

NÕUKOGUDE KOOL

EESTI NÕUKOGUDE SOTSIALISTLIKU VABARIIGI HARIDUSMINISTEERIUMI
PEDAGOOGILINE AJAKIRI

V AASTAKAIK

Nr. 4

APRILL

1947

1. maiks.

Teist aastat pühitseb meie maa 1. maid, töötajate rahvusvahelise solidaarsuse püha rahuaegsetes tingimustes.

Vabadustarmastavate riikide võit saksa ja jaapani agressorite üle avas tee rahuaegsele arenemisele, võimaldas rahvastele üle minna pärast-sõjaaegse rahuliku ülesehitustöö ülesannete lahendamisele.

Vabadustarmastavad rahvad vajavad rahu, et oleks võimalik ravida teise imperialistliku sõjaga tekitatud haavu ja kindlustada vaba arenemist igale rahvale, rahulikkude olukorda igale inimesele.

Võitluses rahu eest Nõukogude Liit sammub vabadustarmastavate rahvaste esirinnas just samal viisil, nagu ta sõja-aastatel oli esirinnas võitluses fašismi vastu.

Nõukogude maa rahvad demonstreerivad oma võimsust ja valmisolekut rahuliku loova töö jätkamiseks, nagu on demonstreerinud kogu maailmale valmisolekut kaitsta relvadega oma kodumaad fašistliku pealetungi vastu.

Hitlerlased tahtsid hävitada nõukogude riiki ja ta ideoloogiat — marksismi-leninismi. Nõukogude armee hoopide all fašism aga varises kokku ja koos sellega täielikult pankroteerus ka ta ideoloogia, kodanliku natsionalismi ja šovinismi ideoloogia, mis oli viidud kõige äärmiste ebainimlike vormideni.

Sotsialismimaa inimeste ideoloogia, mida läbib nõukogude patriotismi ja rahvaste sõpruse vaim, osutus võimsaks teguriks võidus meie vaenlaste üle.

Marxi-Engelsi-Lenini-Stalini lipu all bolševikkude partei viis suurtel oktoobripäevadel vene proletariaadi liidus talurahvaga läbi kolme revolutsiooni lõplikule võidule mõisnike ja kodanluse üle.

Kodusõja võitluste tules kujunes meie kuulsusrikas Nõukogude armee, kes suutis kaitsta noort Nõukogude vabariiki välismaiste interventide pealetungi eest. Suure Isamaasõja päevadel kirjutas ta oma lippudele Euroopa rahvaste vabastamise fašistlikust orjusest.

1. mai kui rahvusvahelise proletariaadi püha pühitsemine on seotud töölisdemonstratsioonidega USA-s.

1886. aastal suures tööstuskeskuses, Chicagos puhkes tööliste streik. Sajad tuhanded tööliselised tulid välja uulitsatele ja nõudsid kaheksatunnilist tööpäeva. Kodanlik valitsus avas tule rahulikule demonstratsioonile. Kodanlik kohus polnud kitsi demonstrantide surma mõistmisega.

Chicago proletariaadi ülestõusu auks Ameerika Tööföderatsioon detsembris 1888 võttis vastu otsuse kapitalismivastaste loosungitega demonstratsiooni korraldamise kohta 1. mail.

1889. aastal II Internatsionaali I kongressil Marxi ja Engelsi silmapaistva õpilase P. Lafargue'i ettepanekul võeti vastu otsus organiseerida 1. mai kui rahvusvahelise töötajate võitlusjõudude päeva pühitsemist, millal kõikide maade proletariaat demonstratsioonidel nõuab 8-tunnilist tööpäeva kui ka II Internatsionaali kongressi muude otsuste täitmist.

Suure tähtsuse omistas 1. mai pühitsemisele Friedrich Engels, kuna see tähendas marksismi ideede võitu rahvusvahelises tööliikumises, mille eest ta kogu oma elu nii kirglikult võitles.

1. maiks 1890. a. valmistus ette mitte ainult tööliklass vaid ka kodanlus, kes kartis tööliikumise kasvu ja kõikide jõududega püüdis takistada pühitsemise läbiviimist.

Teostati palju areteerimisi, suleti ajalehti, „korra“ alalhoidmiseks mobiliseeriti nuuskurid, politsei, sõjavägi.

Oportunistid II Internatsionaalis püüdsid igal viisil anda 1. mai meeleavaldustele majanduslikku iseloomu ja viimati asendada neid jalutuskäikudega linnast välja loodusesse ja lõbustustega tööst vabal ajal.

Esimese imperialistliku sõja vältel II Internatsionaali reetjad, asudes kaitsma oma kodanlikke valitsusi, püüdsid tagajärjetult keelata 1. mai pühitsemist.

Tsaariaegsel Venemaal 1. mai pühitsemist korraldati esmakordselt Varssavis 1890. aastal. Sel päeval puhkes streik, mis haaras 10 tuhat inimest. Iga aastaga 1. mai pühitsemine omandab järjest enam massilist iseloomu. 1892. aastal suurte tööstuskeskuste — Peterburi, Tuula, Vilno, Varssavi, Lodzi tööliselised, mitte hoolides politsei keeldudest ja ähvardustest, organiseerisid streike ja demonstratsioone.

Lodzis jäid seisma vabrikud ja tehased. Sajatuhandelise demonstratsioon aeti laiali politsei poolt. Demonstrantide hulgas oli surnuid ja haavatuid, paljud demonstratsioonist osavõtjad olid areteeritud ja tagakiusatud.

1895. aastal pühitsesid esmakordselt 1. maid Moskva töölised. Perovo raudteejaama lähedale kogunes 250 inimest, kes esindasid 35 ettevõtet.

Levitati proklamatsioone. Demonstratsioonil esinenud töölised rääkisid vajadusest luua tööliklassi massilisi organisatsioone ja tugevdada sidemeid teiste linnade töölisorganisatsioonidega.

Samal aastal tähistati 1. maid Ivanovo-Voznessenskis, Minskis, Odesas. Peterburis 1895. a. V. I. Lenini juhtimisel organiseeriti Peterburis „Liit võitluseks tööliklassi vabastamise eest“. 1886. aastal tööliste hulgas hakkasid levima proklamatsioonid üleskutsega võitluseks tsarismi ja kapitalismi vastu, milles rõhutati vajadust ühineda teiste maade võitleva proletariaadiga ühise lipu alla, millel seisab loosung: „Kõigi maade proletaarlased, ühinege!“

Illegaalsed 1. mai lendlehed etendasid suurt osa Venemaa töölisliikumise arenemises.

Järgnevatel aastatel Venemaa proletariaat 1. mai demonstratsioonidel ja streikidel astub välja poliitiliste loosungitega: „Maha tsaari-isevalitsus“, „8-tunniline tööpäev“ jt.

1901. aastal 1. mai streik Obuhhovo sõjalises tehases Peterburis kujunes relvastatud kokkupõrkeks tööliste ja sõjaväe vahel. Töölised võtsid vastu sõjaväe kividega ja rauatükkidega. Lõpuks murti tööliste visa vastupanu. Sellele järgnes julm arvete õiendamine. Areteeriti umbes 800 töölist, paljud heideti vanglatesse ja saadeti sunnitööle.

Sangarlik „Obuhhovo kaitsmine“ avaldas suurt mõju Venemaa töölistele ja kutsus esile kaastunde laine nende hulgas.

1901. aastal seltsimees Stalini juhtimisel Tbilisi töölised viisid läbi esimese demonstratsiooni 1. mai tähistamiseks. Lasti välja lendlehed, mis kutsusid üles gruusia ja armeenia töölisi ühinema vene töölistega. Demonstrandid kandsid Marxi ja Engelsi pilte, loosungeid ja plakateid. Kuuldusid hüüded: „Elagu vabariik!“ „Elagu vabadus!“ „Elagu 8-tunniline tööpäev!“

Demonstrantide vastu saadeti politsei ja kasakad. Nad peksid demonstratsioonist osavõtjaid mõõkade ja nuutidega. Kokkupõrgete tulemuseks olid surnud ja haavatud.

V. I. Lenin omistas suurt tähtsust sellele demonstratsioonile kui avaliku revolutsioonilise liikumise algusele Kaukaasias.

Leppimatus võitluses töölisliikumise vaenlastega, samuti ka oportunistidega omaenda ridades valmistas meie partei ette, eesotsas Leniniga ja Staliniga, vene proletariaati rünnakuks tsarismile.

Karastudes 1905. aasta revolutsioonilistes võitlustes Venemaa tööliklass purustas tsaari-isevalitsuse.

1. mai 1917. a. oli esimeseks võidupühaks.

Oma kuulsates „Aprilliteesides“ V. I. Lenin seadis üles küsimuse kodanliku-demokraatliku revolutsiooni ümberkujundamise kohta sotsialistlikuks revolutsiooniks ja 1. mai lippudele ilmusid loosungid, mis nõudsid kogu võimu üleandmist nõukogudele, mõisnike maade talurahvale andmist, 8-tunnilise tööpäeva sisseseadmist.

Bolševike partei viis proletariaadi Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsioonile, mis lõppes proletariaadi diktatuuri kehtima panemisega ja mis avas inimsoo ajaloos uue ajajärgu — proletaarsete revolutsioonide ajajärgu.

Koos vene proletariaadiga pühitsesid 1. maid ka eesrindlikud eesti töölised:

Tallinnas olid tööliste kokkutuleku kohaks Lasnamäe ümbrus, Mõigu ja Kopli metsad jt. 1905. a. revolutsioonis võitles eesti proletariaat koos vene proletariaadiga. Pärast tsarismi kukutamist veebruaris 1917 toimus Tallinnas 1. mail paljutuhandeline demonstratsioon.

Suure Oktoobrirevolutsiooni tulemustena sai võimu enda kätte ka eesti proletariaat. Kuid saksa okupatsioon veebruaris 1918 hävitas noore nõukogude võimu Eestis.

Novembris 1918, saksa okupantide kaasabil, haaras võimu enda kätte eesti kodanlus. Algas revolutsiooniliste töölisorganisatsioonide jälitamine.

Kommunistlik partei läks põranda alla. Areteeriti ametiühingulise liikumise silmapaistvamad juhid.

1919. aastal 1. mai demonstratsioon aetakse laiali ratsapolitsei poolt. Kuid tööliikumine Eestis tugeneb vaatamata tagakiusamistele.

1920. aastal toimusid tööliste demonstratsioonid, millest võtab osa üle 20 000 inimese.

1. mai demonstratsiooni ajal 1922. a. politsei provotseeris kokkupõrkeid ja tulevahetust töölistega. Samal aastal võetakse kinni ja tapetakse eesti rahva juht Viktor Kingissepp.

Mitte suutes takistada 1. mai pühitsemist valitsus kuulutas selle kevadpühaks, organiseerides kaitseliitlaste jalutuskäike selleks, et olla valmis tööliste demonstratsioonide laialiajamiseks.

1940. aastal eesti töötav rahvas Nõukogude Liidu teiste rahvaste kaasabil purustas kodanlik-natsionalistliku kliki võimu, kes oli välismaiste imperialistide sabarakuks. Eesti astumine Nõukogude Liitu kindlustas Suure Isamaasõja ajal vabanemise saksa okupantide ikkest, kes paljusajandilise ajaloo vältel püüdsid orjastada eesti rahvast.

Käsil käes Nõukogude Liidu kõikide rahvastega sammub eesti rahvas enesekindlalt sotsialistliku arenemise teel. Kogu meie töö toimub seltsimees Stalini juhataste elluviimiseks Nõukogude riigi lähimate ülesannete kohta.

„Meie peame, — ütleb seltsimees Stalin, — lühima ajaga terveks ravima vaenlase poolt meie maale tekitatud haavad ja taastama ennesõjaaegse rahvamajanduse arengu taseme selleks, et lühima ajaga seda taset tunduval määral ületada, tõsta rahva materiaalsel heaolu ja veel enam tugevdada Nõukogude riigi sõjalispoliitilist võimsust“ (Ždanov, Ettekanne Oktoobrirevolutsiooni 29. aastapäeva puhul Moskva Linna TRS Nõukogu pidulikul istungil).

Täita neid ülesandeid tähendab ehitada kümned tuhanded uued ettevõtted, taastada purustatud kolhoosid, sovhoosid, masina-traktorijaaamad ja teaduslikud kultuuriasutused. Rajoonides, mis fašistlike barbaarite poolt on muudetud kõrbeks, on vaja taastada uued õitsevad külad ja linnad.

Sõjas Nõukogude riigile tekitatud kahjud oa määratu suured. Iga kapitalistlik riik oleks olnud säärase kahjude puhul oma arengus tagasi heidetud kümnete aastate võrra. Nõukogude Liit seevastu väljus II Maailmasõjast tugevana ja võimsana.

Kapitalistlikes maades üleminek rahuajale kaasneb kriisidega, tööpuuduse suurenemisega, mida põhjustavad sõjatööstuse kokkutõmbamine ja sõjaväe demobiliseerimine. Töötute arv USA-s ametlikel andmetel on üle 3 miljoni inimese.

Nõukogude kord, tänu sotsialistlikule töökorraldusele ei tunne kriise ega tööpuudust. Kuigi sõja raskeid järelusi pole võimalik likvideerida ilma tõsiste ohvriteta meie rahva poolt, ei saa ometi võrrelda neid ohvreid töötajate ohvritega kapitalistlikes maades, kuna kapitalistid laovad kõik pärastsõjaaegse taastamise raskused tööliste, talurahva ja teenistujate õlgadele.

Meie partei ja Suure Stalini üleskutsel meie rahvas on asunud rahvamajanduse taastamisele. Juba on astunud töötavate ettevõtete ridadesse Stalingradi ja Harkovi traktoritehased, Rostovi Põllutööriistade tehas, Dnepri hüdroelektrijaam, Alam-Sviri hüdroelektrijaam, Valgemere-Balti kanal ja teised suurettevõtted.

Taastatakse metallurgiat Lõunas, Donbass on jõudmas ennesõjaaegse söetodangu tasemele.

Uheaegselt taastamisega on käimas uute metallurgiliste ja masinaehituse tehaste, raudteeliinide ja keemia- ning tekstiiltööstuse ettevõtete ehitamine.

Määratu suurt tähelepanu pühendavad partei ja valitsus põllumajanduse taastamisele. NSVL Ministrite Nõukogu ja UK(b)P Keskkomitee määrus „Abinõude kohta põllumajandusliku artelli põhikirja rikumiste likvideerimiseks kolhoosides“ ja UK(b)P pleenumi määrus veebruaris k. a. „Abinõude kohta põllumajanduse tõstmiseks pärast sõjaaegsel ajajärgul“ osutuvad määratu suure tähtsusega dokumentideks.

Selles määruses öeldakse: „UK(b)P KK omistab esmajärjekorralist tähtsust põllumajanduse kiireimale taastamisele ja tõstmisele kui tingimusele, mis on vajalik NSVL kogu rahvamajanduse edukaks arenemiseks ja rahva materiaalse heaolu edasiseks parendamiseks.“

UK(b)P KK pleenumi otsus näitab teed nii tähtsa ülesande lahendamiseks, nagu seda on põllumajanduse selline tõus, mis võimaldaks lühima ajaga luua toiduainete küllust meie elanikkonnale, toorainete küllust kergetööstusele ja koguda riiklikult vajalikke toidu- ja toorainete varusid.

Partei ja nõukogude organisatsioonide ees seisab ülesanne taastada

kolme aasta vältel, 1947., 1948. ja 1949. a., ennesõjaaegse teravilja toodang, taastada ja ületada sama ajavahemiku vältel puuvilla, kiulina ja suhkrupeedi ennesõjaaegne toodang, järsult suurendada kartuli, aedviljade ja õli-, tsitrus- jt. kultuuride toodangut.

Kõige lähedasemaks ülesandeks praegu osutub kevadkülvi õigeaegne ja edukas lõpetamine, kuna see on hea lõikuse pandiks.

Kogu maal on alanud patriootiline liikumine sotsialistlikuks võistluseks 1. mai ja Suure Oktoobrirevolutsiooni 30. aastapäeva puhul, et täita partei ja valitsuse poolt määratud ülesandeid.

Oma ettekandes, mis oli pühendatud Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni 29. aastapäevale, ütles sm. Ždanov: „Suure ülesehitustöö ülesanded, meie maa rahvamajanduse taastamise ja edasise arendamise plaanide täitmine nõuavad kõrget ideelist taset ja kasvatusliku ja kultuurharidusliku töö suurt ulatust.

Olla teadlikuks nõukogude kodanikuks, see tähendab aru saada partei ja Nõukogude riigi poliitikast ja kõikide jõududega taotlema selle elluviimist.

Sotsialistlik teadlikkus kiirendab sotsialistliku ühiskonna edasilikumist, mitmekordistab ta jõu ja võimsuse allikaid. Seepärast osutub rahva poliitilise ja kultuurilise taseme pidev tõstmine nõukogude korra eluliseks vajaduseks.“

UK(b)P KK otsused ideelispoliitilise töö küsimuste kohta on esitanud kultuuri mitmesugustel aladel töötajale ülesande võidelda apoliitilisusega ja püüetega külge kasvatada meie noorsoole temale võõrast ideoloogiat.

Nõukogude Eesti tingimustes osutub endiselt tähtsaks küsimus võitlusesf kodanlik-natsionalistliku ideoloogia iganditega, mis kujul need ka esineksid.

Käsikäes vennasvabariikide rahvastega eesti rahvas võib teel kõik takistused, et jõuda kommunismi lõpliku võiduni.

Võidupüha.

A. SIMSON.

9. mail kogu meie maa ja nõukogude rahvas märgib rõõmuga suurt pidupäeva — Võidupüha, millega tähistub Suure Isamaasõja lõpp saksa fašistlike anastajate vastu.

22. juunil 1941. a. varahommikul, koidu ajal, alustas saksa lennuvägi Minski, Kiievi, Lvovi, Sevastopoli ja teiste nõukogude linnade rahulike elanike pommitamist. Samal ajal mitmemiljoniline, hambuni relvastatud saksa fašistlik armee tungis üle Nõukogude Liidu riigipiiride.

Kasutades ootamatuse elementi saavutasid sakslased sõja alguses teatava üleoleku ja paremuse, millega ongi seletatav nende esialgne edu ja Nõukogude armee ebaedu. Hitlerlikud hordid tungisid sügavale

meie maale. Fašistlik väejuhatuse kiitles, et mõne nädala pärast on Nõukogude Liiduga sõda lõpetatud. Kuid saksa avantüristid tundsid halvasti meie rahva ja riigi tegelikku jõudu.

Vaatamata sellele, et sakslased saavutasid sõja alguses teatava eelse ootamatu sissetungi näol meie maale, tuli neil hiljem igal uuel võitlusjoonel meie maa sügavuses kokku põrgata tugevneva Nõukogude armee vastupanuga. Meie aktiivne kaitse maksis sakslastele tohutuid kaotusi nii elavjõus kui ka sõjatehnikas, kuid peamiselt kaotasid nad ajas, mis võimaldas meile sõjatööstust evakueerida läänest itta ja kogu maad organiseerida ühtseks sõjalaagriks vastupanu avaldamiseks sissetungivale vaenlasele.

8. mail 1945. a. Nõukogude armee ja meie liitlaste armeede poolt purustatud fašistliku Saksamaa relvastatud jõud (maavägi, õhujõud, merevägi) kapituleerusid tingimusteta. Sel päeval saksa ülemjuhatuses esindajad kirjutasid Berliinis alla lõplikule aktile kapituleerumise üle. Fašistlik Saksamaa tunnistas end võidetuks.

Fašistlik Saksamaa, püüdes rea aastate jooksul tule ja mõõgaga orjastada maailma, muuta vabadustarmastavad rahvad oma orjadeks, purustati täielikult.

Saksamaale ei jäänudki teist pääseteed. Fašistlikud juhid jooksid laiali nagu rotid uppuvalt laevalt, fašistlik armee oli täiesti löödud ja vangistatud. Nõukogude armee kohtus oma liitlaste vägedega kogu rindel ja Berliinile heisati Nõukogude armee poolt võidulipp.

Ligemale neli aastat oli kestnud meie rahva heitlus oma suure kodumaa au, vabaduse ja sõltumatuse eest. Nõukogude Liidu pojad ja tütreid nelja aasta vältel ei säästnud oma verd ega elu ja pidasid rasket heitlust meie maale kallale tunginud saksa anastajate vastu. Nõukogude rahvas astus välja üksmeelselt hambuni relvastatud saksa imperialismi röövarmee vastu. Lenini-Stalini surematu võidulipp tiivustas nõukogude sõjaväelasi kangelastegudele. Pärast aastaid kestnud mure- ja kannatuspäevi, pärast aastaid kestnud raskeid võitlusi, Nõukogude riigi sõjaväelased kandsid selle võidulipu Volgast Elbeni ja püstitasid ta Berliinis.

„Nüüd meie võime täie alusega avaldada,“ — ütles seltsimees Stalin, pöördudes nõukogude rahva poole, — „et kätte on jõudnud Saksamaa lõplik purustamise päev, meie rahva suur võidupäev saksa imperialismi üle.“

Nõukogude riigile kuulub eriline osa saksa fašistlike anastajate purustamises ja maailma vabastamises fašistlikust orjusest. Nõukogude Liidu—Saksamaa rindel nimelt purustati fašistliku armee peajõud. Nõukogude riigi relvastatud jõud andsid vaenlasele surmava hoobi.

Kui 1941. a. juunis hambuni relvastatud fašistlik armee, kes varem juba oli võitnud peaaegu kogu Euroopa, tungis kallale maailma esimesele sotsialistlikule riigile, siis kogu maailm kangestus ja jäi äraootavale seisukohale. Siis tuli otsustamisele tsivilisatsiooni saatus. Nõukogude armeest ja meie rahvast olenes see, kas inimkond tõugatakse

keskaegsesse pimedusse, või hävitatakse fašistlik metsloom ja maailm päästetakse surmahugust. Kui piiritagustes riikides avaldati kahtlusi selles, et kas meie suudame vastupanu avaldada saksa fašistliku röövarmee metsikule survele, siis meie maal samal ajal valitses vankumatu usk oma võidusse.

Oht oli väga suur. Vaenlane tormas edasi häbematu enesekindlusega. Kuid nõukogude inimesed ei võpatanud. Nad teadsid, et pühasse Isamaasõtta viivad neid lahingutes karastatud bolševike partei ja Suur Stalin. Ja seal, kus on Stalin, seal on ka võit!

Võidu tulemusena Nõukogude Liit hoidis alal oma sõltumatuse ja vabaduse, hoidis alal oma Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni saavutused. Nüüd uuesti liideti ukraina, valge-vene ja moldaavia rahvad. Vabastati saksa ikke alt Baltimaa nõukogude vabariigid: Eesti, Läti ja Leedu. Seati jalule riigipiir Soomega, millega kindlustati Lenini-gradil julgeolek.

Võit tugeva ja kavala vaenlase üle saavutati suurte raskustega. Isamaasõda oli meie maale ja rahvale kõige karmim ja kõige raskem kõigest sõdadest, mis kunagi varem peetud ja tuntud meie kodumaa ajaloos. „Suured ohvrid, mis meie poolt toodud kodumaa vabaduse ja sõltumatuse nimel, loendamatud puudused ja kannatused, mis läbi elatud meie rahvaste poolt sõja ajal, pingerikas töö tagalas ja rindel, mis toodud isamaa altarile, — ei ole asjata antud ja kroonisid täieliku võidu vaenlase üle“ (Stalin).

Nõukogude rahva Suur Isamaasõda oli kõige õiglasem kõikidest sõdadest, milliseid üldse tunneb ajalugu. Tema eesmärgid olid selged ja ausad. See oli sõda sotsialistliku isamaa vabaduse ja sõltumatuse eest, sõda peeti selleks, et alal hoida sotsialistliku revolutsiooni suuri saavutusi, et vabastada Euroopa rahvaid fašistliku orjuse käest, et hävitada verine fašistlik „uus kord“. Selles sõjas nõukogude inimesed olid oma õige ja püha eesmärgi eest väljas.

Nõukogude Liidu sõda saksa fašistlike anastajate vastu oli üldiseks rahvalikuks asjaks. Kõik meie maa töötajad, mehed ja naised, töölisel ja talupojad, intelligents, — kõik lugesid sõda oma südamelähedaseks asjaks. Nad teadsid, et võidust vaenlase üle sõltub ära meie armastatud kodumaa ja iga nõukogude kodaniku saatus.

Suure Isamaasõja suured eesmärgid tiivustasid meid suurtele tegudele, mitte üksnes lahinguväljadel, vaid ka ennastsalgavale tööle tagalas. Meie teadsime väga hästi, mille eest me võitleme ja mida kaitseme. See teadmine andis meile suurt jõudu. Nõukogude võim, sotsialistlik kord — need olid meie rahva ületamatud jõuallikad, need olid jõuallikaks meie sõjalise, majandusliku, poliitilise ja moraalse võidu saavutamiseks vaenlase üle.

Saksa imperialistid kohtasid oma lahingulisel teel mitte endise vana Venemaa, vaid uue, võimsa sotsialistliku riigi vastupanu. Nõukogude võim viis läbi oma maal põhjalikud uuendused. Selle tulemusena Nõukogude Liit muutus mahajäänust põllumajanduslikust maast võimsaks.

industriaalmaaks, võimsaks kollektiviseeritud põllumajanduslikuks maaks, kes omas kõike vajalikku selleks, et võita vaenlast.

Nõukogude Liit omab võimsa armee. Nõukogude armee on loodud ja kasvatatud Lenini-Stalini partei poolt. Kommunistliku partei juhtimisel kogu nõukogude rahvas võttis osa oma riigi relvastatud jõudude ülesehitustööst. Nõukogude armee karastus Stalini juhtimisel sõjalistes operatsioonides, omandas hulgaliselt lahingukogemusi ja muutus võimsaks jõuks vaenlase vastu. „Meie kodumaa sõja kestel sai omale esmaklassilise kaadriarmee, kes on võimeline alal hoidma meie rahva suuri sotsialistlikke võite ja kindlustama Nõukogude Liidu huvisid“ (Stalin).

Nõukogude rahvas saavutas suurima võidu kõige tugevama vaenlase üle seetõttu, et saksa fašistlike anastajate purustamise organisatsioonideks ja tiivustajaks oli suur bolševike partei, Lenini-Stalini partei.

Isamaasõja päevadel esines kogu rahva võitluse innustajana ja organisatorina fašistlike anastajate vastu. Partei organisatorlik töö ühendas kogu rahva üheks tervikuks ja viis ühise eesmärgi poole kõik nõukogude inimeste pingutused, allutades kogu meie jõud ja vahendid ühe eesmärgi saavutamiseks — vaenlase purustamiseks.

Stalini geniaalsus viis meie rahva võidule. Kõigil sõjaetappidel suur juht andis pidevalt asjaliku ja kõike haaravalt sündmuste analüüsi. Nõukogude armee võitles ja võitis fašistlikud anastajad, täites Kõrgema Väejuhatuse strateegilisi plaane. Stalin on Nõukogude armee organisator, tema looja ja ajalooliste võitude innustaja. Stalinlik teadus võita — see on sõjakunsti kõrgeim saavutus. „See on meie õnn,“ ütles sm. Molotov, „et rasketel sõja-aastatel juhtis Punaarmeed ja nõukogude rahvast Nõukogude Liidu tark ja kogemustega juht Suur Stalin.“

Saavutades ajaloolise võidu Suures Isamaasõjas, astus Nõukogude Liit rahuaegsesse ülesehituse ajajärku. Meie rahvas asus uue energiaga täitma pärast sõjaaegset hiiglaslikku viisaastaku plaani. Viisaastaku plaani esimene aastaplaan täideti tagajärjerrikkalt ja praegu on teoksil teise aastaplaani täitmine. Meie maa igas nurgas on käimas pingerikas loov töö. Viisaastaku plaani edukas täitmine tõstab veel kõrgemale meie riigi sõjalise ja majandusliku võimsuse.

9. mail on kogu rahva suur pidupäev — Võidupüha. See suur võit on kätte võidetud lahingutes, meie vendade ja õdede verega. 9. mail, märkides ära Võidupüha suurt tähtsust, langetame oma pead ja lahingulipud nende kangelaste ees, kes andsid oma elu meie armastatud kodumaa au, vabaduse ja sõltumatuse eest. Lahingutes langenud kangelaste nimed jäävad igavese mälestusena püsima nõukogude inimeste südameis.

Nõukogude sotsialistlik riik läheb kindla sammuga kommunismi teostamise poole.

Nõukogude armee on teraselt valvel meie rahva rahuaegse loova

töö üle, ta on valvel Nõukogude Liidu riiklike huvide eest, täiendades seejuures pidevalt oma sõjalist meisterlikkust.

Au meie Nõukogude armeele, kes kaitses meie kodumaa sõltumattust ja saavutas võidu vaenlase üle!

Au meie suurele rahvale, rahvale-võitjale!

Au Üleliidulisele Kommunistlikule Parteile — meie võitude tiivustajale ja organiseerijale!

Au meie võitude loojale, geniaalsele väejuhile Suurele Stalinile!

Õpetajad ja kevadkülvi ettevalmistamine.

R. RAGASTIK.

Pärast fašistliku Saksamaa ja imperialistliku Jaapani purustamist asusid kõik Nõukogude Liidu rahvad üksmeelselt ja suure vaimustusega sõjas saadud haavade parandamisele, et juba lühikese aja kestel saavutada ja ületada meie kodumaa sõjajaelne majanduslik, materiaalne ja kultuuriline tase, jätkates seega teerajamist kommunismile. Suuna näitajaks ja tööleinnustajaks on selles esmajärgulise riikliku tähtsusega ürituses neljanda stalinliku viisaastaku plaan, mille täitmise ja ületamise pärast astusid omavahelisse sotsialistlikku töövõistlustesse sajad tuhanded stahhaanovlased ja lööktöölised ning kümned tuhanded vabrikud, tehased ja muud käitised mitmesugustelt tootmisaladelt kõigis liiduvabariikides, kraides, oblastites ja rajoonides.

Et võimaldada tootmist nii raske- kui ka kergetööstuse alal, seks vajame meie mitte üksi tooraineid, tootmisvahendeid ja töötavaid käsi, vaid ka põllu- ja karjasaadusi, et toita eeskätt mitmemiljonilist töölisarmeed, kõnelemata kõigist teistest NSV Liidu elanikest, kes pole oma kutsealaga otseselt põllumajandusega seotud. Seega langeb viimasele äärmiselt suur ja vastutusrikas ülesanne olla toitebaasiks kogu riigile ning kindlustada oma toodangu kõikide teiste tootmisalade korrapärane häireteta tegevus. Lisaks on põllumajandus veel terve rea tööstusharude toorainetega varustaja.

Meil on teada, et kogu NSV Liidu ulatuses ületas 1946. a. tööstustoodang väärtuselt 1945. a. oma umbes 20% võrra, kusjuures mõne artikli (näiteks magistraalvedurite, magistraal-kaubavagunite ja kudumistelgede) puhul oli toodangu juurdekasv mitmekordne. Eesti NSV-s ületas 1946. a. tööstustoodang 1945. a. oma koguni 61,5% võrra ning kogu meie tööstuse aastaplaan täideti 106,5% ulatuses.

Sootuks teistsuguseks kujunes olukord põllumajanduses. 1946. a. NSV Liidu Euroopa osas valitsenud ebasoodsad meteoroloogilised tingimused põhjustasid seal põua, mis algas Moldaavias ja levis üle Edela- ja Põhja-Ukraina ning Mustmullarajooni ja Volga alamjooksu parema kalda rajoonide, hävitades neis kohtades teraviljasaagi. Eesti

NSV-s suurenes 1946. a. külvipind võrreldes 1945. a. omaga plaanis ettenähtud 6,5% asemel vaid 2,1% võrra. Kuigi riiklik viljavarumise plaan täideti kogu vabariigis enne tähtaega 8. novembriks 107,8%-liselt, ei suudetud hiljem täita riigile teravilja müügiplaani. Samuti oli kariloomade juurdekasvu protsent väike.

Et ülesehitav töö toimuks häireteta, selleks ei tohi põllumajandus oma arengu tempos jääda maha tööstusest, vaid peab pidama viimasega sammu. See nõue on kehtiv ka Eesti NSV põllumajanduse kohta, mis alates veebruarikuust on asunud põhjapaneva tähtsusega toimingute juurde — kevadkülvide ettevalmistamisele.

Plaani kohaselt peab käesoleval aastal külvipind, võrreldes 1945. aastaga, suurenema 11,7% võrra (889 000 ha-ni) ning teraviljatoodang kasvama 10% ha-lt, kartulitoodang 8% ja linakiutoodang 20—25%, võrreldes 1946. a. toodanguga. Külvipinna laiendamiseks tulevad künnda üles ja külvata täis majapidamistes sööti jäetud maad, tuleb luua uudismaid 8000 ha ulatuses ning asutada riikliku reservfondi maadest sovhoose ja sovhoooside osakondi või anda neid maid kasutamiseks õppe-majandele, põllumajanduslikele kooperatiividele ning kehvik- ja keskmiktalupoegadele, kusjuures talupidajatele ajutiselt kasutada antud riikliku reservfondi maad võetakse arvesse riigile põllumajanduslike saaduste kohustuslikul müügil samade normide alusel, nagu nende talude pärismaade külvid, viimata neid üle kõrgemasse normigruppi.

Viljakuse tõstmiseks on ette nähtud künni järk-järguline süvendamine, kevadine äestamine ja taliviljade pealtväetamine, reeglina kesakünni teostamine maikuus ja kesa puhtana hoidmine kuni sügiskülvini (taliviljade juures), hapu pinnase laialdane lubjatamine läbiviimine, mineraalväetiste kasutamise propageerimine, agronoomilise abi korraldamine ning nõukogude eesrindliku põllumajandusteaduse läbiproovitud meetodite laialtlevitamine.

Tähtsamateks ülesanneteks on kevadkülvide ettevalmistamisel õigeaegne seemnete ettevalmistamine, põllutöömasinate ja -inventari remonteerimine, veoloomade töökorda viimine, väetise põllule vedamine, traktorite jaoks põletisaine ja määrdematerjali kohaletoomine jne.

Olgu tähendatud, et käesoleval aastal puudub võimalus laenata seemet riigilt; peab tulema toime kohalike ressurssidega. Seks on tarvis organiseerida seemnete vastastikust laenutamist talupoegade vahel ning seemnefondide asutamist põllumajanduslike kooperatiivide juurde, kes ostaksid seemnevilja oma liikmetelt.

Olemasolevate andmete põhjal ei edene meil ettevalmistustööd kevadkülviks kuigi rahuldavalt — kas on tempo liig aeglane või jäetakse mõned olulised küsimused hoopis tagaplaanile, omistades neile liiga vähe tähelepanu, ja jättes mõlemal juhul täitmata Eesti NSV Ministrite Nõukogu ja Eestimaa K(b)P Keskkomitee 31. jaanuari määruse kevadkülvide kohta ning Eestimaa K(b)P Keskkomitee XV pleenumi

otsuse 1947. a. kevadkülvil ettevalmistamise ja teostamise ülesannete kohta. Nii töötati näiteks nõrgalt seemnete ettevalmistamisel külviks Lääne-, Viljandi- ja Võrumaal, on vähe tehtud seemnefondi loomiseks põllumajanduslike kooperatiivühistute juurde ning puudulikult arendatud talupoegade vastastikust abistamist seemnevilja hankimisel Saare- ja Virumaal jne.

Arvestades ülesande tähtsust, on vajalik, et selle õigeaegseks teostamiseks aitaksid kaasa kõik teadlikud kodanikud. Loomulikult ei tohi viimaste seas puududa ka õpetajad kui maaintelligentsi eesrindlikum osa. Meie õpetajaskonna paremik on mitmesuguste kampaaniate puhul saanud korduvalt kiitva tunnustuse osaliseks, meenutagem kas või aastate vahetusel toimunud Eesti NSV Ülemnõukogu valimiste hoogtööd, kus õpetajad etendasid eriti agitaatoritena silmapaistvat osa.

Kevadkülvil ettevalmistamisele saab õpetaja aidata kaasa oma tööga nii klassis kui ka väljaspool klassi, on vaid vajalik, et sellesse töösse rakenduksid kõik koolis töötavad õpetajad.

Esimese järjekorras tuleb kevadkülvil ettevalmistamise küsimus arutada läbi õppenõukogus, kus mõni õpetajaist esineb ülevaatega kevadkülvil ettevalmistamise tähtsusest ning ülesannetest. Materjalina kasutatagu Eesti NSV Ministrite Nõukogu ja EK(b)P Keskkomitee 31. jaanuari määrust kevadkülvil ettevalmistamise kohta („Rahva Hää!“ nr. 27, 2. veebr. 1947. a.), „Abinõudest põllumajanduse arendamisest sõja-järgsel perioodil“ — UK(b)P Keskkomitee pleenumi otsust („Rahva Hää!“, nr. 50, 1. märtsil 1947. a.), sm. Andrejevi aruannet samal teemal UK(b)P Keskkomitee pleenumil („Rahva Hää!“, nr. 56, 8. märtsil 1947. a.), „1947. a. kevadkülvil ettevalmistamise ja läbiviimise ülesannetest Eesti NSV-s“ — Eesti NSV põllumajandusministri A. Mäe kõnet EK(b)P Keskkomitee XV pleenumil („Rahva Hää!“ nr. 59, 12. märtsil 1947. a.), „1947. a. kevadkülvil ettevalmistamise ja teostamise ülesannete kohta“ — EK(b)P Keskkomitee XV pleenumi otsust („Rahva Hää!“, nr. 55, 7. märtsil 1947. a.) ja mitmesuguseid muid kirjutusi ajalehtedes nimetatud teemal.

Klassis puudutada kevadkülvil ettevalmistamise küsimust, kui võimalik seoses käsitletava teemaga või ka omaette ainena. Soovitav on teha õpilastega seemnete idanemisproove; see töö tuleb viia läbi suuremas ulatuses. Näiteks teostati märtsi alguspäevadeni Pärnumaal Penuja seitsmeaastases koolis 128 idanemisproovi 24 talundile, Halliste seitsmeaastases koolis idanemisproovid 21 majandile jne.

Kevadkülvil ettevalmistamine võib olla ka ühe kultuurhommiku teemaks.

Agitatsiooni sama küsimuse kasuks saab teha ka lastevanemate hulgas, olgu see siis lastevanemate üldkoosolekul või nendega vestlemisel.

Lõpuks leidub kooli- või rahvamajas korraldatavatel pidudel alati võimalusi esineda enne eeskava algust või hiljem selgitava sõnavõtuga kevadkülvil ettevalmistamise kohta.

Vestlustel, sõnavõttudel ja esinemistel tuleb alla kriipsutada külviplaani täitmise ja ületamise ülisuurt riiklikku tähtsust, rõhutada seemnevilja sortimise ja puhtimise vajadust, propageerida vilja õigeaegset mahakülvamist, seemne laenutamist seemet mitteomavaile maapidajatele või selle müüki põllumajandusliku kooperatiivi seemnefondi, tutvustada talupoegi Nõukogude Liidu teadlaste suursaavutustega põllumajanduse alal, näiteks seemnete idanevuse tõstmisega akadeemik Lössenko meetodi järgi, soovitada istutada idudega kartulilõikeid tervete mugulate asemel, teha propagandat sööti jäetud külvipinna üleskündmiseks ja kultuuri alla võtmiseks, samuti uudismaa tegemiseks ning riikliku reservfondi maade kasutamiseks, kiirustada eramaapidajate ja ühistute põllutöomasinate ja -riistade remonteerimist, teha kihutustööd sõjaväelaste, Isamaasõja rindel langenute ning sakslaste poolt mõrvatute perekondade ja Isamaasõja invaliidide abistamiseks kevadkülvil ettevalmistamisel jne. Need on mõned olulisemaid küsimusi, kuid kohapeal tekib veel terve rida teisi, mis nõuavad lahendamist ja kus õpetaja on alati teretulnud abiline.

Kasvatava õpetuse printsiip nõukogude pedagoogikas.

JOH. KAIS.

II

5. Loodusteadustel — bioloogial, keemial, füüsikal on eriline tähtsus marksistliku maailmavaate arendamisel õpilastes. Selle maailmavaate kujundamine algab juba algkoolis. Juba siin peab lastel tekkima arusaamine meid ümbritseva maailma reaalsusest, milles ei tule kahelda. Juba siin tuleb näidata lastele, et looduses on asjad ja nähtused üksteisega seotud, et igal nähtusel on oma põhjus, mille seletuseks ei ole tarvis mingi kõrgema jõu kaasabi. Taimede ja loomade elu tundmaõppimisel märkab õpilane, et looduses kõik kasvab, areneb, liigub, muutub. Veenvate näidete varal sotsialistlikust ehitustööst selgitame õpilastele, kuidas inimene alistab endale looduse jõude, rakendab neid oma teenistusse ja kuidas ta koguni juhib loodust — loob uusi taimesorte, uusi loomatõuge.

Keemia annab suurepäraseid näiteid selle kohta, kuidas juba vähesed kvantitatiivsed muutused aine koostises põhjustavad märgatavaid kvalitatiivseid muutusi. Lisandub vingugaasi (CO) molekulile veel üks aatom hapnikku, saame hoopis uute omadustega ühendi — süsihappegaasi (CO₂). H₂O on puhas vesi, H₂O₂ aga vesinikülihapend tugeva hapendava toimega. Suur hulk erinevate omadustega süsi- vesinikke sisaldavad ikka elemente süsinikku ja vesinikku, erinevus

on ainult kummagi elemendi aatomite arvus, süsivesiniku molekulis ja nende asetuses. Süsivesinikke võib saada keemik oma laboratooriumis, paljusid neist valmistatakse tööstuslikus ulatuses. Füüsikas näevad õpilased, kuidas temperatuuri või rõhu muutumine muudab aine olekut (sulamine, tardumine, auramine, veeldumine) jne.

Niisugused teadmised vabastavad noori igasugusest ebausust ja usulistest eelarvamustest, mis püsivad paljude inimeste teadvuses ja nakatavad noorigi. Loodusõpetus on parim vahend usuvastaseks kasvatuseks. Nõukogude kool ei pea tarvilikuks aktiivset usuvastast propagandat, sest teadusliku, materialistliku maailmavaate arendamine annab kõige paremaid tulemusi usulise pimeduse hajutamiseks.

Loodusteadustel on küllaltki suur tähtsus ka nõukogude patriotismi kasvatamises. Nõukogude Liidus töötab hulk teadlasi, kes vallutavad julgesti loodust ja kujundavad teda sotsialistliku majanduse nõuete kohaselt ümber. Kuulsate teadlaste hulgas, kellede nimed on nõukogude rahvaste uhkuseks, nimetame näiteks Mitšurinit, Lössenkot, Timirjazevit, Pavlovit.

Mitšurini — sellest nõukogude „võluaednikust“ kuulevad juba algkooliõpilased emakeele tundides lugemispalade käsitlusel. Loodusõpetuse tundides (V ja VIII klassis) tutvuvad lapsed ligemalt Mitšurini elutööga, mis oli tervenisti pühendatud oma kodumaa ja oma rahva hüvanguks. Maailmas ei leidu teist teadlast, kes oleks suutnud loodust selles ulatuses ümber kujundada, nagu tegi seda Mitšurini: oma eluaja kestel aretas ta üle 300 uue viljapuu (õuna-, pirni-, ploomi-, kirsipuu) ja marjapõõsa sordi suurepäraste omadustega. Tema tööd jätkavad nõukogude teadlased — selektsionäärid. Ka Mitšurini elukäik on väga õpetlik. Tsaari-Venemaal tuli tal töötada kõige raskemates tingimustes; ta ei leidnud mingit toetust ei ühiskonnalt ega reaktsiooniliselt valitsuselt, kes vihkas kõike uuenduslikku. Selle kohta kirjutas Mitšurini 1911. a. muu seas järgmist: „Mitte üks kord tuli minul kuulda mõnede vanast kinnipidajate nõuandeid, et parem minna järelekatsutud vana, kui uut tundmatut rada mööda... Mul tuli 35 aastat pusida armetult pisikestel maalapikestel, loobudes ise kõige tarvilikumast.“¹

Kuid Mitšurini oli töösangar ja patrioot. Ta töötas visalt edasi oma kodumaal ega võtnud vastu ettepanekut asuda tööle Ameerikasse, kus talle pakuti avaraid töövõimalusi.

Alles nõukogude võim hindas väärikalt Mitšurini suurt tööd ja andis talle ainelist toetust niisuguses ulatuses, et Mitšurini võis jätkata tööd oma kavatsuste kohaselt. Kui Mitšurini suri, maeti ta riigi kulul kui nõukogude suurim teadlane. End. Kozlovi linn, kus asub Mitšurini „võluaed“, kannab nüüd Mitšurini nime.

Mitšurini oli ainult üks neist teadlastest, kellelel tsaristlikul Venemaal tuli võidelda suurte raskustega ja kes alles nõukogude võimu

¹ N. Turbin ja S. Gatovski. Uute taimede loojad. 1945, lk. 23.

poolt leidsid täielikku tunnustust ja said teaduslikuks tööks vajalikku ainelist toetust.

Akadeemik T. Lössenko kuulub samuti teadlaste hulka, kes on Nõukogude maale uhkuseks ja auks. Ta teened sotsialistliku põllumajanduse arendamises on erakordselt suured. Lössenko leiutas nn. suvistamise ehk jaroviseerimise meetodi, mille rakendamisel põlluviljad valmivad kiiremini, nii et neid võidakse koristada juba enne suvise põua perioodi saabumist lõunapoolseis rajoonides. Nüüd kahjustab seal viljasaaki ainult erakordselt vara algav ja kauakestev põud, nagu see oli viimati 1946. a.

Peale selle aitab tõsta saake kartuli kasvatamine mugulatippudest, külviseemne soojendamine ja tuulutamine — menetlused, mis on välja töötatud samuti Lössenko poolt. Ta on aretanud nisusorte, mis kasvavad hästi ka põhjapoolseiski rajoonides, Siberis, on õpetanud võitlema kartuli kidumishaiguse vastu jne.

Lössenko ei ole tundnud neid viletsusi ja raskusi, mis oli tsaariaegsete teadlaste saatuseks, — ta on töötanud ainult nõukogude korra ajal. Nõukogude valitsus on teda väärikalt hinnanud ja kõigiti toetanud. Lössenko isiksus on teadlase-patrioodi eeskuju, kelle eesmärgiks on nõukogude teaduse arendamine, et kindlustada kõrgemat saaki sotsialistlikelt põldudelt.

Keemia ja füüsika edusammudele on tunduvalt kaasa aidanud niisugused kuulsad vene teadlased, nagu elementide perioodilise süsteemi looja D. Mendelejev, orgaaniliste ühendite struktuuri uurija A. Butlerov, valguskiirte rõhu avastaja P. Lebedev, volta kaare leiutaja V. Petrov, elektrivalgustuse pioneerid Lodõgin, Jablotškov, raadio leiutaja A. Popov jt. Tsaari-Venemaal tunti vähe huvi vene teadlaste töö vastu. Nii jäi ka Petrovi poolt leiutatud volta kaar rakendamata, seni kui 15 a. hiljem seda uuesti demonstreeris Davy, kelle nimi esineski füüsika õpperaamatutes volta kaare leiutajana. Jablotškov konstrueeris esimese kaarleegi-lambi juba 1875. a. Lodõgin leiutas elektrihõõglambi enne Edisoni (1873). Väga õpetlik on raadio leiutamise lugu. Kodanlikes maades õpetati koolides, et raadio ehitajaks on itaallane Marconi. Ometi on nüüd dokumentaalselt tõestatud, et 1895. a. demonstreeris A. Popov Vene Füüsika-Keemia Seltsis esimest sädetelegraafi ja nimelt Popovi tuleb lugeda raadio leiutajaks. Popov ei saanud oma leiutist edasi arendada juba sellepärast, et tsaariaegsed võimukandjad ei osanud õigesti hinnata Popovi leiutist ja keeldusid andmast talle rahalist toetust. Popovi ideesid kasutas ja arendas edasi Marconi, keda aga ei saa lugeda raadio leiutajaks.

Meie keemiatööstusel on määratu suured teened fašistide purustamisel Suures Isamaasõjas. Hoolimata sellest, et fašistid okupeerisid ajutiselt suured maa-alad laialdase tööstusega, andis tööstus, nimelt ka keemiatööstus esmaklassilist varustust võidukale Nõukogude armeele sel määral, et purustati igasugune tehnika, mille poolest peeti väga tugevaks saksa armeed. Tööstused viidi ohustatud maa-aladelt

kaugele tagalasse, kus nad inseneride ja nõukogude töötajate ennastalgava jõupingutusega olid kõige lühema ajaga jälle tegevusse pandud.

Suurepäraseid tulemusi on saavutanud nõukogude lennuasjandus, hüdroelektrijõujaamade ehitamine, suurejooneliste kanalite ehitamine jne. 1935. a. sooritas nõukogude lendur Gromov 75 tundi kestnud maabumiseta lennu 12 411 km. 1937. a. teostasid Nõukogude Liidu kangelased Tškalov, Baidukov ja Beljakov maabumiseta lennu marsruudil Moskva-Põhjanaba-USA. Suures Isamaasõjas saavutas Nõukogude lennuvägi täieliku valitsemise õhus ja andis tõhusa panuse võiduks. Dnepri karestikel kerkis maailma võimsaim hüdroelektrijaam Dneproges; see purustati fašistlike okupantide poolt, kuid juba märtsis 1947 alustas Dneproges vooluandmist tööstusele. Imetlusväärsed on ka niisugused tehnilised saavutused, nagu Stalini-nimeline Valge mere—Balti kanal, Moskva—Volga kanal, suur niisutuskanal Ferghanas, Moskva metroo, hulk mitmesuguseid teisi suurejoonelisi ettevõtteid. Tehnika suured edusammud on olnud otsustava tähtsusega Nõukogude maa sotsialistlikus ülesehitamises.

Bolševike partei ja nõukogude valitsus osutavad erakordselt suurt tähelepanu teaduse ja tehnika arendamisele Nõukogude Liidus. Seltsimees Stalin oma ajaloolises kõnes 9. veebr. 1946. a. ütles: „Ma ei kahtle selles, et kui me osutame vajalikku abi meie teadlastele, siis suudavad nad lähemal ajal mitte ainult järele jõuda, vaid ka ületada teaduse saavutused väljaspool meie maa piire.“ Seda abi saavad teadlased tänapäeva teaduse ja tehnika tasemele vastavalt laboratooriumide ja uurimisinstituutide rajamisega. Väljapaistvate teaduslike tööde ja tehniliste saavutuste eest antakse kõrgeid Stalini preemiaid. 1945. a. määrati 180 Stalini preemiat, 1946. a. nende arv ületas 200. Alates 1947. a. hakatakse määrama ka eraldi Nõukogude Eesti preemiaid teaduse ja kunstide alal.

Nõukogude maa võib täiesti põhjendatud uhkusega näidata oma suurele teadlaste armeele: 1946. a. töötas Nõukogude Liidus üle 10 000 doktorikraadiga teadlase. Kümne aasta jooksul 1929 — 1938 on Liidu kõrgemates koolides ettevalmistuse saanud 643 700 eriteadlast.

Kõiki neid fakte peavad kasutama loodusteaduste õpetajad oma tundides, et süvendada meie noortes nõukogude patriotismi, elustada tõsist taht õppida hästi ja väga hästi, sest meie kodumaa vajab kõigjal haritud ja tüsedalt ettevalmistatud töötajaid.

Seoses loodusteaduste käsitlemisega saame õpilasi ka üldkasulikule tööle rakendada. Niisuguseks tööks on näiteks r a v i m t a i m e d e korjamine, sest apteegid vajavad suurel arvul mitmesuguseid taimi ravimite valmistamiseks. Taimede kogumist peavad organiseerima loodusloo õpetajad juhendite kohaselt, mida võib saada apteekide juhatajailt. Et sellesse töösse kaasa tõmmata suuremaid õpilaste hulki, tingimata aga noorte naturalistide ringe; selleks tuleb õpilasi loodus-

loo, eriti botaanika tundides tutvustada kooli ümbruses kasvavate ravimtaimedega.

Teiseks heaks ülesandeks üldkasuliku töö alal seoses loodusõpetuse kursusega on seemnete idanevuse uurimine talundeis selleks, et vältida madala idanevusprotsendiga seemnete põllule külvamist. See kasulik töö levib meie koolides üsna kiiresti ja 1947. a. on juba mitmed kümned koolid abistanud põllumehi külviseemne valikul.

Üsna tõhusat abi koolile võivad anda õpilased herbaariumide, mineraalide, bioloogiliste kollektsioonide ja mitmesuguse didaktilise materjali kogumisega.

Niiviisi laiendame tunduvalt kooli loodusloo kursust, toome õpetusse sügavamalt huvi ja seome teoreetilisi õpinguid praktilise tegevusega.

L o o d u s e k a i t s e s t kui noortele jõukohasest patriootilisest tööst võivad õpilased osa võtta linnukaitse alal, valmistades lindudele toidulauakesi, pesakaste ja neid kooli ja kodu ümbruses üles seades. Pesakaste valmistatakse õpetaja juhatusel mitte ainult kuldnokkadele, vaid ka teistele väikestele lindudele (tihastele, kärbsenäppidele jt.).

Koolides, kus on olemas korralik kooliaed, organiseeritakse õpilaste töötamist aias ka suvevaheajal, eriti siis, kui kooliaia saadusi kasutatakse talvel sooja eine valmistamiseks õpilastele. Siin tutvustatakse noori niisuguste katselis-uurimistöödega, nagu kartuli mugulatiippudest kasvatamine, suvistamine, väetiste mõju, samuti taimekahjurite tõrjega, et saadud oskusi ka koduaedades ja põldudel rakendada.

Vanemates liiduvabariikides on noored naturalistid edukalt katsetanud ka uute viljapuu- ja marjapõõsaste sortide aretamisega, varustades koduaedu uute paremate viljapuudega ja marjapõõsastega. Üleliidulisel põllumajandusnäitusel Moskvas 1940. a. oli esitatud koguni eriosakond niisugustest töödest, mis äratasid üldist tähelepanu. Meiegi koolide õpetajad peaksid niisuguse üldkasuliku töö vastu rohkem huvi tundma, sest see töö on ka suure kasvatusliku väärtusega.

Kuidas loodusõpetuse tundides saab kasutada neljanda viisaastaku plaani ainekku, seda käsitleb R. Rägastiku kirjutus „Nõukogude Koolis“ nr. 3.

6. M a t e m a a t i k a. Matemaatika õpetajad väidavad meelsasti, et matemaatika on apoliitiline aine ja et poliitiline kasvatus ei ole nende ülesanne. See väide on väär. Kodanlikus koolis kõneldi küll selgi alal silmakirjalikult, et matemaatika tundides õpetatakse „puhast“ teadust, väljaspool poliitikat. Kuid vaadatagu ainult kodanliku kooli matemaatika ülesannete kogusid, et veenduda hoopis vastupidises. Seal esineb suurel arvul niisuguseid ülesandeid, nagu intresside arvutamine kapitalilt kui tuluallikalt, tehingud vekslitega, aktsiatega, ärilised operatsioonid, maa ja majade müümine — ostmine kasu saamise eesmärgiga, tööliste palkade vähendamine vabrikandi tahtel, ajaarvutamise ülesanded kodanliku riigi elu sündmuste ainel (tähtpäevad). Kas see kõik on apoliitiline aine? Ei, otse vastupidi, säärased ülesanded iseloomus-

tavad selgesti kapitalistlikus majanduses valitsevat äritsemise vaimu ja tahavad sisendada õpilastesse rahulolu ekspluataatorliku ühiskonnakorraga.

Nõukogude koolis peab matemaatika, kaasa arvatud algebra ja geomeetria, kasutama võimalikult rohkem ülesandeid sotsialistliku elu kõigilt aladelt, nõukogude tehnikast ja teadusest. Võrreldes vastavaid arve tsaristliku ajaga ja kapitalistlike maadega, kujutades arvulisi suurusi kõveratena, diagrammidena, rakendab matemaatika õpetaja oma tunnid kommunistliku kasvatuses teenistusse, nagu ajaloo, geograafia ja teiste ainete õpetajadki. Neljas viisaastaku plaan on suurepärase allikas arvutusülesanneteks, tehnika alad — geomeetrilisteks konstruktsioonideks. Töö vabrikuis ja tehastes, sotsialistlik võistlus, soovhoosid, artellid, riiginormide täitmine ja ületamine, sotsialistlik kaubandus, kooperatiivid, auto, raudtee ja lennuliiklus Nõukogude maal, mitmesugused geograafilised andmed N. Liidu kohta — need on sobivad teemad ülesannete koostamiseks matemaatika tundides, et elustada õpilastes patriotismitunnet. Didaktilisest küljest tuleb siin silmas pida, et arvud oleksid õiged, tänapäeva elule vastavad (hinnad, normid), muidu ei ole ülesanded usutavad.

7. Vene keel. Vene keele õppimine on Nõukogude Eesti koolides alles algastmel, kuid siiski on need tunnid heaks patriootilise kasvatuses vahendiks. Algusest peale tuleb õpilastele veenvalt selgitada, et vene keele oskus annab meile võimaluse suhtlemiseks kõigi nõukogude rahvastega, et vene keel teeb meile kättesaadavaks vene ja nõukogude kirjanduse, Lenini ja Stalini geniaalsed teosed, kunsti ja teaduse otsatud varasalved. On kaks ise asja — lugeda ilukirjandust tõlkes või algupärasel keeles. Ka parim tõlge ei suuda edasi anda suurte vene ja nõukogude kirjanike kõrget kunstipärase stiili, selle kujukust ja võlu; see kõik on nauditav ainult siis, kui loeme teoseid algupärasel kujul, vene keeles. Juba vene keele õppimise algastmel võime kasutada patriootilise sisuga lugemispalu ja luuletusi, nagu neid leiamegi vene keele õpikuist. Neilt siirdume peagi klassikaliste teoste katkendite käsitlusele ja edasi võime juba suuremaid teoseid vene ja nõukogude kirjandusest lugeda. Siis juba selgub õpilastele iseendast, kui palju väärtuslikku nad vene keele oskuse abil omandavad ja kuidas vene keele oskuse kaudu saadakse osa kõigi nõukogude rahvaste kultuurivaradest.

8. Joonistamine. Joonistamise tähtsust kommunistlikus kasvatuses võib võrrelda loominguliste kirjandite tähtsusega. Mõlemal juhul väljendavad õpilased oma mõtteid ja tundeid teema kaudu, mis suunab õpilasi patriootiliselt. Joonistuses on väljendusvormides ja värvides, kirjandis aga on väljendusvahendiks sõna. Loomingulisi joonistusi saab kasutada juba I klassis, kui joonistamisele eelneb ettevalmistav vestlus või kui illustreeritakse loetud ja läbitöötatud lugemispalu. Samalaadilised tööd jätkuvad järgmistes klassides kuni keskkooli lõpuklassini.

Loomulikult ei tule kõiki joonistamistunde täita ainult loomingulise tööga kommunistliku moraali vaimus, sest peab õpetama ka joonistamistehnikat mudelite ja teiste esemete vaatluse järgi, maastiku kujutamist jne.

Joonistamisoskust on koolis tarvis ka revolutsiooniliste ja nõukogulike tähtpäevade pidulikul tähistamisel — ruumide dekoreerimisel. Nii viisi osutub joonistamise osatähtsus nõukogude patriotismi kasvata-misel üsna suureks kõigil õpetuseastmel. Vanemais klassides süvendame seda veel kuulsate vene ja nõukogude maalikunstnike tööde vaatlemisel ja mitmesuguste reproduktsioonide järgi või külastades kunstimuuseumi, kus nad on olemas. Seltsimees Stalin oma kõnes Oktoobrirevolutsiooni 24. aastapäeval 7. nov. 1941, nimetas näiteks Repinit, Surikovi kui kunstnikke, kelle üle võivad nõukogude rahvad uhked olla.²

9. L a u l m i n e. Laul ja muusika on võimsad kasvatusvahendid, mis elustavad kollektivismi ja patriootilisi tundeid, edendavad laste kultuurilist kasvu, loovate võimete arenemist ja annavad rõõmsaid elamusi.

Rikkalikku ainet ühiskondlik-poliitiliseks kasvatuseks annavad uued, nõukogulikud laulud, aga ka vanemad laulud, eriti revolutsioonilised laulud, töölaulud. Hoogsalt, vaimustusega laulavad lapsed laule, kui nad teavad missugustes tingimustes laul on loodud, tunnevad ta mõtet. On tarvis jutustada õpilastele, kuidas tekkisid möödunud aegadel revolutsioonilised laulud, kuidas neid lauldi ja kuidas luuakse nüüd laule; mis on nende sisuks.

Ka lüüriline laul jääb tänapäeval tähtsaks ja vajalikuks laulužanriks, kuid temal peab olema kaasaegne nõukogulik kõla.

„Laulda nõukogude inimese hinge kaunidusest ja õilsusest, kes on aus ja ustav võitluses, töös ja armastuses, et kasvata meie noortes kõlbelist puhtust ja lõppematut vaimuerksust — see on suund, millises peab arenema meie lüürika.“³

Koolilaulu repertuaar ei või piirduda ainult oma rahva lauluvaraga, vaid juba I klassist peale tuleb õppida ka teiste nõukogude rahvaste laule. Sel viisil kasutame laulu tunde armastustunde sisendamiseks nõukogude töötava rahva vastu ega lase noortes tekkida kitsal natsionalistlikul tundel.

Kuulsate vene ja nõukogude, samuti eesti heliloojate elulooga tutvumisel saame jälle näidata, et andekatele muusikutele sai osaks kodanlikus ühiskonnas raske elutee. Seevastu aga hoolitsetakse Nõukogude maal kõigiti talentide arenemise eest. Stalini preemiaid antakse ka heliloojaile; eesti heliloojaist sai esimesena selle kõrge autasu osaliseks E. Kapp.

Kokkuvõttes näeme, et nõukogude patriotismi kasvata-mise eesmärki saab edukalt taotleda kõigi õppeainete käsitlusel, vastavalt aine sisule

² J. V. Stalin. Nõukogude Liidu Suurest Isamaasõjast. 1946, lk. 28.

³ Культура и жизнь. 1947, nr. 3.

ja laadile. Kasvatava õpetuse printsiibi teostamist sellest küljest võime rahuldavaks pidada siis, kui õpilased saavad õppetundides mitmekülgseid teadmisi oma suurest kodumaast, kui noortes on äratatud püsiv ja sügav armastus Nõukogude Liidu ja ta rahvaste elu ja töö vastu, kui oleme ergutanud õpilastes tahet oma tööga olla kasulik meie sotsialistlikule ühiskonnale, kui oleme kasvanud noortes piiratud ustavust bolševike parteile ja nõukogude valitsusele.

2. Kollektivismi kasvatamine õppetöö organiseerimise kaudu.

Kui nõukogude kirjanikult-patrioodilt N. Ostrovskilt, kes oli juba pime ja osalt halvatud, kuid jätkas bolševistlikku võitlust sõnarelvaga, küsiti, kust ammutab ta jõudu oma heroiliseks tööks, siis vastas ta: „Üldine töö, üldine võitlus annab mulle jõudu taluda kõik. Selles on inimese määratu suur vaimne jõud, kui ta tunneb ennast sõbralikus kollektiivis.“

„Nõukogude maa on peamiselt kollektiivide maa,“ ütles tuntud nõukogude pedagoog A. Makarenko, kes oma tegeliku tööga oskas veenvalt näidata, kui suur mõju on noorte kasvatamises kollektivismil.

Kollektivism tähendab tahet ja oskust teostada koos teistega üldsuse, kollektiivi huvides. Nõukogude inimene ei vastanda oma isiklike huve ühiskondlikele huvidele, sest sotsialistlikus korras ei ole olemas vastuolusid üksikisiku ja kollektiivi vahel. Iga töötaja sotsialistlikus ühiskonnas rakendab oma võimeid niihästi enda tarviduste rahuldamiseks kui ka üldsuse kasuks. Kollektiivne töö on kogu tootmise aluseks. Sotsialistlikus tootmisprotsessis vabrikus, tehases või põllumajanduses on see ilmne ja arusaadav igale töötajale. Ühtlasi tunneb siin iga töötaja ka oma isiklikku, individuaalset osatähtsust ühiskonnale vajalike toodete valmistamisel. Kapitalistlikus ühiskonnas aga muutub üksiku tööliste vaev täiesti ebaisikupäraseks ja töövili kaob niihästi tööliste enda kui ka vabrikandi silmist, sest kapitalisti huvitab ainult kasu. On tarvis maast madalast sisendada meie lastesse kollektivismi vaimu, sest tugev monoliitne kollektiiv on nõukogude kasvatussüsteemi alus.

Koolitöö ja -elu aluseks on klassikollektiiv. Tema tugevaks ühendavaks jõuks on need ühised ergutavad elamused, mida saab iga normaalselt arenenud laps, tunnetades seda, kuidas kogu õppetööga laieneb tema silmaring ja kasvavad ta vaimsed jõud. Neid elamusi ei anna iseendast juba laste koosviibimine ühises klassiruumis, vaid õppimine kui töö ühise eesmärgi taotlusel ja tahtmine töötada enda ja teiste kasuks. „Et osata elada kollektiivis, selleks on tarvis austada teiste inimeste tööd, vaateid ja kalduvusi,“ ütleb Nadežda Konstantinovna Krupskaja, kes peab eriti tähtsaks kasvatust kollektivistlikus vaimus ja on sellest sageli kõnelnud ja kirjutanud.

Kodanluse ajal levitati mõtet, et eestlane oma loomult on läbi ja läbi individualist! See on kodanlaste vassimine klikivõimu ja dikta-

tuuri õigustamiseks. Tegelikult on eestlasedki juba vanasti kasutanud ühistööd, üritanud ühiseid ettevõtteid (laulupeod), üksteise abistamist (talgud).⁴

Kollektivismi kasvatamisel tuleb tõsiselt hinnata ka iga lapse individuaalseid, loomupäraseid võimeid ja kalduvusi. „Inimesi peab hoolikalt ja tähelepanelikult üles kasvatama, nagu aednik kasvatab väljavalitud viljapuud,“⁵ ütleb seltsimees Stalin. See on kasvatuse viga, kui kollektiivi taga ei nähta lapse elavat kuju, ta vaimset omapära. Õpetaja peab hoolega tähele panema iga õpilase iseärasusi, ta loomupäraseid võimeid ja huvisid. Ainult niiviisi individuaalselt õpilastele lähenedes, neid individuaalselt koheldes, nende vaimset omapära tundes ja mõistes, võib õpetaja oma kasvandikke õigesti suunata ja kollektiivsele tööle õpetada. „Et organiseerida kollektiiv, selleks on tarvis teada, mida suudab teha iga laps. Töötada kollektiivselt, see ei tähenda sugugi ühetaolist töötamist,“ kirjutab samuti Krupskaja. Kollektiivi kaudu ja ta abil arenevad mitmekülgset üksikisiku loomupäraseid võimeid, ja mida paremini töötavad üksikliikmed, seda teovõimelisem on ka kollektiiv, mida paremini on arenenud üksikute isikute võimeid, seda elavam, tõhusam ja viljakam on kollektiivi töö.

Kollektivismi kasvatamise teeks koolis on laste ühise töö õige organiseerimine. Koolis on vajalikud järgmised kollektiivse töö vormid: kooliklass, õpilasorganisatsioonid — pioneeride ja kommunistlike noorte organisatsioonid, õpilasringid (näiteks noored naturalistid, noored tehnikud, kirjandusringid, muusikaringid, spordiringid ja teised).

Õpilaskollektiivi põhivormiks on juba ammust ajast saadik kooliklass. Just õigesti organiseeritud klassitöös ilmnevad eriti selgesti lastele nende ühised eesmärgid, ühised huvid. Siin saab õpetaja süstemaatiliselt edendada ühist töötamist, hoolitsedes ka küllaldaselt õpilaste individuaalsete võimete arenemise eest. Siin leiab endale pinda ka soe sõprustunne, kui tugevamad õpilased aitavad nõrgemaid. Klassitöös on kerge avastada ja aegsasti kõrvaldada ka ühekülgseid isiklikke või kahjulikke kildkonna-tendentse, mis püüavad lõhestada kollektiivi. Neid likvideerida õnnestub kõige paremini siis, kui klassis on loodud tugev tuum algatusvõimelistest lastest, kes tõmbavad kaasa ka eraldumisele kalduvaid lapsi.

Väga tugevat mõju ühistunde arenemisele ja ühiste huvide tekkimisele avaldavad pioneeride ja kommunistlike noorte organisatsioonid ning õpilaste vabatahtlik töö ringides, olgugi et neisse koondub ainult osa, nimelt aktiivsem osa õpilastest. Nende organisatsioonide olulisemaid ülesandeid ongi kollektivismi, samuti ka oma liikmete isikliku tubliduse ja algatusvõime arendamine. Hästi töötavas noorteorganisatsioonis või ringis näevad õpilased ikka üldisi eesmärgi, leiavad endile

⁴ P. Kuusberg. Ühiskondlike ja isikliku huvide ühtimine nõukogude ühiskonnas. Eesti Bolševik, 1946, nr. 23, lk. 1732.

⁵ J. V. Stalin. Leninismi küsimusi. 10. tr., lk. 73—74.

jõu- ja huvikohast tööd ning tunnevad vastutust niihästi üksiku liikme kui ka kogu kollektiivi töö ja käitumise eest.

Et kollektivismi kasvatamises on olulise tähtsusega õppetunni õige organiseerimine igas õppeaines, siis ei ole selles töös üksikute õppeainete osatähtsus nii erinev, nagu see on patriotismitunde kasvatamises. Ühine töötamine kogu klassiga on esikohal iga õppeaine tunnis. Kõige rohkem rajaneb kollektiivsele esinemisele kehaline kasvatus ja lauluõpetus. Jõukohased ühismängud ja võistlusmängud on heaks kollektivismi kasvatamise vahendiks juba eelkooli astmel. Ühislaul kui lauluõpetuse põhivorm on samuti väärtuslik vahend ühistunde kasvatamisel.

Peatugem lähemalt üksikuil õppemetoodilistel võtetel, mis sobivad hästi kollektivismi tunde arendamiseks õpilastes.

Vestlus ehk õppejutt on õppemetoodiline võte, mida rakendame edukalt kõigil õpetuseastmel. Õpetaja osaval juhtimisel arutatakse siin käsitledavat küsimust kõigi õpilaste osavõtul. See ühistöö vorm ergutab kogu klassikollektiivi seepärast, et õpilased saavad siin väljendada oma kogemusi ja tähelepanekuid, aidates sellega kaasa õppetunni sisukusele; samal ajal nad kuuluvad teiste õpilaste mõtteavaldusi ja õpivad niiviisi teiste kogemuste kaudu. Algklassides on õppejutu aineks mõni kodulooline teema, lugemispala või kodune lektüür. Vanemal astmel arutatakse kirjanduslikke, ühiskondlik-poliitilisi teemasid, küsimusi üksikute õppeainete alalt.

Lugemine osade jaotamisega on mitte ainult aktiivne lugemisõpetuse vorm, vaid ka metoodiline võte, mis õpetab lapsi mõistlikule koostööle teistega.

Erilise kuju omandab seesugune töö dramatiseeringutena, mis on soovitatav peamiselt nooremates klassides ja harjutavad lapsi esinema näidendi tegelastena.

Kõnekoor luuletuste kollektiivse ettekande vormina väärib senisest rohkem tähelepanu koolitöös, peamiselt nooremal ja keskmisel astmel. Ta kasvatuslik mõju suureneb veel sellega, kui mõningaid lauseid või lõikeid tõstetakse esile üksikute lugejate ettekandega.

Koorisrääkimine näit. võõrkeelte õpetamisel on kollektiivse harjutuse liik õige häälendamise omandamiseks.

Kollektiivne kirjand on II ja III klassis soovitatav eelharjutus iseseisvate kirjandite koostamiseks. Teema antud või õpetaja kaastegevusel valitud, hakatakse teda arendama. Kuulatakse mitme õpilase poolt öeldud lauseid; neist valitakse kõige parem, kirjutatakse klassitahvlile, kontrollitakse õigekirja ja kirjutatakse siis vihkudesse. Samal viisil jätkub töö edasi. Kollektiivne kirjand arendab õpilaste kohanemisvõimet ja harjutab neid järjekindlalt mõtlema ja oma mõtteid viimistletult kirja panema. Uleminekuks individuaalseile kirjan-
deile võib koostada kollektiivselt kirjandite plane.

Edasi olgu nimetatud veel niisugused kollektiivse töö vormid nagu

matemaatika ülesannete ühine lahendamine, ühised praktilised tööd, ekskursioonid.

Väljaspool õppetunde, kuid nendega sisulises seoses tuleb organiseerida järgmisi kollektiivseid töid koolis:

Elava nurga eest hoolitsemine klassis. Siia kuuluvad näit. puuksad, kevadlilled vaasides (pudelites) veega, toalilled pottides, lihtsad akvaariumid (konnakuduga, kalakestega, veeputukatega), terraariumid väikeste loomakestega jne. Lapsed hooldavad elava nurga elanikke kindlas järjekorras (seda tööd võib ühendada ka klassi korrapidaja kohustega), teevad märkmeid. Vaatlusi arutatakse koduloolise vaateõpetuse või loodusõpetuse tundides. Niisugune töö sobib peamiselt I—VII kl. õpilastele. VIII kl. võib seda siduda botaanika kursusega, IX klassi — zooloogia käsitlusega.

Ilmavaatlused kuuluvad maateaduse programmiga nõutud tööde hulka, kuid lihtsamaid (fenoloogilisi) vaatlusi toimetatakse juba I ja II klassiski. Pidevad vaatlused ei ole veel jõukohased III ja IV kl. õpilastele üksikult, neid peab organiseerima kollektiivselt, kõige parem seoses klassikorrapidamisega. Vaatlustöö on kasvatusliku väärtusega eriti selle poolest, et siin iga üksiku vaatleja hoolas töö on üldise töö kordamineku eelduseks.

Õpilaste-laborantide kasutamine loodusõpetuse, füüsika, keemia tundides demonstreeritavate katsete ettevalmistusel ja läbiviimisel on jälle hea meetodiline võtte, mis arendab noortes kollektivismitunnet. Peale selle süvendab ka märgatavalt huvi õppeaine vastu ning annab õpilastele kasulikke praktilisi oskusi.

Kollektivismi ja nõukogude patriotismi kasvatamisega on lähedalt seotud ka sotsialistliku humanismi sisendamine noortesse. Humanism — see on usk inimesesse, ta mõistuse jõusse, lugupidamine ta isiksusest, väärikusest, võimetest. Sotsialistliku humanismi olemist on kujukalt väljendanud seltsimees Stalin: „On tarvis lõpuks aru saada, et kõigist maailmas olevaist väärtuslikest kapitalidest kõige väärtuslikum ja kõige otsustavam kapital on inimene — kaadrid.“⁶

Humanism progressiivse eluvaatena tekkis juba renessansi ajastul. Siis oli kodanlus veel edumeelseks klassiks ja ta paremad esindajad võitlesid humanismi lipu all feodalismi, pärisorjuse ja usulise pimeduse vastu. Kuid pärast Prantsuse revolutsiooni hakkas kodanlik humanism känguma. XIX sajandil, kui ajalooliseks teguriks kujunes töölisklass, kodanlus võttis omaks juba inimvihkava ideoloogia, nagu seda jutlustasid niisugused reaktionäärid nagu näiteks Schopenhauer, Nietzsche.

Tõelise, sotsialistliku humanismi kandjaks sai siis töötav rahvas. Sotsialistlik humanism on „tõeliselt üldinimlik, Marxi-Lenini proletarne humanism, mille eesmärgiks on kõigi rasside ja rahvaste töötava rahva täielik vabastamine kapitali raudsete küünte vahelt“ —

⁶ J. V. Stalin. Leninismi küsimusi, Tallinn, 1945, lk. 435.

nõnda iseloomustab teda Maksim Gorki. Sotsialismi võiduga NSV Liidus on meil ka sotsialistlik humanism teostatud. Nõukogude riigis ei tunta inimese ekspluateerimist inimese poolt, rahvuslikku orjastamist ega mehe ja naise ebavõrdsust. Kogu poliitika ja ühiskondliku elu aluseks on hoolitsus inimese heaolu, õnne ja edu eest.

Seepärast eeldab sotsialistlik humanism ka inimese individuaalsete huvide tähelepanemist. Oma kõneluses inglise kirjaniku Wellsiga ütles sm. Stalin: „Sotsialism ei või loobuda individuaalseist huvidest. Kõige suuremat rahuldust neile individuaalseile huvidele võib anda ainult sotsialistlik ühiskond. Veel enam: ainult sotsialistlik ühiskond pakub püsivat ja kestvat kindlustust isiklike huvide kaitseks.“

Kuid sotsialistlik humanism ei vähenda viha meie kodumaa vaenlaste vastu, sest see väljendab töörahva õiguste ja vabaduse kaitset igasuguste kallaletungijate vastu.

Tähelepanelikku hoolitsevat suhtumist kaasinimestesse, kelledega oleme seotud vastastikuste huvidega sotsialistlikus ühiskonnas, peab õpetama ja järjekindlalt harjutama ka nõukogude kool. Selleks kasutame eeskujusid nõukogude kirjanike teostest, jutustustest töötava rahva suurte juhtide Marxi, Lenini, Stalini elust. Selleks annavad häid võimalusi needsamad kollektiivsed töövormid koolis, mis arendavad noortes ühistunnet, kollektivismi. Töös oma organisatsioonides ja ringides harjutavad noored loomulikult tähele panema, arvestama oma seltsimeeste algatust ja tööd, samuti omalt poolt kaasa aitama ja toetama teiste ettevõtteid, et saavutada ühises töös paremaid tulemusi. Uhes sellega tuleb lastel piirata oma egoistlikke soove ja püüdeid. Välisest küljest nõuab humanistlik kasvatusprintsip kaasinimeste viisakat, lahkete, vastutulelikku, peenetundelist kohtlemist. Kui tähtsaks peab nõukogude kool seda ülesannet, näeme meil kehtima pandud „Õpilaste käitumise reegleist“, mis nõuavad noortelt viisakust, lahkust niihästi koolis kui ka tänaval ja mujal avalikes kohtades ning abi- valmidust vanade, jõuetute ja haigete suhtes.

Nii viisi kollektivismi ja sotsialistlikku humanismi arendades, kasvatatakse kool oma kasvandikes neid põhilisi omadusi, mis ei või puududa ühelgi teadlikul nõukogude inimesel.

3. Sotsialistliku töösse-suhtumise kasvatamine.

Suure Isamaasõja võiduka lõpu puhul ütles seltsimees Stalin: „Punaarmee edud oleksid olnud võimatud ilma rahva toetuseta, ilma nõukogude inimeste ennastalgava tööta vabrikuis ja tehastes, kaevandustes, transpordis, põllumajanduses. Täie õigusega võib öelda, et nõukogude inimeste ennastalgav töö tagalas, Punaarmee sangarliku võitluse kõrval, läheb ajalukku kui rahva ennenägematu vägitegu oma kodumaa kaitsmisel...“

Mis on selle vägiteo tähtsamaks tõukejõuks? Missugusest allikast ammutas nõukogude rahvas jõudu võitluseks julma vaenlasega? Nõu-

kogude rahva tegi suuteliseks suurele kangelasteole piiritu ustavus oma kodumaale, tuline nõukogude patriotism, kuid otsustava tähtsusega vaenlase üle võidu saavutamisel oli ka nõukogude inimeste aus, kohusetundeline suhtumine töösse, mida on kasvatanud töötajais sotsialismi ehitamise ajajärk, nõukogude ajastu.

Suure Isamaasõja võiduka lõpuga on meie suur kodumaa ja ta rahvad jõudnud rahuliku ülesehitustöö ajajärku. Uue stalinliku viis-aastaku grandioosne plaan näitab meile suure ulatusega ülesanded kõigil elualadel — tööstuses, põllumajanduses, transpordis, rahva materiaalse ja kultuurilise elutaseme tõstmisel. Kõigil neil aladel peame saavutama 1950. aastaks tulemusi, mis viivad meie sotsialistliku kodumaa mitte ainult sõjaeelsele tasemele, vaid võimaldavad ületada selle taseme tunduvas ulatuses. Et nii kõrgele jõuda, peab iga töötaja rakendama oma jõudu produktiivselt, täie pingega, täitma kõige tõsisemalt, ausasti oma kohustusi, suhtudes töösse sotsialistlikult.

Mida tähendab sotsialistlik suhtumine töösse? Peatume sellel küsimusel lähemalt. Sotsialistlikus ühiskonnas on kõik ühiskonna liikmed kohustatud töötama. Töö on sotsialistliku ühiskonna ja iga ta liikme isikliku elu aluseks. „Sotsialism ehitatakse tööle. Sotsialism ja töö on teineteisest lahutamatud,“⁷ ütleb seltsimees Stalin. „Töö on NSV Liidus iga töövõimelise kodaniku kohuseks ja auasjaks“ (stalinliku konstitutsiooni § 12). Nimelt töö määrab inimese asendi sotsialistlikus ühiskonnas. Töötav inimene, kes peab tööd oma kohuseks ja auasjaks, on kõige kasulik, kõige hinnatavam kodanik Nõukogude Liidus. Seevastu aga: „Kes ei tee tööd, see ei pea ka sööma.“ See põhimõte, mis on võetud ka stalinlikku konstitutsiooni (§ 12), on sihitud „ekspluateerijate vastu, nende vastu, kes ei tee ise tööd, vaid sunnivad teisi töötama ja rikastuvad teiste kulul. Samuti nende vastu, kes ise logelevad ja tahavad teiste kulul elada. Sotsialism aga nõuab, et kõik inimesed töötaksid ausalt, töötaksid mitte teiste kasuks, mitte rikaste ja ekspluateerijate kasuks, vaid iseenda kasuks, ühiskonna kasuks.“⁸

Määratu suur enamik Nõukogude maa töötajaid — töölisi, talupoegi, haritlasi — täidavad ausalt oma kodanikukohust, töötades kohusetruult ja rakendades kõiki oma jõude üldises töös. Nad teavad, et töötavad oma rahva heaks, oma sotsialistliku kodumaa õnneks ja õitsenguks, ja neile ei ole töö raskeks koormaks. Ometi leidub veel niisuguseidki ebateadlikke ja vastutustundetuid elemente, kes püüavad tööst kõrvale hiilida ja elada võõral kulul.

Sotsialistlikus ülesehitustöös on otsustava tähtsusega tööviljakus. „Tööviljakus on uue ühiskonna võiduks lõppeks kõige tähtsam, kõige peamine,“ ütleb Lenin. „Kapitalism lõi tööviljakuse, mis oli feodalismi ajal ennenägematu. Kapitalismi võib lõplikult võita ja ta võidetakse lõplikult sellega, et sotsialism loob uue, hoopis kõrgema töö-

⁷ J. V. Stalin. Leninismi küsimusi. 10. tr., lk. 533.

⁸ Sealsamas, lk. 369—370.

viljakuse.⁹ Kõrge tööviljakus, s. t. mitte ainult toodangu suurem hulk, vaid ka selle parem kvaliteet, kõrgem väärtus on see, mis tagab ka uue viie aasta plaani täitmise ja ületamise.

Mil viisil oleks kõige paremini kindlustatud kõrgeim tööviljakus? Selleks on kõigepealt tarvilik töötajate teadlik suhtumine töösse. Iga töötaja meie sotsialistlikul kodumaal pidagu ikka meeles, et ta ei tööta ekspluataatorite kasuks, nende rikastamiseks, vaid iseendale, oma klassile, oma nõukogude ühiskonnale, oma kodumaa võimsuse tugevdamiseks. Mida rohkem saadusi me valmistame, seda paremaks muutuvad meie elutingimused. Mida suurem on töö hulk ja mida paremad on toodetud esemete omadused, nende kvaliteet, seda suurem on ka töötaja tasu. See on sotsialistliku töö organiseerimise põhimine tingimus.

Sotsialistlik suhtumine töösse eeldab arenenud kohusetunnet. Kohusetunne avaldub selles, et inimene püüab täita tööd ausalt, oma parema arusaamise järgi, mõistes ülesande tähtsust ja vajadust. Ta ei peatu raskuste ees, vaid tahab neid võita, ületada.

Sotsialistlikku töösse suhtumist ja kohusetunnet peab kool arendama õpilastes esimesest õppeaastast alates. Õppetöös leidub selleks mitmesuguseid häid võimalusi. Õpilastelt nõutagu järjekindlalt koolitöö ja ülesannete täitmist võimalikult paremini, hoolsamini, korralikumalt. Õpilastele tuleb selgitada, et hea õppimisega nad omandavad palju kasulikke teadmisi, mis neile on tarvilikud pärast kooli lõpetamist töös meie sotsialistliku ühiskonna kasuks. See on iga nõukogude kooli õpilase tõsiseks kohuseks (Õpilase käitumise reeglite § 1 ja 2). Seda ootavad oma lastelt vanemad, seda ootavad meie noortelt bolševike partei ja nõukogude valitsus. Peab taunima igasugust lohakust ja hooletust koolitöös.

Nende nõuete täitmine ei olegi raske, kui lapsed juba esimesel kooliaastal harjuvad kindla töökorraldusega ja õpetaja järjekindlate nõudmistega. Lapsed tulevad kooli suure huviga õppetöö vastu, tahavad palju ja hästi õppida. Seda huvi ja töötahet peab kool oskama kasutada ja edasi arendada sisukate, lastele jõukohaste ülesannetega, mida lapsed täidavad mitte tasu, kiituse pärast, veel vähem auahnusest. Kui aga edasises koolitöös suhtumine õppeülesannetesse muutub ükskõikseks, siis tuleb igal juhul otsida puudusi kõigepealt õppetöö organiseerimises.

Sotsialistlikku püüdlikkust töös ja kohusetunnet saame arendada ka õpetuse sisuga. Suure Isamaasõja episoodid, jutustused Leningradi ja Stalingradi sangarlikest kaitsjaist — inimestest, kes jäid lõpuni truuks oma kohustele; jutustused sellest, kuidas nõukogude teadlased vallutavad loodust (papaninlased, tšeljuskinalased jt.), kuidas eesrindlikud töötajad aitavad kaasa uue stalinliku viisaastaku plaani täitmisele ja ületamisele, seega kogu meie maa ja rahva rikkuste ja jõu kasvami-

⁹ V. I. Lenin. Valitud teosed II. 1946, lk. 402.

sele, kultuurilise elu tõusule, — see kõik äratav noortes siirast tahtmist saada eesrindlike nõukogude inimeste sarnaseks ja õppida hästi, väga hästi.

Kuid ka õpetaja ise peab olema õpilastele kohusetunde kõrgeks eeskujuks. Õpetaja tõsine ettevalmistus õppetundidele, täpsus ja hoolsus töös, suur nõudlikkus oma esinemise suhtes mõjutab suurel määral ka õpilaste töökust ja püüdlikkust. Seepärast saavutab kohusetundega töötav õpetaja ka õpilastelt tõsist suhtumist õppetöösse, kuna õpetaja enda hooletus ja lohakus peegeldub selgesti ka õpilaste nõrkades töötulemustes.

Sotsialistlik suhtumine töösse avaldub veel range töödistsiipliini pidamises, nagu seda nõuab ka Nõukogude riigi konstitutsioon igalt töötajalt kodanikult (§ 102).

Lenin on korduvalt õpetanud, et sotsialismi võiduks kapitalismi üle on tarvilik uus tööorganisatsioon, uus töödistsiiplin, mis püsib hoopis teistsugustel alustel kui kapitalistlik töödistsiiplin. Juba 1919. aastal kirjutas Lenin: „Eriti suurt tähelepanu tuleb pöörata töötajate seltsimeheliku distsiipliini arendamisele ja tugevdamisele ning nende ise-tegevuse ja vastutusteadvuse igakülgele tõstmisele. Selles seisneb peamine, kui mitte ainus vahend, et lõplikult võita kapitalism ja harjumused, mis on loonud eraomandi ülemvõimu tootmisvahendite suhtes.“¹⁰

Seega on sotsialistlik töödistsiiplin klassivõitluse üheks vormiks ja selle kasvatamine kommunistliku kasvatuse tähtsaks probleemiks.

Sotsialistlik distsiiplin on enne kõike teadlik töödistsiiplin, mille määrab sotsialismi ülesehitajate teadvus sellest, et igaühelt nõutakse kõigi oma jõudude ja võimete rakendamist ja pingutust kommunismi võiduleviimiseks. Kui see arusaamine on olemas, siis teadlik distsiiplin ilmneb töös ja tegevuses, mida ei juhi sund või kartus ega paljas tagajärgede arvestus (mis ma selle eest saan?), vaid bolševistlik ideelisus, siiras püüd töötada üldsuse heaks. See aga tähendab, et sotsialistlik, teadlik distsiiplin on oma võimete vabatahtlik rakendamine sotsialistliku ühiskonna ja kodumaa kasuks. Niihästi feodaalses kui ka kapitalistlikus, kodanlikus ühiskonnas oli distsiipliini eesmärgiks teha töötajate hulgad sõnakuulelikeks valitsevale klassile. See distsiiplin põhjenes sundusel ja hirmul karistuse ees. Sellest hoolimata esinesid siin sageli tööliste rahutused protestiks neile pealesurutud elujärje ja distsiipliini vastu.

Oma jõudude vabatahtlik rakendamine selleks, et saavutada maksimaalseid töötulemusi, on võimalik ainult siis, kui inimene töötab täie innuga, on oma töö juures sooja südame ja kogu hingega. Seesugune töötamine „kõigest hingest“, suurima aktiivsuse ja loomingu ilmutamine, hoog ja entusiasm töös — see on nõukogude inimese töödistsiipliini iseloomustavaid jooni.

¹⁰ V. I. Lenin. Teosed, k. XXIV, lk. 101.

Sotsialistlik töödistsipliin on ka r a n g e distsipliin, mis sugugi „ei sule välja, vaid eeldab allumise teadlikkust ja allumise vabatahtlikkust, sest et ainult teadlik distsipliin võib olla tõesti raudne distsipliin“¹¹. Niisugune distsipliin on ühiskondliku tegevuse kõrgeimaks vormiks, võrreldes kõigi eelmiste ajajärkudega. Sotsialistlik töödistsipliin on ekspluateerimise ikkest vabastatud töötajate teadlik distsipliin ja seda kindlam, vankumatum, murdumatum ta on ja peab olema.

Teadlik distsipliin nõuab uusi suhteid inimeste keskel, kes võtavad osa tööst ja ühiskondlikust elust. Sellest kõneles juba Lenin ülevenemaalisel nõukogude kongressil 1918. a. „Igalt uuel ühiskondlikult korraldusel nõutakse uusi suhteid inimeste keskel, uut distsipliini. Oli aeg, mil ilma pärisorjuse distsipliinita ei saanud majandust juhtida, mil oli üks distsipliin — kepp. Nüüd aga, alates nõukogude pöördest, alates sotsialistliku revolutsiooni algusest, tuleb distsipliin luua hoopis uutel alustel, usalduse distsipliin, seltsimehelik distsipliin, igasuguse lugupidamise distsipliin, iseseisvuse ja initsiatiivi distsipliin võitluses.“¹² Selle uue distsipliini lõi Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni võit, mis vabastas Venemaa töörahva kurnajaist; ta eesmärgiks on organiseerida vabade inimeste ühist tööd ning võitlust vaenlastega.

Sotsialistlik distsipliin peab ilmema oskuses alistuda kollektiivi ühisele taatele, oskuses mitte eralduda kollektiivist, vaid võtta osa ühistest huvidest. Võttes omaks kollektiivi tahte, ammutab nõukogude inimene sellest endale värsket jõudu, suurendab ka oma edu kollektiivi liikmete seltsimeheliku koostöö ja abi tõttu. Teiselt poolt nõuab sotsialistlik distsipliin, et nõukogude inimene ei või piirduda ainult oma asjaga, oma tööalaga, vaid peab nägema ka ümbritsevate inimeste tööd ja elu ja, kui tarvis, neid abistama mitte ainult nõuga, sõnadega, vaid tõhusate tegudega. Kuid töötava rahva ühiste vaenlaste suhtes nõuab sotsialistlik distsipliin alatist valvsust, otsustavat võitlust, hoolimata harjumustest, sõprusest või ebameeldivuse kartusest.

Teadliku distsipliini arendamine õpilastes on võimalik ainult kogu kommunistliku kasvatusprotsessi, kogu koolitöö õige organiseerimise kaudu. Seda ei ole võimalik saavutada mingisuguste eriliste vahendite abil, mis on õpetuse ja kasvatusprotsessist lahutatud. Vene NFSV Hariduse Rahvakomissari käskkiri 21. märtsil 1944. a. distsipliini parendamise kohta koolides nimetab järgmisi vahendeid, mis võivad tagada kindla distsipliini koolitöös: õppeainete oskuslik käsitus, koolielu kindel režiim, õpilasreeglite kõrvalekaldumatu täitmine, lastekollektiivi hea organiseerimine ja mõistlikult tarvitatud ergutused ja karistused.

Meie teema kohaselt käsitleme siin ainult esimest punkti.

Nii siis on teadliku distsipliini loomise esimeseks tähtsaimaks tingimuseks koolis hästi organiseeritud õppetöö, õppetund. Kui õpetus on lastele arusaadav ja jõukohane ning võimaldab neile küllaldaselt

¹¹ J. V. Stalin. Leninismi küsimusi. Tallinn, 1945, lk. 64.

¹² V. I. Lenin. Teosed, k. XXIII, lk. 121.

aktiivsust, siis on nad õpetuse sisust huvitatud, koondavad sellele oma tähelepanu ja leiavad kasulikku tegevust oma jõududele. Siis ei ole lastel aega ega tahtmist kõrvaliste asjadega tegelemiseks ja distsipliini rikkumiseks. Ja kui mõni õpilastest tahakski korda rikkuda, siis protesteerivad juba kaasõpilased ise niisuguste katsete vastu, saades selgesti aru, kui suure tähtsusega on klassi ühises töös range distsipliin. Iga tund peab algama kohe pärast kella helisemist. On täiesti lubamatu nähtus, kui õpetaja jätab tunni alguses klassi mõneks ajaks üksinda ja tegevuseta, sest siis hakkavad õpilased paratamatult vallatama. Tekkinud rahutu meeleolu ei taha vaibuda kohe ka siis, kui õpetaja klassi astub. Õppetunni kestel samuti ei tohi tekkida häireid ja tühje kohti, kus õpilased jäävad tegevuseta. Tund peab ka täpselt lõppema. Kui õpetaja peab õpilasi kinni pärast kella helisemist tunni lõpu puhul, siis muutuvad õpilased jällegi rahutuks, sest nad tahavad täiesti õigustatult kasutada vahetundi endi jaoks.

Nõnda on distsiplineerituse kasvatamiseks lastes tähtis niihästi tunni organiseerimise väline külg kui ka õpetuse sisu ja meetodid. Seepärast tagab kõige paremini head distsipliini tunnis õpetaja meisterlikkus oma töös: heal õpetajal ei ole kunagi raske saavutada tunnis eeskujulikke korda, temal ei esinegi peaaegu sugugi korrarikkumisi klassis. Seevastu aga tuleb õpetajal, kes ei oska õppeainet huvitavalt käsitleda, kulutada palju energiat õpilaste korralekutsumiseks, täiesti head korda klassis siiski saavutamata. A. S. Makarenko, kes suutis luua eeskujuliku distsipliini oma koloonias, kus tuli kasvatada noori seaduserikkujaid, ütleb, et kõige rohkem kõigutavad õpetaja autoriteeti õpilaste silmis ta puudulikud teadmised ja saamatus aine käsitusel, kuna mõned teised nõrkused õpetaja iseloomus ei riku märgatavalt usaldussuhteist õpilaste ja õpetaja vahel.

Et just õpetuse organiseerimine on otsustava tähtsusega distsiplineerituse arendamisel õpilastes, on seletatav ka sellega, et suurem osa oma ajast koolis viibivad lapsed õppetundides. Distsiplineeritud käitumise harjumused, mida saavutame lastega õppetundides, kanduvad edasi ka muule koolielule. Väljuvad lapsed klassist pärast tunni lõppu rahulikult ja vahetunnis jalutavad, mängivad või vestlevad üksteisega, siis võime päris kindlasti arvata, et tunnis valitses tõsine töömeeleolu ja töödistsipliin. Näeme aga vastupidist pilti, siis võime samuti kindlasti järeldada, et tund oli puudulik, nõrga distsipliiniga. Hästi organiseeritud tunnis olid lapsed kogu aeg tegevuses ja vahetund toob neile puhkust ja värskendust. Halvas tunnis aga jäid õpilased suuremalt jaolt tegevuseta, kuid pidid siiski karistuse hirmul paigal püsima, seepärast otsitakse vahetunnis tormakalt rakendust õppetunnis kasutamata jäänud energiale.

Lõpuks taotleb kasvatava õpetuse printsiip ka niisuguste bolševistlike iseloomujoonte kujunemist õpilastes, nagu printsiipiaalsus, sihitteadvus, julgus, mehisus, visadus. Selles suunas mõjutavad meie noori

kõige rohkem eekujud, mida leiame nõukogude kirjandusest ja mida kehastavad eestvõtjad sotsialistlikul ülesehitustöö rindel — stahhaanovlased, nõukogude töökangelased, bolševiku partei ja nõukogude riigi juhid, kõige rohkem aga Lenin ja Stalin. Nende elus ja töös avaldub eriti eredalt piiritu ustavus oma sotsialistlikule kodumaale, ennastalgav töö töötava rahva kasuks, järeleandmatu visa võitlus kõigi ta vaenlastega.

Oma kõnes valimiseelsel koosolekul 1937. a. soovis seltsimees Stalin, et nõukogude inimesed mäletaksid, armastaksid ja õpiksid tundma oma õpetajat ja juhti V. I. Leninit ja oleksid niisama selged ja kindlad, niisama kartmatud lahinguis ja halastamatud vaenlaste vastu, niisama targad ja järelemõtledjad raskete küsimuste otsustamisel, niisama õiglased ja ausad, nagu oli Lenin.

Kokkuvõttes võime öelda, et kasvatava õpetuse printsiibil on nõukogude kooli õppe- ja kasvatustöös kõige kesksem koht. Selle printsiibi teostamist peavad taotlema kogu õppetöö organiseerimine, õpetuse sisu ja meetodid igas õppeaines ja õpetuse kõigil astmeil, sest niiviisi saavutame paremini ja kindlamini kommunistliku kasvatuses eesmärke.

Darwinist ja tema õpetusest.

(Ch. Darwini 65. surmapäeva puhul.)

H. HABERMAN.

Kalju lakkab olemast porsumise protsessis; metall muutub oksüdatsiooni protsessi tulemusel roosteks. Kuid see, mis elutuile kehadele on nende huku põhjuseks, on valkudele põhiliseks olemasolu tingimuseks... Elu valgukehade olemasolu vormid on järelikult eelkõige selles, et viimased on igal hetkel nad ise ja samal ajal midagi muud...

Engels „Anti Dühring“.

I.

Elu, mille ajalugu maakeral meie praeguste teadmiste järgi hindame poolteise miljardi aastaga, omandas selle ajaloo inimteadvuses vähem kui sajandi eest. Elu, mille kandjaid — liike — tunneme praegu ümmarguselt poolteist miljonit kaasaegsetena ja üle 7 miljoni väljasurenuina, tunti veel sajand tagasi tollaegsete teadlaste enamiku kujutluses 90 000 liigina. See liikide hulk oli talletatav igas keskmises „kunstkamas“, liigid olid igavesed, muutumatud, elasid ja surid üksteise kõrval nii, nagu jumal nad oli loonud, ning neid kirjeldati ja imetleti eeskätt sama jumala kõikvõimsuse näidetena. Eks peegeldunud säärases armetus, tardunud ja mosaiikses maailmapildis tollal

hääbuva feodalismi killustus lossidesse ja läänidesse, ruumiline ja vaimne piiratus, klerikaalne suhtumine maailma kui ajutisse hädaorgu, mis ei pälvinudki rohkem kui toda 5000 aastast ajalugu, mida temale siis omistati maailma loomisest peale.

Ja nagu tol ajal tõusev kodanlus hoogsalt purustas temale kitsaks jäänud feodalismi majanduse vorme, nii asus ta ka otsustavalt purustama feodalismi ängistavat vaimsust. Kapitalistlik majandus ja kaubandus lõi kolkainimestest järjest enam planeediinimesi. Inimteadmised rikastusid tohutu hulga andmetega uutelt aladelt. Neid mõtestati, süstematiseeriti ja seostati omavahel. Looduse sündmused omandasid inimteadvuses ajaloo, nii astronoomias — Kanti taevakehade tekke käsitluses, geoloogias Lyell'i poolt rakendatud maakera ajaloo seletamiseks temal praegugi teotsevate jõudude kaudu.

Mayer ja Joule tõestasid energiavormide üleminekut üksteiseks. Sellel vaimse elevuse taustal arenesid kiirelt ka bioloogilised teadused võrdlevateks ja üldistavateks teadusteks. Oken'i loomade võrdlevanaatomilised käsitlused, Baeri embrüoloogilised uurimused, Schleideni ja Schwanni rakuteooria, Lamarcki katsed evolutsiooni seletamiseks jne. olid need juured, millest võrsus uus valmiv maailmavaade, tervikuna, kõikehaaravana, üldistavana.

Keskaegne tardunud maailm hakkas elama. Kogu loodus selgus lakamatult muutuva hoovusena, mida ajendavad temas endas peituvad jõud. Isoleeritud asemed ja protsessid seostati omavahel. Igavene osutus ajutiseks.

See vaimne ärkamine kulmineerus ühiskonnateadustes Marxi õpetuses, mida võiksime iseloomustada hüppena teadlikkusse, vabadusse vaimsel alal. Marx ise toonitab oma „Palgatöös ja kapitalis“ marksismi oluna seniste teadmiste kriitilise läbitöötamise ja üldistamise teel saavutatud teadlikkust ühiskonna reaalse baasi olemusest, milleks on tootmisjõud ja tootmisvahendid. Ühiskonda edasiviiva tegurina avastatakse klasside ja tootmissuhete vastuolu sellest tuleneva klassivõitlusena ja järeldatakse, et kodanlik ühiskond on samuti kaduv arenguaste inimajaloos, nagu kõik eelmised ühiskondlikud formatsioonid. Alles marksismi kaudu sai inimene teadlikuks ühiskonna kujundajaks, oma enda saatuse juhiks.

II.

Samasuguse vaimse revolutsiooni loodusteadustes teostas Charles Darwin, kelle töö „Liikide tekkimine loomuliku valiku teel ehk soodustatud rasside säilimine olulusvõitluses“, ilmus a. 1859, samuti nagu Marxi „Kapital“. Ja kui me kaasajal hindame darvinismi marksismi kõrval inimhõimustuse suurima saavutusena 19. sajandil, võime samuti konstateerida mõlema õpetuse kujunemises, meetoodikas, rakenduses kui ka ühiskondlikus vastuvõtus nii palju ühist, et tahtmatult meenub Marxi ja Engelsi „Saksa ideoloogiast“: „Tunneme ainult ühtainust tea-

dust, ajalooteadust. Vaadeldes ajalugu kahelt poolt, võib teda liigitada looduse ajalooks ja inimeste ajalooks. Ent need mõlemad küljed on lahutamatu seotud seetõttu, et on olemas inimesed, ja looduse ajalugu ja inimeste ajalugu tingivad üksteist vastastikku." Marx ja Darwin vaatlesid seda ajalugu kahelt poolt, ja et nad seda on teinud tõsiste teadlastena, kinnitavad peale nende töö tulemuste ja nende tulemuste edaspidise rakenduse ka mõlema töödes peegelduvad looduse enda dialektilise olemuse ühised jooned, mis seovad kaks nii erinevalt alalt võrsunud tööd ühiseks filosoofiliseks tervikuks. Mõlemale tööle on ühine materialistlik alus. Mõlemad autorid lähtuvad maailma reaalsest olemusest ja avastavad tema liikumise ning arengu seadused tema enda jõududes ning sisemistes vastuoludes. Kui see materialism on Marxil teaduslik-filosoofiline, jääb ta Darwinil teaduslik-stiihiliseks, kuna Darwin ise ei olnud teadlik oma meetodi dialektilises olemuses, ega viinud ka oma üldistusi filosoofilisele tasemele. Darwini enda hinnangut iseloomustab tema kiri Marxile 1873. a., kus lausutakse: „Olgugi et meie uurimisalad on teineteisest niivõrd kaugel, olen ma siiski veendunud, et me mõlemad ühte viisi püüame levitada teadmisi ja see teadmine teenindab lõppude lõpuks inimkonna heaolu...“ Darwin oli seega täpisteadlaseks, kes oma erialalt kandis kokku ja mõtestas põhiliselt vajaliku materjali ka evolutsiooninähtuste seletamiseks materialistlikult, rajades sellega koos teiste loodusteadlastega eeldused materialistliku natuurfilosoofia loomiseks.

Ent suurimate üldistuste tegemine — dialektilise meetodi loomine filosoofilisel tasemel langes osaks ühiskonnateadlastele — Marxile ja Engelsile. Sellele vaatamata aga omas Darwini teooria loodusteaduste vallas samasuguse revolutsioonilise tähtsuse, nagu Marxil oma ühiskonnateadustes. Mõlema ühise joone olemust hindab Timirjavez „eelkõige selles, et kogu nähtuste tervik, esimesel juhul pärinev orgaanilisest ilmast, teisel — inimese sotsiaalsest elust, mida teoloogia ja metafüüsika pidas ainult enda pärisosaks, kõrvaldada nende valdusest ja leida kõigile neile nähtustele seletus, mis sisaldub nende materiaalseis tingimuses, mida võib konstateerida loodusteaduste täpsusega“.

Nii siis on darvinismi jõud eelkõige loodusteadusliku täpsusega kogutud, süstematiseeritud ja kõnelema pandud faktilises materjalis, looduse olemuse õiges mõistmises ja üldistamises. Darwini poolt tehtud töö hindamiseks tuleb lühidalt vaadelda tema poolt läbi töötatud materjali hulka ja lahendatud probleeme seda enam, et darvinismi tundmine nii meie õpetajate kui ka õpilaste seas jätab veel paljugi soovida. Põhiliselt koosneb Darwini õpetus kolmest osast ja nimelt: 1) evolutsiooni tõestustest, 2) evolutsiooni tegurite, tõukejõudude selgitamisest ja 3) evolutsiooni teede määrangust.

Darwin näitab kõigepealt, et eluvormide tohtu mitmekesisus on ajaloolise protsessi tulemus. Tagasi minnes maakera ajaloos leiame paleontoloogiliste tõestuste najal, et organismide vormid on ajas vaheldunud, et vanemates maakera koore lademetes leiame madalamaid ja

vormivaesemaid organismide rühmi ning et need rühmad on üleminekute kaudu suguluslikult seotud järgnevate vormidega. Õistaimed ja imetajad loomad on organismide arengu tipuks, mida kroonib inimene.

„See, kes metslase-taoliselt ei vaata loodusnähtustele kui millelegi seosetule, ei või mõelda, et inimene oleks omaette loomisakti viljaks. Tal tuleb tunnistada, et suur sarnasus inimloote ja näiteks koera loote vahel, plaani sarnasus kolju, jäsemete ja kogu keha ehituses . . . kõik see juhib vägagi tõhusal moel järeldusele, et inimene ja imetajad võrsusid ühisest esivanemast.“ Nii seostab Darwin töös „Inimese tekkimine“ inimese kogu loomkonna sugupuuga. Paleontoloogilistele tõestustele tuuakse lisaks võrdlev-anatoomilised ja võrdlev-embrioloogilised tõestused. Ühtne ehitusplaan selgrooliste, putukate toese ehituses, ühtse asendiga, taolise ehitusega ja sarnastest sugemetest arenevad homoloogsed organid (jäsemed), manduvad, nn. rudimentaarsed organid (näit. meie endi pimesool, pilkkile või kõrvalihased), loodete suur sarnasus esimestel arengujärkudel, — kõik see kinnitab sugulussidemete olemasolu erinevate liikide vahel. Seda mõistes lakkab loodus olemast meile liikide kaosena, kuna mõistetud sugulussidemed võimaldavad liike rühmitada suguluse järgi vähemateks ja suuremateks üksusteks, alates perekonnast ja lõpetades hõimkonnaga. Eluvormide süstemaatika saab sellega loomuliku aluse ja seletuse reaalselt eksisteeriva ajaloolise suguluse kaudu. Näeme, et iga liigi ajalooline areng kajastub tema isendite arenguloos. Darwin tõestas vastuvaidlematult evolutsiooni reaalsuse.

Geniaalselt avastas Darwin ka evolutsiooni tegurid. Eelnenud uurijad seisid alatasa hämmastunult organismide olelustingimustega kohastumise tööga ees. Loomade ja taimede kohastumises olelustingimustega nähti kõige hiilgavamalt tõestust looja targale ettenägelikkusele. Ja just siin näitas Darwin, et kõik liigid on muutlikud tunnuste suhtes, et on põhiline sisemine vastuolu muutlikkuse ja pärilikkuse vahel, kuna muutlikkus tekitab uusi vorme, kelle uued võimed astuvad võitlusse pärilikkuse kaudu säilinud vanade vormidega, *a n n a b m a t e r j a l i l o o m u l i k u l e v a l i k u l e*. Olelusvõitluses keskkonna tingimustele enam-vähem kohanenud liikide ja vormide vahel säilivad paremini kohastunud ja hukuvad vähem kohastunud vormid. Ja kuna see loomulik valik on toimunud vahetpidamata iga liigi ajaloo vältel, valmivad selle kaudu vanade liikide rüpes uued liigid, rohkeneb liikide arv, toimub evolutsiooniprotsess.

On hõlpsasti mõistetav, et olelusvõitluses säilivad paremini liigid, kelle eluvajadused ei kattu või vähemal määral kattuvad, kuna nende vahel võistlus on nõrgem. Siit järgneb Darwini seletus evolutsiooni teede kohta nn. tunnuste lahknemisena. Uhe liigi muutunud järglastest säilivad nimelt need, kelle omadused kõige enam erinevad, säilitades aga seejuures loomulikult ka sugulustunnused. Organismide loomulik süsteem, mida nüüd kujutame mitmesuguste sugupuudena, peegeldabki selle ajaloolise suguluse mitmesuguseid arenguastmeid ja kinnitab

ühtlasi kõigi organismide põlvnemise ühtsetest esivanematest, nende nn. monofüleetilist päritolu.

Säärasena kõige lühemates joontes valmis darvinism Downi eraku mitmekümneaastase töö viljana tema enda ja tema kaasaegsete poolt kogutud materjali läbitöötamise viljana. Neil põhilistel alustel seletas Darwin ka inimese poolt teostatava kunstliku valiku võimalused ja teed, loomade kaitsekuju ja kaitsevõime, nn. mimikri nähtused, kui ka loomade ja taimede kaasaegse leviku maakeral. Nii siis hindame darvinismi tänapäeval teadusena orgaanilise maailma ajaloolisest arenemisest, selle arenemise põhjustest, seaduspärasustest ning teedest. Säärasena on ta aga ka ühtlasi relvaks aktiivseks looduse muutmiseks, relvaks, mida järjest tõhusamalt rakendatakse just nõukogude teadlaste poolt. Sest vormi tekkimist võib inimene ainult siis aktiivselt juhtida, kui evolutsiooni seaduspärasused on õieti tunnetatud.

Pole juhuslik, et eesrindlik loodusteaduslik teooria leiab uue kodumaa just eesrindlikul sotsialistlikul maal. Darvini poolt õigesti tunnetatud elava looduse seaduspärasusi hindas Marx kõrgelt kui „loodusteaduslikku alust meie vaadetele“. On selge, et see objektiivselt õige alus oli ja jääb ka objektiivseks hukkamõistuks kõigile väärvaadetele, mida kannavad tagurlikud ringid kõigis kodanlikes maades. Ja seepärast on endastmõistetav, et pärast Darvini töö ilmumist puhkes kõikide maailma reaktsionääride poolt Darvini vastu samasugune meeleheitlik võitlus, nagu Marxigi vastu.

III.

Nagu marksismil nii oli ja on ka darvinismil kaks põhilist vaenlaste rühmitust. Uks, kes kõigi vahenditega püüab teda eitada ja välja naerda, äärmiste reaktsionääride rühm klerikaalide eestvedamisel, ja teine, oportunistide, kompromissimeeste rühm, kes püüavad teooriat välja suretada tema võitleja, aktuaalse sisu mitmesuguste sihilikkude väärtõlgenduste kaudu.

Esimese rühma juhiks asus juba 1860. a. Oxfordis korraldatud avaliku väitluse puhul Darvini teooria üle piiskop Wilberforth, kes ka esimesena mobiliseeris Darvini vastu ahvi, küsides prof. Huxleylt, kes esindas haiget Darvini: „Kas ta arvab, et ta ise põlvneb ahvist vanaisa või vanaema kaudu?“ Ühtlasi väitis ta, et darvinism on pühakirja vastane ja jumaliku ilmutuse vastane, eitab loojat ega sobi tema au täiusega. Selle vastase kummutas Huxley väitega, et „Darvini teooria on bioloogiliste nähtuste seletus, samuti nagu laineteooria on füüsikaalsete valgusnähtuste seletus... Ma tunnistan, mulle poleks vähimalgi määral häbi teada, et ma põlvnen vaesest madala mõistusega ja küürus käiguga loomast; pigemini häbeneaksin ma teada, et ma põlvnen suure andega ja hiilgava seltskondliku seisundiga inimesest, kes

segades end temale täiesti võõrasse alasse, kasutab oma suurepäraseid andeid eelarvamuste teenimiseks ja tõe mustamiseks". Peale teiste mustasajaliste esines aktiivse antidarvinistina ka tuntud saksa bioloog Virchow, kes 1877. a. saksa loodusteadlaste kongressil hirmunult konstateeris: „Kujutlege vaid, kuidas juba praegu evolutsiooniteooria välja näeb sotsialisti peas! . . . see on väga tõsine ja ma tahaksin loota, et evolutsiooniteooria ei too meile neid jõledusi kaasa, nagu taolised teooriad tegelikult toime panid naabermaal (Prantsusmaa). Igal juhul omab see teooria, kui teda järjekindlalt läbi viia, väga ohtliku külje ja teie, tuleb loota, märkasite, et sotsialism on temaga kontakti astunud. Me peame seda nägema täiesti selgelt . . . Meil pole õigust õpetada, et inimene põlvneb ahvist või mõnest muust loomast . . ." Selle ettenägeliku reaktioonääri esinemist hindas Darwin ise kirjas Haeckelile: „Virchow'i käitumine on vastik ja loodan, et tal endal hakkab kunagi häbi.“

Häbi pole neil härrastel aga hakanud kunagi, sest veel 1925. a. Ameerikas nn. ahviprotsessil õpetaja Scopes'i vastu mõistis Tennessee osariigi kohus: „. . . on seadusvastane õpetada igasugust teooriat, mis eitab jutustust inimese jumalikust loomisest, nagu õpetab piibel, ja õpetada selle asemel, et inimene tekkis alamt laadi loomast. Edasi kehtestatakse, et iga õpetaja, kes tunnistatakse süüdi selle seaduse rikkumises, on süüdlane kuriteos.“

Selles protsessis oli süüdistajaks endine USA välisminister Brayan, kes saavutas omamoodi rekordi, nagu seda kinni naelutas Bernhard Shaw: „Ei juhtu sageli, et mingisugune maa või üks inimene teeksid terve kontinendi naeruväärseks, kuid Tennessee osariigil ja W. Brayanil õnnestus seda teha . . .“

Ja veel kõige viimasel ajal leidub teadlasi, eriti geneetikute seast, kes nagu Punnett kuulutavad, et „Batesoni ja de-Vriesi tööde ilmumisega on antud teetähis, mis märgib Darwini ajastu lõppu ja Mendeli ajastu algust evolutsiooniteoorias“.

Darvinismi moonutamises on aga saavutusi eeskätt nn. sotsiaalsetel darvinistidel, nagu sakslased Lande, Ziegler, Jaeckel, Fischer jt., kes vulgariseerides darvinismi kannavad olelusvõitluse mõiste loomühiskonnast inimühiskonda ja väidavad, et valitsevad klassid on enam andekad, bioloogilise valiku teel kujunenud ühiskonna elemendid, või, nagu Jaeckel, ülistavad keldrikortereid, kus haiguste ja viletsate elutingimustega hävitatakse ühiskonna alaväärtuslikum element. Hitlerlased rakendasid analoogilist seletust oma rassiteooria ja röövekspansiooni õigustamiseks. Siin püütakse alatu vassimise kaudu rakendada darvinismi kapitalismi teenistusse. Seda soodustavad osalt ka Darwini enda poolt tehtud vead, kes võttis kriitikata üle Malthuse õpetuse, hindas üle olelusvõitlust ega hinnanud küllalt teisi organisemide suhtumisvormi, nagu vihjab sellele Marx märkides, et Darwin „. . . leiab loomade ja taimede seas jälle oma Inglise ühiskonna“. Teistest Darwini puudustest võib veel märkida Leibnizilt üle võetud oletust, ei loodus

ei tee hüppeid ja siin sünnib kõik pidevalt, mille tõttu Darwin kaldus käsitama liiki ebareaalse mõistena. Samuti on kaasajal täiesti ebarahuldav Darwini pärilikkuse aluse hüpotees „gemmaalate“ näol. Kuid need on väikesed iludusvead üldisel võimsal ehitusel, mis kõige täiuslikumalt võimaldab mõista tohutut bioloogiliste faktide hulka loomulikult ja veenvalt ja mis on erakordselt viljastavalt mõjutanud bioloogia arengut pärast Darwinit. Kõik marksismi klassikud on kõrgelt hinnanud Darwini õpetust ja Lenin märkides, et rajades ajaloolise vaate loodusele darvinism „pani bioloogia täiesti teaduslikule alusele“.

IV.

Kokkuvõttes näeme, et nii darvinism kui ka marksism geniaalse senise töö üldistustena ja kriitilise läbitöötusena on säilinud meile kapitaalsete põhjapanevate töödena omalt poolt.

Säärastena kujundasid nad revolutsioonilise murrangu senises vastava ala teaduses ja andsid surmahoobi reaktsioonilisele ideoloogiale oma rangelt faktilise materjaliga.

Ühtlasi rajasid nad evolutsioonilise õpetuse süsteemi teadusena evolutsiooniprotsessi põhjustest ja seaduspärasustest, tuletades arengu protsessi endas peituvatest jõududest, ära näidates sisemised vastuolud evolutsiooni tegurina, selgitades protsessi dialektilist iseloomu ja tõestades nähete omavahelist seost.

Ja lõpuks on mõlemad teooriad andnud inimkonnale vahendi nii ühiskonna kui ka looduse aktiivseks muutmiseks. Vene revolutsionäärid suure Lenini juhtimisel rajasid uue nõukogude ühiskonna. Vene teadlased, nõukogude darvinistid Suure Stalini juhtimisel suunavad kogu tähelepanu looduse muutmisele inimese huvides. Mišurini, Lõsenko, Tšitsini ja Deržavini tööde tulemused on elavaks näiteks sellest, mida võib saavutada, vabastades darvinismi sellest piiratusest, mille raamidesse teda püütakse suruda kapitalistlikes maades. Alles Nõukogude Liidus on 19. sajandi suurimad teaduslikud saavutused ühte põimunud ja kehastuvad ühiskonna praktikas. Alles siin on teadused leidnud oma õige koha ja rakenduse ühiskondlikus võitluses, võitluses, milles kujundatakse ja viimistletakse tõeline teaduse ja praktika ühtsus saabuvas kommunistlikus ühiskonnas.

„Partei Keskkomitee tahab, et meil oleks külluses vaimukultuuri, sest ta näeb selles kultuuririkkuses sotsialismi üht peamist ülesannet,“ ütles sm. Ždanov oma kõnes Leningradis kirjandusküsimuste kohta. Ja seepärast tuleb ka anda uute põlvkondade kommunistliku kasvatusel töös darvinismile marksismi-leninismi kõrval väga tähtis koht, alates keskkoolist.

„Nõukogude teadus ei karda kõige järjekindlaimaid järeldusi: vastupidi, ta otsib neid järeldusi kõige hoolsamalt, hangib neid visalt, kuna ta teab, et teadus ja kommunism kui ühiskondlik kord on lahutama-

tud..." (Jaroslavski). Nüüd, liiduvabariigina võime ka meie tundma õppida ja omandada kõiki teadusi puhtal ning kodanluse huvides moonutamata kujul. Omandagem neid, õpetagem neid oma noorsoole ja rakendagem nad — oma lastel' õnne tooma, Eesti põlve uueks looma.

Vene keele õpetamisest eesti koolides.

K. BACHMANN.

NSV Liidu tegelikkuses on täide läinud unistused, milliseid hellitasid inimkonna parimad mõistused aastasade vältel. Bolševike partei ja Lenini-Stalini geniaalsel juhtimisel on meie maal jäädavalt hävitatud sotsiaalsed ja rahvuslikud vastuolud. Vabanenud rahvaste sõbralikus peres näeme sisult sotsialistliku ja vormilt rahvusliku kultuuri kiiret tärkamist. Arendades oma rahvuslikku kultuuri, tahavad Nõukogude Liidu rahvad ühtlasi tutvuda vennasrahvaste kultuuriga, eeskätt sangarliku vene rahva kultuuriga. Nõukogude rahvad hindavad ausalt vene rahva teeneid võitluses vabaduse eest oktoobripäevil ja ta vaprust Suure Isamaasõja päevil fašistlike anastajate vastu. 24. mail 1945. a. Kremli esinedes tähendas seltsimees Stalin: „Vene rahval on selge mõistus, kindel iseloom ja kannatlikkus.“

Huvi vene keele vastu suureneb päev-päevalt mitte üksi nõukogude rahvaste keskel, vaid ka kogu maailma töötajate hulgas. Igast ilmakaarest pöörduvad pilgud Moskva poole, kust kostavad alati rahulikud, õiglasel ja kindlal sõnal vabaduse kaitseks seltsimees Stalinilt.

Vene keeles on kirjutanud ka töörahva geniaalne juht V. I. Lenin kõige progressiivsema filosoofia — leninismi. Vene keel kui võti sotsialistliku kultuuri aaretele võlub kogu maailma rahvaid, kes tahavad tutvuda marksismi-leninismi õpetusega ja vene kirjandusega originaalis.

Peale selle on vene keelel NSV Liidu rahvaste elus veel teine, puht praktiline tähtsus. NSVL RKN ja UK(b)P KK 19. mai 1938. a. otsuses kohustusliku vene keele õppimise kohta rahvusvabariikide ja oblastite koolides on öeldud: „Esiteks, paljurahvusliku riigi tingimustes, nagu NSVL, peab vene keele oskus olema võimsaks side ja suhtlemise abinõuks rahvaste vahel, mis soodustaks nende edaspidist majanduslikku ja kultuurilist tõusu; teiseks, vene keele valdamine soodustab rahvuslike kaadrite teadmiste edaspidist täiendamist teaduslikul ja tehnilisel alal; kolmandaks, vene keele valdamine võimaldab NSV Liidu kodanikele vajalike teadmiste omandamise kohustuste täitmisel Nõukogude armees ja sõjalaevastikus.“

Rahvad, kes on ühendatud ühiste sotsialistlike ideedega, kellel on ühised õilsad aated, peavad üksteist igakülgsest mõistma, seda enam

keeleliselt. Kuid kõiki Nõukogude Liidu rahvaste keeli selgeks õppida on võimatu. Seepärast on kõige otstarbekam ära õppida üks parimatest keeltest, mis on armas kõigile N. Liidu kodanikele — vene keel.

Vene keele metoodikast.

Vene keele õpetamine eesti koolides on metoodiliselt palju raskem kui sama keele õpetamine vene koolides, kus ta emakeelena esineb. Õpetaja, kes on edukalt õpetanud vene keelt vene koolis, satub raskustesse sama keele õpetamisel mitte vene koolis, kuigi ta tunneb hästi mõlemaid keeli. Asi seisneb selles, et metoodilised kogemused ja võtted, kui head nad ka oleksid vene lastega töötamisel vene koolis, on puudulikud ja ebaotstarbekad rakendamiseks eesti koolis, kus vene keel ei ole emakeeleks.

Järelikult õpetaja peaks oma metoodilised võtted lahendama eesti kooli oludele vastavalt. Teisest küljest on selge, et ei või võrdsustada vene keelt võõrkeeltega. Väär oleks soovitada õpetajal üle minna võõrkeele metoodikale. Sellised katsed muidugi ei õnnestu. Tähendab vene keele metoodika küsimus eesti koolides vajab spetsiifilist lahendamist. Jõuame selgusele, et kõne alla võib tulla emakeele ja võõrkeele metoodika osaline ärakasutamine. Seega muidugi ei vähene emakeele ja võõrkeele väärtus ja tähtsus üldse. Seda metoodilist vara tuleb kasutada kriitiliselt, arvestades eesti koolide omapärasusi. Mille poolest siis erineb vene keele metoodika emakeele metoodikast?

Emakeele õpetamisel on õpetajal ülesandeks arendada neid teadmisi, mida õpilane on kogunud aastate vältel kodus, koolis ja igapäevases elus. Teistsugune olukord on aga vene keele õpetamisel. Siin me võime rääkida mitte keeleoskuse arendamisest, vaid täiesti uue keele omandamisest, sest ei saa ju arendada seda, mida pole olemas.

Uhel juhul on õpetaja-aednik juba sihvakaks sirgunud puu juures, teisel juhul seisab ta tühjal kohal, kavatsedes taimet istutada. Selleks aga, et see taim üles kasvaks ja tugevasti juured maa sisse ajaks, on vaja küllalt väetist ja valgust: õpetaja tahet ja metoodilist vilumust.

Igasugune metoodika oleneb õppeaine sisust ja omapärasustest. Järelikult vene keele õpetamine koolides peab lähtuma samuti üldteoreetilisest süsteemist, kusjuures ei või moonutada teaduslikke fakte õpetamise lihtsustamise otstarbel. Vahel kasutatakse õpetamise „kergendamiseks“ vabastatud teaduslikke määrusi ja formuleeringuid, loetakse lubatavaks „väikesi vigu“ vastustes, peetakse „üleliigseks“ teaduslikku täpsust. Selline lohakus on lubamatu iga õppeaine käsitlemisel ja täiesti kahjulik vene keele õpetamisel.

Juba algusest peale väär hääldamine ja sisseharjunud ortograafilised vead toovad edaspidi palju raskusi, kuni nad likvideeritakse. Õigus

on arstidel, kes ütlevad, et kergem on haigust ära hoida, kui teda ravida. Selline „profülaktika“ on ka keele õppimisel maksev.

Me peame rajama vene keele õpetamise algusest peale õigele teaduslikule alusele, et iga grammatiline reegel, iga hääliku hääldamine, iga koostatud lause oleks täielikult vastav vene keele nõuetele.

Sõna kui elav organism.

Vene keele grammatikas omab suure tähtsuse tuletusõpetus. Et sõna tähendust põhjalikult tundma õppida, tuleb tutvuda sõna koosseisu osadega, tuleb tundma õppida afiksitate tähendust (prefiksid, sufiksid, fleksioonid). Sõna grammatiline analüüs võiks toimuda järgmiselt:

- a) sõna osade määramine ja nende osade tähenduse selgitamine;
- b) uute sõnade tuletamine ühest põhitüvest (juurest) prefiksitate ja sufiksitate abil;
- c) liitsõnade tuletamine;
- d) afiksitate hääldamis- ja õigekirjutuse reeglid.

Selline sõnade struktuuriline analüüs annab võimaluse õpilastel sõnavara laiendada ning sõnade tähenduslikke varjundeid lähemalt tundma õppida. Näiteks kui õpilane sai teada, et nimisõna sufiks -ик kannab vähendavat ja meelitavat ilmet, siis võib ta vajaduse korral iseseisvalt tundma õpitud sõnadest uusi sõnu tuletada. (Ei tee kahju, kui mõnikord see katse ei õnnestu: õpetaja abi on alati kättesaadaval).

Nii saab õpilane sõnast стол uue sõna столик; sõnast дом — домик; sõnast карандаш — карандашик jne. Seejuures on võimalik tuua paraleelselt näiteid emakeeles, kus vene liitele -г vastab liide -ке (maja — majake; laud — lauake; pliats — pliatsike jne.). Sama-suguse tähendusega on omadussõnade liide — еньк — Näiteks: белый — беленький; синий — синенький; тёплый — тёпленький jne.

Eriti kasulik on sõnade analüüsimine uute sõnade tundmaõppimisel.

Afiksitate tähenduse tundmaõppimine omab vene keele õppimisel eriti suure tähtsuse, sest vene keel kuulub flektiivsete keelte hulka, kus sõnade tuletuse osas annavad afiksid kõige rohkem tuletusvõimalusi.

Et selgemini ette kujutada afiksitate tähtsust vene keele sõnade tuletamisel, summeerime ligikaudselt tuletusvõimalused sõnast „ходить“

1. Liidame sõnalé ходить juurde 15 prefiksiti:

Saame:	у	вы	пере
	в	на	про
	с	по	при
	за	до	вос
	под	ис	об

} ходить; } ходить; } ходить. Saame 15 sõna.

2. Muudame need sõnad perfektivsesse aspekti (уйти, войти, сойти, jne.), saame jälle 15 sõna.
3. Kui tuletame nendest sõnadest 6 oleviku pööret, saame 90 sõna (15 × 6 = 90 isesugust vormi.)

4. Tuletades mineviku nais-, mees- ja keskssoost ja mitmuse pöörded, saame 60 sõna ($15 \times 4 = 60$ sõnavormi.)
5. Muudame mineviku vormid perfektivseteks, saame 60 sõna.
6. Moodustame lihttuleviku (уйду, войду, сойду jne.), saame 90 sõna.
7. Moodustame käskiva kõneviisi vormid ($15 \times 5 = 75$), saame 75 erivormi.
8. Tingiva kõneviisi nais-, mees- keskssoost ja mitmuse vormid perfektivses ja imperfektivses aspektis — saame 120 sõna.
9. Oleviku aktiivi partitsiip 3 soos ja 6 käändes ainsuses pluss 6 mitmuse käänet ($15 \times 6 \times 3 + 15 \times 6 = 270 + 90 = 360$), saame 360 sõna.
10. Mineviku aktiivi partitsiibi käänded (eelmisele analoogiliselt) 15×6 (käänet) $\times 3$ (soost) $+ 15 \times 6$ (mitmuse käänet), saame 360 sõna.
11. Gerundiumid perfektivses ja imperfektivses aspektis (уходивши, уходя; входивши, входя jne.) annavad $15 \times 2 = 30$ sõna.
12. Pöörd sõnast tuletatud nimisõnad ainsuse ja mitmuse käänetes (prefiks+ ход = уход, вход jne.) — $15 \times 12 = 180$ sõna (grammatilist vormi).

Siis võiks veel juurde lisada hulk sõnu, mis on tuletatud sõnade liitmisel nagu: пароход, теплоход, ледоход ehk sufiksrite abil: находчивый, ходкий jne. Selgub, et üldsummas on võimalik ühest tüvest tuletada mitu tuhat uut grammatilist vormi. Antud arvudest võib järeldada, et grammatiliste vormide tuletamise oskus on üks parim sõnavara suurendamise abinõu. Me peame õpilastele selgeks tegema, et sõna on kui elav organism, kus igal materiaalsel osakesel on oma funktsioon.

Vene keele õpetamise seos emakeelega.

Kasutades vene keele õpetamisel üht või teist metoodilist võtet tuleb arvestada ka emakeele iseärasusi, eriti grammatilise struktuuri ja foneetika osas. Peame arvestama seda, et õpilased vene keele õppimist alates on juba omandanud teadmiste ja oskuste tagavara emakeele alal ja edaspidi see tagavara täieneb ja laieneb. See annab võimaluse kasutada neid kogemusi ka vene keele õppimisel. Teiseks peab silmas pidama, et vene keeles on tihti selliseid omapärasusi, millised ei esine emakeeles ja vastupidi, emakeeles on selliseid, mis puuduvad vene keeles. Nii näiteks mees-, nais- ja keskssoost sõnad, lihttulevik, verbide aspekt jne., mis omavad suurt tähtsust vene keeles, puuduvad eesti keeles üldse. Sellistel juhtudel on muidugi võimatu toetuda emakeelele saadud teadmistele.

Võrreldes eesti keele grammatilist süsteemi vene keele grammatilise süsteemiga peame meeles pidama, et meie eesmärgiks on just vene veele tundmaõppimine, mitte kahe grammatilise süsteemi võrdlemine. Meil on tähtis leida eesti keeles selliseid näiteid, millistele võiks toetuda vene keele õppimisel. Grammatiliste struktuuride võrdlemisel

peab lähtekohaks võtma vene keele grammatika, mitte emakeele grammatika, sest meie ülesanne on kergendada õpilastele vene keele õppimist, toetudes emakeeles saadud kogemustele. Seepärast polegi vajalik iga grammatilise fakti võrdlus ning kahe keele grammatika rööbiti seadmine. Emakeel olgu vaid käepide vene keele teadmiste trepil.

Viitamine emakeelele võib esineda kahel juhul:

- a) keeleliste nähete ühtsusel;
- b) nende nähete vastandlikkusel.

Esimesel juhul väited formuleeritakse sõnadega: „Vene keeles, nagu emakeeleski...“ Teisel juhul: „Vene keeles, vastandina (ehk vastu-pidi)...“

Sellised viited emakeelele aitavad tunduvalt kaasa vene keele grammatika õppimisel.

Et selliseid meetodilisi võtteid kasutada, peab õpetaja oma tööplaanis ettenähtud teemat põhjalikult analüüsima nii foneetika, morfoloogia, tuletusõpetuse, kui süntaksi seisukohalt.

Kuidas tuleb teostada võrdlust foneetika alal? Peamiselt seisneks see järgmises:

1. Tähed ja häälikud.
2. Konsonandid ja vokaalid.
3. Peenendatud ja peenendamata konsonandid.
4. Helilised ja helitud konsonandid.
5. Assimilatsiooni reeglid.
6. Silp.
7. Rõhk.

Vaatleme neid momente üksikasjalisemalt. Esiteks võrreldes hääliku märke (see võib kasulik olla kirjaõpetusel) leiame:

- a) täielik sarnasus kirjas: Aa, Oo, Kk;
- b) sarnane kirjutusviis, kuid erinev tähendus: Uu, Pp, H, T, J, g, r, c, y, m, n;
- c) hääliku märgid, millistes võib leida ainult täheelementide ühtsust: II, T, G, Ю jne. (vähem sarnasust, rohkem harjutusi ja selgitust).

Häälendamises leiame järgmisi suhteid:

1. Vene keeles rõhuline vokaal hääldatakse pikemalt, kuid kirjas vastandina eesti keelele, teda kahekordselt ei märgita.

Võrdle: vene keeles		eesti keeles
В городе (linnas)	—	kooride
сами (ise)	—	saame
вызов (kutse)	—	rõõsa
		jne.

2. Eesti keeles vastab vene я, е, ё, ю — ja, je, jo, ju. (я=ja; е=je, ё=jo; ю=ju.)

3. Vene keeles rõhuta vokaalid hääldatakse taandatult (redutseeritult); kuna eesti keeles see nähe tunduvalt ei esine.

Võrdle: vene		eesti
тракторист	—	traktorist
(tr ^õ -ktarist)		
КОЛЛЕКТИВ	—	kollektiiv
(kalliktiif)		
		jne.

Et selgitada vene keele suhteid eesti keelega, oleks soovitav õpetajal enda jaoks koostada võrdluskava.

Näiteks sarnasel kujul:

Vene keeles	Eesti keeles
<p>1. Alati kõvad konsonandid: ж, ш, ц</p> <p>Märkus: pehmed vokaalid я, е, ё, ю muutuvad ж, ш, ц järel kõvadeks.</p> <p>kirjutame hääldame</p> <p>живу — žõvu</p> <p>жёлтый — žoltõi</p> <p>железо — železo</p> <p>шило — šõlo</p> <p>шёлк — šolk</p> <p>цинк — tsõnk jne.</p> <p>2. Alati pehmed ч ja щ</p> <p>Märkus: nende järel ei kirjutata я, ю, vaid а, у, näiteks: щавель (haruoblikas), щука (haug)</p> <p>Sõna „что“ hääldatakse „што“.</p> <p>Ühend „чн“ hääldatakse „шн“</p> <p>Näiteks: скучно (скушно) конечно (канешн^о/_а)</p> <p>3. Konsonandid vene keeles hääldatakse kõvade vokaalide а, о, у, э, ы ees kõvendatult, aga pehmete vokaalide я, е, ё, ю, и ees peenendatult.</p> <p>Näiteks: губа (huul) губя (hukates)</p> <p>да, да (ja, ja) — дядя (onu)</p> <p>в зал (saali) — взял (võttis)</p> <p>рана (haav) — няня (lapsehoidja)</p>	<p>1. ж ja ш esinevad ainult võõrsõnades, näit: žürii, žurnaal, šarž, šokolaad.</p> <p>Märkus: liithäälik „ц“ märgitakse eesti keeles kahe tähega „ts“ (võõrsõnades: tsement, tseiluloid, tsensuur) või eesti sõnad, näiteks: mets, kits, otse jne. nagu vene keeles спец, птиц, овце jne.</p> <p>2. ч (tš) — esineb ainult võõrsõnades (tšello, tšekk jne.)</p> <p>ш — võib esineda ainult võõrsõnades, eriti pärisnimedes (Щербаков — Štšerbakov, Тищенко — Tištšenko jne.)</p> <p>3. Eesti keeles esineb konsonantide peenendamine vokaalide ä, ö, ü, i ees, kuid nõrgemini kui vene keeles я, е, ё, ю mõjul.</p> <p>Näiteks:</p> <p>laks — läks</p> <p>loo — lõõ</p> <p>tuli — tüli</p> <p>lõng — ling</p> <p>Samuti kui vene keeles я, е, ё, ю peenendavad ka eesti keeles neile vastavad ühendid „ja“, „je“, „jo“, „ju“ ja ka „i“ eelseisvat konsonanti, vahe seisab vaid häälikumärkide kujul.</p>

Vene keeles

рад (rõõmus) — ряд (rida)
 сад — сядь
 (puuviljaaed) (istu)
 графа — графя
 (lahter) (joonestades) jne.

Peale selle tarvitatakse vene keeles konsonantide peenendamise märkimiseks peenendusmärgi „Ь“ ja kõvenduseks „Ъ“ (kõvendusmärk).

Näiteks:

был (olin) — былъ (tõesti sündinud lugu)
 вон (väljal) — вонь (halb lehk)
 ров (kraav) — бровь (kulm)
 пойдём (läheme) — подъём (tõus) jne.

4. Vene keeles võib jaotada helilised ja helitud konsonandid häälikpaaridesse:

helilised:	б	в	г	д	ж	з
helitud:	п	ф	к	т	ш	с

Ulemise rea hääldamisel on hääldamiseliidid (häälepaelad) tegevuses, kuna alumise rea hääldamisel väljahingatav õhk vabalt suukoopasse pääseb.

Heliliste konsonantide hääldamisel võib tunda hääldamiseliidide vibreerimist (kui käe kergelt kõrisõlmele asetame); teiseks kui me kõrvad suleme, kuuleme neis kumisemist. Helitute hääldamisel me seda ei märka.

Heliliste hääldamine nõuab suuremat jõupingutust diafragmas. Vene helilised konsonandid muutuvad sõna lõpul helituteks, kuigi nad kirjas on märgitud helilistena. Nii näiteks sõnu зуб, улов

Eesti keeles

Näiteks: valad — valjad
 mulle — mulje
 (minule)
 lõng — ling
 salu — palju jne.

Märkus: eesti e ei peenenda konsonante, sest teda hääldatakse kõvalt nagu veneэ-d.

Näiteks: tule, mine, lume jne.
 Eesti keeles erilist peenendusmärgi ei ole, kuid peenenduse nähe omab siiski sageli morfoloogilise tähtsuse.

Võrdle:

vene keeles	eesti keeles
дан — дань	— saan — saan'
(antud) (tribuut)	(saama) (regi)
дал — даль	tall — tall'
(andis) (kaugus)	(lamba) (hobuse)
мил — миль	vill — vill'
(armas) (kaugus-)	(lamba) (rakk)
	mõõt — миля)

4. Vene helilistele häälikutele sarnaseid eesti keeles ei ole. Eesti b, v, g, d sarnanevad rohkem vene helitutele kui helilistele.

Võrdle:

пaberi — заборы (ajad)
 edasi — и даже (ja isegi)
 Rohkem sarnadust: (eesti b ja vene p)
 juba — супа (supi)
 paadid — платит (maksab)

Näeme, et vene helilised konsonandid on valjemad. Järelikult täiehelilisi b, d, g jne. eesti keeles ei ole.

Seevastu vene keeles ei esine pikavätelisi kaksikkonsonante nagu pp, tt, kk, ss (tuppa, ruttu, kukke, kassi).

Vene keeles	Eesti keeles
сапог, труд, нож, воз peab hääldama зуп, улоф, сапок, трут, нош, вос.	Vene keeles esinevad sellised kaksikkonsonandid ainult võõr- sõnades.
Kui aga sõna grammatiliselt muutes sellele lõppkonsonandile järgneb vokaal, hääldatakse teda heliliselt. Näiteks: зуба, улова, сапоги, труду, ножом, возить jne.	Eesti keeles sõna lõppkonsonant tavaliselt ei muutu (leib — mitte „leip“; soov — mitte „soof“; aeg — mitte „aek“; kuld — mitte „kult“); pöörsõnades aga muutub (lähed, läheb — lähet, lähep).
5. Assimilatsioon omab vene keele foneetikas suure tähtsuse. Tüüpiline on vene keelele regres- siivne assimilatsioon, s. o. kui pa- rempoolne (lugeja seisukohalt) häälik vasakul pool seisvale hää- likule mõjub.	Sõna muutmisel lõppkonsonan- tide muutmine on vaevalt märga- tav. Näiteks: leib — leiba; soov — soovi jne.
Näiteks: k i r j u t a m e h ä ä l d a m e сжал (surus kokku) — жжал сшил (õmbles valmis) — шшыл отдай (anna kätte) — оддай с замком (lukuga) — ззамком подтолкнул (tõukas) — поттолк- нул jne.	5. Assimilatsiooni nähted esine- vad ka eesti keeles, kuid vähemal määral. Näiteks 1) regressiivne assimilatsioon (mõjuavaldus vastu kellaosuti liikumise suunda)
Vene keeles sageli oleneb hää- liku helist sõna tähendus:	kuldne — kuldse („kultse“) raudne — raudse („rautse“) võrdne — võrdse („võrtse“) külgne — külgse („külkse“) raudtee — „rauttee“
Näiteks: дом (maja) — том (köide) дам (annan) — там (seal) жить (elama) — шить (õmb- lema) гора (mägi) — кора (puukoog) игра (mäng) — икра (kala- mari) роза (kits) — коса (vikat) год (aasta) — кот (isane kass) угол (nurk) — укол (torge) жар (kuumus) — шар (kera) бить (lüüa) — пить (juua) быль (sündinud lugu) — пыль (tolm)	2) Progressiivne assimilatsioon: (vastupidi: mõju kellaosuti liiku- mise suunas).
	Näiteks: poolteist — „pooldeist“, pahempidi — „pahembidi“, jne.
	Eesti keeles on tähtis silmas pidada, et õpilased ei kasutaks assimilatsiooni valesti, s. o. reg- ressiivse assimilatsiooni asemel progressiivset. See toob esile la- medaid keelelisi vigu.
	Näiteks: kirjutame tuleb hääld. väär (regr. assim.) hääldam. (prog assim.) сделал зделал стелал сдал здал стал вокзал вагзал баксал

Vene keeles	Eesti keeles		
зуб (hammas) — суп (supp) jne.	ложка	лошка	ложга
6. Vene keeles rõhul alalist kohta ei ole: kord on ta esimesel, kord viimasel, kord keskmisel silbil (книга, окно, знакомый). Järelikult õige rõhu asend omatakse harjutamisega. Märkus: alati on rõhuline see silp, milles ё esi- neb (ёлка, самолёт, котёнок).	лодка	лотка	лодга
7. Vene keeles võib leida ühe vokaali juures kuni 6 konsonanti ja õige sageli 4—5. Näiteks: взрыв (plahvatus) взгляд (pilk) страсть (kirg) вскользь (liueldes)	книжка	книшка	книжга
8. Silbitamise ja poolitamise reeglid on vene ja eesti keeles peaaegu ühesugused, vahe seisab vaid selles, et eesti keeles ülekantav silp võtab oma külge ainult ühe konsonandi, vene keeles võib ta aga ka kõik konsonandid kaasa võtta.	Õpilased tarvitavad regressiivse assimilatsiooni asemel progressiivset (lasevad vasakpoolsel häälikul parempoolsele mõjuda), mis pole vene keelele omane.		
Näiteks: sõna „сестра“ on vene keeles lubatud silbitada kolmel viisil сест-ра, сес-тра, се-стра.	6. Eesti keeles on rõhk tavaliselt esimesel silbil, ainult võõrsõnades võib ta mujal asetseda (miljö, statist, professor). Järelikult vene keele õppimisel tuleb kannatlikult õiget rõhu hääldamist kontrollida ja parandada.		
Sõna „чёрствый“ (kare) võib silbitada чёр-ствый, чёр-ствый, чёр-твый, чёр-ст-вый.	7. Eesti keeles on tavaliselt ühe vokaali juures 1—2 konsonanti ja ainult harva võib leida 3—4 konsonanti (kõrs, kirst, kramp). Järelikult eesti keel on vokaalide poolest rikkam kui vene keel.		
Ainult ühesilbiliste prefiksiste juures ei ole see reegel maksev, seal tuleb silbitamisel jätta prefiks tervikuna ühte silpi (под-писал, mitte „по-дписал“), бес-покойный „бе-спокойный“	8. Nagu vene keeleski a) sõnu poolitatakse silpide kaupa (raa-ma-tud); b) ei jäeta reale ega kanta üle üksikut tähte, kuigi ta silbi moodustab (no-a, pe-a, e-la, õ-de), kuid vastandina venekeelele poolitamisel vokaal viib kaasa ainult ühe konsonandi (eest-lane, mitte ees-tlane)		
Samuti ei lahutata silbist й, ь, а, ь (вой-ско, боль-шой, разь-езд)	Märkus: eesti lastele tekitab raskusi -ий ja -ии lõpuliste vene sõnade hääldamine. Siin tuleb selgitada, et -ий lõpp koosneb ühest silbist, aga -ии kahest.		
	Näiteks: sõna „линия“ hääldatakse		
	Mitmuse genitiivis 2 silpi ли-ний	Ainsuse genitiivis 3 silpi ли-ни-и	

Sellise võrdluskava peaks õpetaja koostama iga grammatilise teema kohta, et kergem oleks orienteeruda, kus ja kuidas võib kasutada emakeeles saadud teadmisi. Ühtlasi sellise võrdlemisega võib enesele selgitada, milline grammatika osa võib õpilastele suuremaid raskusi tekitada ning kuidas neist raskusist üle saada.

Analoogiline võrdlus mingu üldjoontes järgmises suunas:

1. Sõna koosseis (tüvi, sufiks, prefiks jne.).
2. Käändsõnade ja käänete võrdlemine.
3. Pöördõnad (aja mõiste, teguviis jne.).
4. Sõnade suguline erinevus.
5. Eessõnad ja sidesõnad.
6. Sõnade järjekord.
7. Kirjavahemärgid ja lauseehitus.

Koostanud sellise võrdluskava, on otstarbekas õpetajal kontakti astuda emakeele õpetajaga, et enesele selgitada sideme loomise võimalusi eesti keelega järjekordse teema käsitlemisel.

Grammatilise teooria seos praktilise kõne- ja kirjakeelega.

Grammatiline teooria peab olema tihedas seoses praktilise keelega; ta peab soodustama keeleliste faktide selget mõistmist. Käsitelles üht või teist grammatilist nähet peab õpetaja eeskätt enesele selgeks tegema, kuidas see grammatiline määrus, reegel või nähe on rakendatav kõnekeeles. Seepärast teostatagu grammatilisi selgitusi seoses kõne- ja lugemisharjutustega, kusjuures ei tohi tahaplaanile jätta ka ortograafilisi harjutusi, mis suulisi teadmisi kirjaoskusega seovad.

Vanemates klassides kerkib esile grammatika puhtteadusliku tunnetamise huvi: õpilased harjuvad keeleliste faktide üldistamisega ning jälgides emakeele ja vene keele ühiseid lingvistilisi nähteid, arendavad loogilist mõtlemisviisi. Grammatilist teooriat võib õppida ainult tuttava selgeks õpitud sõnavara juures, mis on leksikaalselt ja fraseoloogiliselt õpilastele kättesaadav. Grammatilised reeglid ja üldistused ehitatakse õpilastele juba tuntud keelelistel faktidel ja vastupidi, iga grammatiline reegel või seisukoht tuleb kinnitada praktiliselt kirjalike või suuliste harjutustega. Ebaõigeks tuleb lugeda keele õppimine ainult grammatika järgi, kus enne „tuubitakse pähe“ abstraktsed määrused ja skeemid ning siis alles vastavalt neile valitakse sõnalisi ja lauselisi nähteid, — selline küsimuse lahendamine ignoreerib sisulist ja vormilist ühtsust. Grammatika ülesanne on eeskätt süstematiseerida kogu leksikaalne ja fraseoloogiline materjal, mida õpilased on omandanud vene keele õppimise protsessis.

Grammatika õpetamise meetodist.

Grammatika õppimisel tarvitatakse peamiselt kaht meetodit:

- a) Deduktiivne meetod, kus esiteks antakse grammatiline määrus ja

pärast tõestatakse ja kinnitatakse seda näidetega — tee viib üldistuselt üksikjuhtudele, tervikult osa juurde.

b) Induktiivne meetod, kus üldine seisukoht leitakse üksikjuhtude põhjal — see tee viib üksikjuhult üldistusele.

Esimene neist, deduktiivne meetod — on dogmaatiline. Reeglid ja määrused antakse valminud kujul (õpilaste eneste uurimine pole tähtis).

Induktiivne meetod vastupidi eelistab õpilaste eneste vaatlusi ja annab võimaluse õpilastel enestel teha järeldusi nähete põhjal.

Nendest meetoditest ühe eelistamiseks on palju vaidlusi olnud ning osalt on see küsimus tänapäevani lahendamata.

Deduktiivne-dogmaatiline meetod kahtlemata võimaldab suuremat täpsust teadmiste edasiandmisel ning on ökonoomsem aja suhtes, kuid teatud määral ignoreerib õpilaste aktiivsust ja initsiatiivi.

Induktiivne meetod aga ergutab õpilaste aktiivsust igapidi, kuid ei anna täielikku täpsust, sest õpilased võivad oma otsimistes kõrvale kalduda või ebatäielikke järeldusi teha.

Praegusel ajal kasutatakse emakeele õpetamisel mõlemaid meetodeid, kusjuures nende paremus oleneb peaaesjalikult õpetatava aine sisust ja õpilaste teadmiste tasemest. See seisukoht on vastuvõetav ka vene keele õppimisel, vahe seisneb vaid selles, et siin deduktiivne-dogmaatiline meetod kerkib esikohale, kuna õpilased ei valda küllalt keelt ning pole suutelised tegema iseseisvaid teoreetilisi järeldusi.

Vaatleme lähemalt metoodilisi võtteid, milliseid võiks kasutada vene keele õppimisel. Nagu oli tähendatud, on vene keele õppimisel võimalik ja kasulik sidet luua emakeele grammatikaga ja õpetamise meetodiga. See asjaolu nõuab, et õpetaja oleks kursis emakeele õppeplaaniga.

Põhimiselt on meetodika iga keele õpetamisel ühine. Järelikult need metoodilised töövormid, mida kasutatakse emakeele õpetamisel, on kõlblikud ka vene keele juures, ainult ümbertöötatud kujul, vastavalt konkreetsele materjalile. Vahe on ainult selles, et emakeele õppimisel on õpilastel juba küllalt „toorainet“, kuna õppides vene keelt, tuleb teda varuda tööprotsessis.

Grammatika tundide struktuurist.

Grammatika tundide sisu võib olla väga mitmesugune. Metoodiliste võtete ja töövormide vaheldusest oleneb töövõiljakus ja õpilaste huvi õppeaine vastu.

Sihi ja sisu poolest võiks jaotada vene keele grammatika tunni järgmiselt:

1. Uue aine käsitlemine.
2. Saadud teadmiste fikseerimine.
3. Teadmiste kordamine ja süstematiseerimine (ühtlasi ka täiendamine).

4. Teadmiste kontrollimine (grammatiliselt ja ortograafiliselt).
 5. Vigade parandamine.
- Analüüsimine neid tüüpilisi tunde põhjalikumalt.

I. Uute teadmiste käsitlemine.

Selliseid tunde on umbes $\frac{1}{4}$ kogu grammatika tundide arvust. Neid arendatakse tavaliselt järgmise kava järgi:

1. Sissejuhatus: a) tunni teema ja eesmärgi määramine (lühidalt); b) ülesantud tööde kontrollimine; c) õppevahendite valmisseadmine.

Märkus: Mõnikord ülesantud tööde kontrollimine viiakse läbi enne tunni eesmärgi määramist.

2. Uue aine demonstreerimine (vaatlemine). Selle all tuleb mõista näidete esitamist (vajaliku teksti vaatlemine tahvlil või valmis tabelitel, sisukohase pildi demonstreerimine). Uuritakse ja loetakse antud näiteid.

3. Õpetaja selgitab ja formuleerib uusi mõisteid antud näidete põhjal. Reeglite lugemine raamatust või tahvlilt (kui need õpikus puuduvad). Reegli üleskirjutamine vihikusse. Äsja saadud uute teadmiste kordamine.

4. Teadmiste kinnistamine sisukohaste harjutustega (õpikust või õpetaja enese poolt koostatud).

5. Tehtud harjutuste kollektiivne kontrollimine (harjutuste lugemine, tahvlile kirjutamine, küsimustele vastamine jne.).

6. Koduste ülesannete andmine. (Koduseid ülesandeid tuleb anda seoses tunni teemaga.)

II. Saadud teadmiste fikseerimise tund.

Sellist tüüpi tunde on kõige rohkem, sest äsjasaadud mõisted vajavad süvendamist, ortograafilist harjutamist. Need harjutustunnid võivad olla väga mitmesuguse sisuga, olenedes õpitavast aimest. Käsitatakse neid tunde suuremalt jaolt järgmiselt:

1. Sissejuhatus: a) õpetaja teatab lühidalt tunni eesmärgi (korrata reegel, täita üks või teine harjutus jne.); b) õppevahendite ettevalmistus (raamatud, vihikud, kirjutusesemed jne.).

2. Möödunud tunnis (või tundides) saadud teadmiste meeldetuletamine ja kordamine (koduste ülesannete kontrollimine, kirjalik ja suuline käsitlemine, harjutused tahvlil, õpikust lugemine, õpetaja poolt esitatud näidete analüüsimine, õpilaste näidete toomine jne.).

3. Harjutused (suulised ja kirjalikud): harjutuste täitmine õpiku järgi või tahvlilt, töö didaktiliste vahenditega, diktaadid võimalikkudes variatsioonides, grammatiline analüüs jne.

4. Tehtud harjutuste kollektiivne kontrollimine.

5. Koduste ülesannete andmine.

III. Kordamistund.

Grammatika õppimisel on ikka ja alati vajalik kordamine. Kordamiseta muutuksid õpilaste teadmised hõredaiks ja pinnapealseiks. Seepärast tuleb kordamistunde korraldada tihemini. Kordamistunde tuleb korraldada mitte üksi mõne suurema grammatilise osa lõppedes (nimisõna, pöörd sõna jne.), nagu seda tehakse vene keele õppimisel vene koolides, vaid ka väiksemate osade ja alateemade lõpul. Üldiselt oleks otstarbekas iga 4—5 grammatika tunni järel võtta üks kordamistund.

Kordamistund koostatakse järgmiselt:

1. Sissejuhatus: tunni eesmärgi määramine ja õpilaste tähelepanu mobiliseerimine eelseisvale tööle.

2. Läbiõetud aine kordamine (osa, teema, alateema). Kordamist viidagu läbi süstemaatilises järjekorras õppeaine lülide viisi, samas järjekorras nagu neid õpiti ja peamiselt samade näidetega, mida kasutati õppimise ajal. Täienduseks enne käsitletud ainele võib õpetaja kasutada mõnikord ka uut analoogilist materjali näideteks, need näited aga olgu lihtsad ja arusaadavad ilma täiendava seletuseta, nii näiteks nais-, mees- ehk keskssoost nimisõnade kordamisel võib tarvitada näideteks ka hiljem tundma õpitud nais-, mees- või keskssoost sõnu, mis on ette tulnud õppeprotsessis.

Metoodilised võtted jäävad kordamisel peamiselt samadeks, milliseid tarvitati antud teema käsitlemisel. Teema kordamiste protsessis on olulised õpetaja (ja ka õpilaste eneste) märkused, parandused ja omandatud teadmiste täpsustamine.

3. Õpetaja teeb korratud teema kohta üldise kokkuvõtte koordineerides lihtsalt, arusaadavalt ja lühidalt antud teema sisu.

4. Kodused ülesanded. Need võivad olla ka individuaalsed, olene des kordamisel selgunud muljeist üksikute õpilaste teadmiste kohta.

IV. Grammatiliste ja ortograafiliste teadmiste kontrollimise tund.

See järgneb tavaliselt kordamistunnile, kuid harvem kui kordamistund, sest kordamistund juba ise kannab kontrollimise iseloomu. Kontrollimise tunnid võivad olla kolme tüüpi.

1. Suuline küsitlemine.

2. Kirjatöö.

3. Suulis-kirjalik küsitlemine.

Selliste tundide kava on lihtne ja koosneb õieti ainult kahest osast:

a) sissejuhatav vestlus,

b) teadmiste kontrollimine.

Siin peab tähendama, et suuline küsitlemine viidagu läbi individuaalselt, kuid kogu klassi aktiivsel osavõtul. Seepärast õpetaja esitagu küsimusi ühtlasi ka kogu klassile, et mitte võimalust anda suuremal

hulgal õpilastel passiivselt pealt vaadata, kuidas üht küsitellakse. Kõik õpilased peavad tundma, et igal hetkel võidakse ka neilt küsida. Kui küsiteldav õpilane ei vasta õigesti või täielikult, siis kogu klass täiendab ja parandab.

V. Vigade parandamise tund.

Peale kontrollkirjatööd, missuguse iseloomuga ta ka oleks, kas lihtne diktaat, diktaat teatud grammatiliste vormide rõhutamisega või ümberkirjutus — alati pärast seda tuleb üks tund (vahel pool tundi) pühendada vigade parandamisele.

Need tunnid viiakse läbi järgmiselt:

1. Ettevalmistus. Õpetaja peab kannatlikult kõik vead parandama (ortograafilised ja punktuatsioonilised). Seejuures kirjutab ta enesele välja tüüpilised vead, mis esinevad paljudel õpilastel. Need järelikult nõuavad kollektiivset tähelepanu. Ühtlasi teeb õpetaja üldise kokkuvõtte: selgitab üldise vigade arvu, grupeerib nad teatud liikidesse vastavalt õpitud grammatilistele reeglitele, teeb märkmeid üksikute õpilaste kohta jne.

Soovitav on välja arvutada ka keskmine vigade arv, et edaspidi võiks võrrelda, milliseid edusamme on teinud klass.

2. Vigade paranduse tund algab õpetaja lühikese sissejuhatusega. Ta teatab õpilastele üldjoontes töö tulemustest (vigade arv, üldised edusammud eelmiste töödega võrreldes, üksikute õpilaste saavutused jne.). Kui töö on individuaalse iseloomuga, siis õpetaja loeb klassile ette mõned tööd (parimad, keskmised, rahuldavad).

3. Vihikute kätteandmine. Seejuures õpetaja teeb lühikesi märkusi üksikutele õpilastele.

4. Õpilased vaatlevad kättesaadud töid ja kirjutavad välja õpetaja poolt parandatud sõnad ja laused. Õpetaja jälgib tööd ja annab seletusi, kui mõni õpilane parandustest aru ei saa.

5. Sellele järgneb töös esinenud vigade arutlemine. Töötab kogu klass. Õpetaja nimetab sõna, mille kirjutamisel on paljud õpilased eksinud. Küsib, kuidas on vaja seda sõna kirjutada ja mispärast; seejuures õpetaja ise või mõni õpilane kirjutab selle sõna tahvlile. Korratakse reegleid. Loetakse neid õpikust. Leitakse veel teisi nende reeglite kohaseid sõnu ning kirjutatakse neid tahvlile ja vihikusse. Koostatakse lauseid nende sõnadega ja kirjutatakse tahvlile ja vihikusse. Nii arutellakse kõiki tähtsamaid vigu. Individuaalseid vigu, mis on esinenud ühel-kahel õpilasel, selgitab õpetaja eraldi.

Lõpuks peab tähendama, et iga õppeaine käsitlemisel on lugematu hulk meetodilisi võtteid, aga kõik nad on suunatud ühele eesmärgile, s. o. leida kergem ja lühem tee teadmiste ülekandmisel õpilaste mõistusesse. Vilumused tekivad loovas töös. Vilumuste omandamist kiirendab enesetäiendamine, mis käib peamiselt kolme rada: 1) käsitledava õppeaine igakülgne ja põhjalik tundmaõppimine; 2) õppe-metoo-

diliste teadmiste täiendamine (üldse ja peamiselt omal erialal), 3) paremate õpetajate kogemuste rakendamine.

Meil leidub küllalt vene keele õpetajaid, kes on sõna tõsisel mõttes meistrid omal alal. Vaja ainult, et nende paremate õpetajate tööprotsessis väljakujunenud meetoodilised kogemused saaksid edasi antud ka noorematele ja vähemvilunutele kolleegidele. Selleks on otstarbekas korraldada meetoodilisi nõupidamisi, seminare ja õpetajate omavahelisi vestlusi, et arutella igakülgset õppemethodilisi küsimusi. Paljas meetoodika ilma praktiliste kogemusteta võib muutuda väherakendatavaks, abstraktseks ja skemaatiliseks. Kogemused aga annavad konkreetseid näiteid, milliseid kasutades võib julge olla töö edukuses.

Raskelt viib sihile tundmatu tee. Veel raskem on matkata pimedas. Seepärast õppigem tundma oma pedagoogilist rada ning otsigem valgustust, mida on sütitanud inimkonna parimad mõistused paljude aastate vältel.

Zooloogilist kordamismaterjali.

V. VOORE.

Kordamise tähtsusest õppeaine fikseerimisel, õpilaste igakülgse orienteerumise vajadusest läbivõetud materjalis jne. on kindlasti teadlik iga õpetaja. Siiski lubatagu sissejuhatuseks esitada mõningaid seisukohti ning rõhutada üksikuid, õppeaine kokkuvõtmisel paraku esinevaid nähteid.

Nii näiteks on ainult raamatust peatükkide kaupa koduseks tööks antud kordamine sageli veel sellegi elava hajutamise, mida õpilased tundsid, kui omal ajal klassis sedasama ainet käsitleti uuena, esmakordselt. Sageli on kordamisküsimused samasugused, nagu need olid teema esmakordsel käsitlusel ja teadmiste kontrollimisel. Seetõttu kujuneb kordamine neile igavaks ja tüütavaks.

Samuti on arusaadav, et kordamisel olgu silmas peetud loogiline seos aine üksikteemade vahel; eriti tähtis on osata kordamiseks välja valida just kõige olulisem. Hoolikalt tuleb läbi mõelda, missugused on iga teema tähtsaimad küsimused, et nad arendaksid õpilaste mõtlemist üldbioloogiliselt ja arenemisõpetuse seisukohalt. Nii näiteks korratas teemat „Ainuõssed“, käsitleme seda võrdlev-anatoomiliselt, andes koduse tööna joonistada skeemi hüdra, meduusi, koralli ja veel mõne teise õpitud ainuõssse looma kehaehitusest jne.

Võrdlev-anatoomilisel meetodil nimelt õpetame lapsi mõtlema, analüüsima, üldistama ja uurima selle meetodiga iga organismi kui teravikut, seoses keskkonnaga ning seda just darvinismi alusel. Näiteks rõngusside kordamisel esitame küsimuse: milliseid ühiseid jooni leiame imiussidel ja kaanidel, seoses nende parasiitse eluvõisiga. Imetajate käsitlemisel jutustame vereimejast nahkhiirest, kelle magu on varus-

tatud taskulaadse sopiga veretagavarade säilitamiseks ja tuletame meelde kaani, kelle sool on ka taskutega, samuti vere tagavaraks kogumiseks.

Uudsuse momendi kordamisel saavutame uute tööviisidega, küsimuste uue vormiga, võimalikult uue illustratiivse materjaliga, tahvlijoonisega...

Vana aine peab saama n.-ö. uue kuue ja kui õpilane otsib uudset seadnud küsimustele vastust kas raamatust või oma märkmetest, siis kerkib vana ja tuntu (küll veidi ununenud) ta ette värskena, taas huvitavana.

Kordamisel saame pakkuda uudsust ka sellega, kui anname üsna vähe ka päris uut lisamaterjali. Võimalik, et õpilased lugesid sellest asja ilmunud töös või said raamatu, mida vajasid juba ammu.

Pole ühtegi majandus-ega kultuuriala, mis ei esita teadusele oma nõudeid. Teatavasti baseerub kogu meie ülesehitustöö teadusel, teaduslike saavutuste ärakasutamisel, teaduse uutel avastustel.

Nüüd, kuna viisaastaku raamides teadus nagu mitte kunagi varem läheneb tegelikule elule ning aitab kaasa paljude praktiliste probleemide lahendamisele, on ka zoologia rakendunud looduslike rikkuste uurimisele. Ka kooli õppeainesse olgu toodud rakendusteaduslikku momenti nii palju, kui see sobib õppekava raamidesse.

Alljärgnevalt on antud lisamaterjali peatükile „Limused“, lähtudes limuste majanduslikust tähtsusest.

See materjal pole mõeldud obligatoorsena täies ulatuses, aine-õpetaja valigu välja talle sobiva.

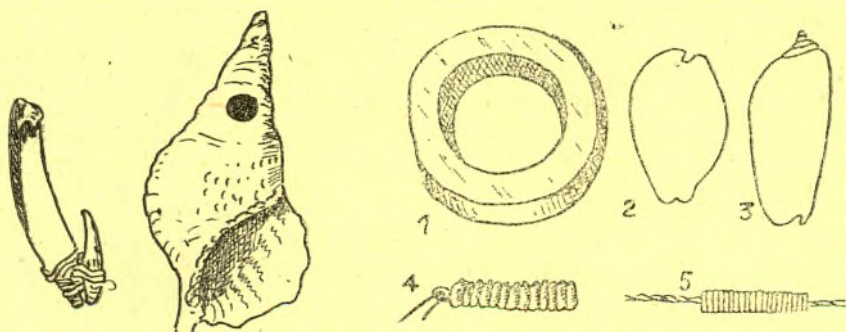
KASULIKUD LIMUSED.

I. Paljud rahvad oma kultuurarengu algastmeil kasutasid limuste kodasid kas tööabinõude või -riistade valmistamiseks, töötletult või töötlemata koduses majapidamises, jahinduses, kalastusel või sõjapidamises. Neist valmistati signaalpasunaid ja muusikariistu, nad olid käibel rahana, amulettidena või lihtsalt ehteasjadena. Limuste kodadest valmistatud tarbeesemeid leidub kõigis maailmajagudes paljude loodusrahvaste juures. Nii näiteks leiti Ameerika avastamise aegu pärismaalastest indiaanlastel-rannikuelanikel kõplaid, mis on valmistatud varre otsa kinnitatud karbi poolmetest. Mõnede jõekarplaste (*Unionidae*)¹ kodadest valmistati lõikamiseks ja kaapimiseks raspleid ning kaabitsaid. Kodukäsitöö arenedes hakati tegema ka ihutud servadega karpide kaantest lõikeriistu loomade nülkimiseks, vaenlase skalpeerimiseks, puutöödeks. Muistsete esemetena leitakse Ida-Aafrikas ja Vaikse ookeani saartel rõõneskarbi (*Tridacna*), naaskelkodalase (*Terebra*), mütsteo (*Mitra*) ja mõhkkodalase (*Cassis*) kodadest valmistatud mitmesuguses suuruses kirveid; kiivkarbist (*Pteria*)

¹ Ladinakeelne nimi on antud selleks, et asjast huvitatu võiks leida kirjanduses antud liigi.

valmistati nuge ja spetsiaalseid tätoveerimise riistu. On tähelepanuvääriv, et mõnesid karpidest valmistatud esemeid tarvitati veel hilisajal, nii näiteks kasutati veel XX sajandi algul Samoa saartel saaghammaslaste (*Arcidae*) karpidest tehtud saage. Pliniuse järele kasutati vanas Egiptuses limuste kodasid papüüruse valmistamisel triikimiseks. Euroopas (Hollandis) püsisid pesu triikimise vahendina suured portselankodalaste (*Cypraea*) kojad veel XVI—XVII sajandil.

Limuste kodasid kasutati nõudena toidukeetmisel (*Cassis*) või soola aurutamisel mereveest (*Tridacna*). Egiptuse ja Peruu kalmude ja Trooja kaevamistööd töid päevavalgele mitmete liikide kodasid värvi ja kosmeetiliste ainete hoiukarpidena. India vete ja Punase mere mitmete limuste karpe kasutati suitsetamiseks langetõve ja hüsteeria puhul ja võeti pulbrina sisse maksahaiguste vastu. Pulbristatult ning õliga segatult kasutati keha ja juuste määreõlina.

Joon. 1

Joon. 2

Joon. 3

Okeaania saarte ja Ameerika lääneranniku elanikud valmistasid kiivkarpidest õngekonkse (vt. joonis 1), mõne teokarbi koda kasutati signaalpasunana (vt. joon. 2). Nimetamist väärivad veel mõned ogakodalaste (*Murex*) liigid, kelle näärmete nõret kasutati omal ajal purpurvärvi valmistamiseks. Mõne *Murex*-liigi koja suudmeava on suletav kaanekesega, mida näit. Hiinas kasutati lõhnastamiseks, neid kaasi müütati ka Euroopas „lõhnaküüne“ nime all.

Paiguti on limuste kojad olnud käibel rahana. Näiteks oli nn. kauriraha veel XX sajandi algul kasutamisel, olles levinud seoses orjapidamisega; Aafrikas näit. maksis ori 2—3 kamalutäit kauriteo (*Cypraea moneta*) kodasid. Ka Saalomoni saartel valmistati rahasid rõõneskarpidest — tavaliselt 10 cm läbimõduga võrukese, kusjuures näit. sellise „raha“ eest võis osta 1—2 tuhat kookspähklit, suure sea või koguni vaenlase pea (vt. joonis 3).

II. Juba vanal ajal tarvitati limuste pärlmutrit toorainena mitmesuguseks otstarbeks, eriti Idamail, kust see tööndusharu nõõbitõõstusena levis ka Euroopasse ja Ameerikasse. Nõõpide valmistamiseks

kasutatakse nii jõekarplasi (*Unionidae*) kui ka merevorme, nagu keeriskodalane (*Turbo*), kuhikkodalane (*Trochus*), kiivkarp (*Avicula*) ja teised. Nõukogude Liidus algas ulatuslik pärlmutritoodang 1929.—1930. a. Toorainena kasutati magevee jõekarpi (*Unio*), eba-pärlikarpi (*Margaritana margaritifera*), kui ka mõningaid merevorme.

Ka ehitusmaterjalina on kasutatud limuste kodusid. Mitte ammu tagasi kasutati nii Euroopas kui Ameerikas südakarbi (*Cardium*), Veenuse karbi (*Venus*), kaunkarbi (*Solen*) jt. karpidest tekkinud setteid raudtee muldkeha täiteks, mitmete teiste karpide kodusid lubiaineks, krohvismaterjaliks ning tsemendi valmistamiseks. Viimasel ajal on paljude limuste kojad tooraineks kodulindudele söödajahu valmistamisel.

III. Omadus tekitada pärleid esineb paljudel limustel, kuid vähesed on siin olnud töendusliku tähtsusega, sest mõnedel esinevad pärlid väga harva, teistel jällegi on nad väheväärtuslikud.

Esijoones tuleks nimetada kiivkarbi, merikõrva (*Haliotis*), ka vasarkarbi (*Malleus*) liike.

Pärlitoodang oli levinud Pärsia lahes, Tseilonil, Punases meres, Austraalia rannikul, Jaapani vetes ja mujal. Röömajanduse tõttu laostusid karpide looduslikud tagavarad tunduvalt, mida on püütud tõkestada mitmesuguste abinõudega, nagu püügi keeluajad, keelurajoonid, ka pärlikarpide kunstlik kasvatamine.

Magevee pärlitootjatest on tuntud eba-pärlikarbi (*Margaritana*) liigid. Neil leidub aga 2—4 tuhande karbi kohta vaid üks enam-vähem väärtuslik pärl; seetõttu on nende toodang vähe tulus. Ka meie kodumaa jõgedes esineb (näit. Pudisoo jões) eba-pärlikarp, kelle õrn-roosa jumega pärlid olid omal ajal kõrgelt hinnatud liivimaa pärlitena, nende müük ja püüdmine oli koguni ette nähtud vastavate määrustega.

IV. Karbi kiuste kasutamisest ketrus-kudumistöönduses leidub kindlaid andmeid II ja III sajandist, mil see tööstus oli levinud eriti praeguses Portugalis; toodeti nn. karbisiidi. Viimasest valmistati ka mujal Euroopas XVIII sajandil sukki, kindaid, pitse. „Karbi“ või „meresiidi“ valmistamiseks kasutati Vahemeres ja Atlandi ookeanis levinud pistkarbi (*Pinna*) kiuseid, kelle büssus-niidid on eriti pikad, kuni 30 cm.

V. Limuste püük toiduhankimise mõttes on tuntud juba iidsest ajast, nii näit. leiti Trooja linna väljakaevamistöodel veel praegugi söödavatena kasutatavate limuste karpe. Juba vanas Roomas tehti esimesi katseid austrite kunstliku kasvatamisega. Plinius järgi kasvatasid roomlased ka maismaa tigused — näklasi, neid eriti nuumates juurviljaga ja keedetud kliidega. Eriliseks maiuspalaks peeti üht vööttigu.

Kiviaja inimesed kasutasid ohtrasti karbi liha toiduks, mida tunnistavad tohutud karbihunnikud Taani, Inglismaa ja Prantsusmaa mererandadel eelajalooliste asulate lähedal. Karpe on leitud ka meie Kunda kiviaja asulate, samuti Iru linnuse kaevamistöodel.

Toiduainena kasutatakse limuseid paljudes maades (USA, Prantsus-

maa, Inglismaa, Jaapan jt.). Nii näiteks oli USA limuste üldtoodang 17 milj. dollarit, sellest import 1928. a. ligi 2,5 milj. dollarit. 1926. a. toodi USA-st Inglismaale 10 milj. austrit ja Portugalist veel 4 miljonit.

Töenduslikult tähtsateks tuleb lugeda järgmisi: auster (*Ostrea*), rannakarp (*Mytilus*), kammkarbid (*Pecten*), ka meriliud (*Patella*), südakarp, tõrikodalane (*Buccinum*), uurikkarp (*Mya*), veenuse karp.

Nõukogude Liidus leidub Musta mere basseinis ja Kaug-Ida meredes terve rida limuseid, keda kasutatakse inимтоiduks.

Austrite töenduslikku kasvatamist tuntakse juba ammu paljudes riikides, näit. USA-s, Prantsusmaal, Inglismaal, Hollandis, Jaapanis. Nõukogude Liidus toodetakse austreid Mustas meres ja Kaug-Ida meredes.

Eesti NSV-s esinev viinamäetigu (*Helix pomatia*) on söödav ja siia jõudnud arvatavasti mõne maiasmoka munga või ristirüütli poolt kaasatooduna, kuna teda leidub meil vanade losside ja kloostrite läheduses.

Kõneldes limuste kasulikkusest ei saa mainimata jätta nende suurt osatähtsust kalade toitloomana. Suur hulk nii mere kui ka magevee kalu toituvad limustest. Nõukogude Liidus on esmakordselt maailmas praktiseeritud mõnede limuste (ka teiste loomade) üleviimist ühest veekogust teise, viimase kalatoidu hulga, nn. biomassi tõstmiseks. Seda looma üleviimist ühtedest elutingimustest teistesse nimetatakse akklimatiseerimiseks e. ilmastamiseks — organism hakkab elama ja paljunema uues keskkonnas. Nii akklimatiseeriti (sellele eelneb muidugi looma sobimuse mõttes terve rida katseid) näiteks Kaspia meres üks Aasovi merest pärit veenuskarplasi, kes on nüüd seal ilmastunud kaladele tähtsa toitloomana. Praegu tehakse akklimatiseerimise katseid Üleliidulise Merekalamajanduse Instituudi ja Moskva ülikooli koostöös ühe meie, ka Tallinna lahes esineva lamekarbiga (*Macoma*), kellest saadeti siit teele juba mõnisada eksemplari ilmastamise katseteks Kaspia meres.

Sellised loomade ja taimede ilmastamise tööd toimuvad praegu N. Liidus suures ulatuses. On kavastatud terve rida katseid nii mere-, mage- kui riimvee loomadega, et selgitada nende ümberasustamise küsimust mitte üksi looduslikesse, vaid ka hiiglaslike kanalisatsioonitööde tulemusena tekkinud kunstlikesse veekogudesse (Moskva meri). Kalatoiduna on kasulikud ka rändkarp (*Dreissensia polymorpha*).

KAHJULIKUD LIMUSED.

Limuste arv, kes otseselt või kaudselt on meile kahjulikud, on suhteliselt väike.

I. Kultuurtaimede kahjureist tunneme rea maismaa tiguseid — nälkjaid, kes toituvad puulehtedest, noortest võrsetest, kahjustavad orasepõlde (põldnälkjas), seeni, aiamaasikaid. Kultuurtaimede kahjustamine

ei piirdu üksi nende eluliste osade söömisega või vigastamisega, vaid samad limused soodustavad ka paljude parasiitsete seente levimist, sest viimaste eosed ei kaota võimet idanemiseks, olles läbinud teo sooltoru.

II. Mitmesugused oherdkarbid on tuntud veevaluste puuehituste, ka veesõidukite puuosade kahjuritena, kelledest mõned liigid puurivad isegi lubjakivi ning sadamate muule. (Oherdkarpide käsitlemisel tuleb tingimata juhtida õpilaste tähelepanu sellele, kuidas eluviis on mõjutanud looma kehaehitust — usja kehaga ja suhteliselt pisikeste koja jäänustega looma on väga raske pidada karbiks.)

Majanduslikult tähtsaid oherdkarplasi tunneme nii Ameerika kui Euroopa vetest. Näiteks konstateeriti laevaoherdi (*Toredo navalis*) kahjustusi Põhja-Ameerika vetes 1920/21. a. sadama ja muude puuehitiste hävingu näol 15 milj. dollari väärtuses. N. Liidu territooriumil esineb nimetamisväärsed kahjustusi Musta mere ja Kaug-Ida vetes, kus oherdid mineerivad sadama puuseadmeid ja paatide puust väliskatet, tekitades miljonitesse rubladesse ulatuvat kahju.

Suuri kahjustusi hakati märkama Musta mere ranniku vetes vahetult pärast 1854. aastat, mil Krimmi sõja aegu Sevastopoli lahes uputatud laevakered pakkusid oherditele eriti soodsaid arenemise tingimusi.

Uuristades puud, jätab oherd pealmise kihi terveks ja sageli võib välimuselt tugevat, mitmekümne sentimeetrilise läbimõõduga vaia ümber lükata kerge käeliigutusega: ta on seest risti-rästi läbi uuristatud.

Nõukogude Liidus omistatakse ka sellele kahjurile tõsist tähelepanu ja praegu uuritakse oherdkarplaste bioloogiat kui ka tõhusate tõrjemenetluste leiutamist.

III. Paljud teod on tuntud koduloomade kaudsete kahjuritena, olles vaheperemeesteks parasiitsetele imiussidele, näit. maksa kakssuulane.

Mõnes olukorras võivad limused kujuneda kalandusele kahjulikeks oma pihtvastsete kaudu. Viimased saavad massilisel nakatusel kaladele ohtlikeks, kuna parasiitides lõpustel, nad vigastavad kalade hingamiselundeid.

Lõpuks nimetagem veel üksikuid merevee-tigusid, kes röövlooma-dena toituvad töönduslikest austritest, rannakarpidest ja karpidest.

Mida tõelisemad, sügavamad ja igakülsemad, ka praktilises mõttes, on teadmised loodusest, seda suurem on inimese võim tema üle. Ja kogu inimkonna heaolu oleneb sellest loodusevalitsemisest.

Eksameile valmistumise põhiküsimusi.

A. ARET.

Meie nõukogude koolis on kevadised eksamid pedagoogilise armee saavutuste ülevaatuseks sotsialistliku kodumaa, meie valitsuse, partei ja meie suure õpetaja Stalini ees. Nad on õpilaste, õpetajate ja kooli

õppeaastase töö riiklik kontroll, range ning õiglane uurimine, aus ning avameelne aruandmine, nõudlik arvepidamine ning otsustamine õpilaste järgmise klassi edasipääsmise või kooli lõpetamise üle.

Vastus, mis eksamite kordamineku eest lasub koolil, õpilasil ja nende vanemal, noorte organisatsioonidel, meie ühiskonna organeil, on suur ning tõsine. Otsustamisel on meie kaadrite küsimus.

Eksameile valmistumise ja nende teostamisega on seotud nii palju kõige mitmekesisemaid küsimusi, et nendega toimetulek on mõeldav ainult ülesannete selge piirtluse, kindla jaotuse ning plaanilise täitmise puhul kooli kõigi töötajate¹, õpilaste kui ka avalikkuse kõige tihedamas organiseeritud koostöös.

Kõigepealt on eksamitega seotud isikuil tähtis luua endale võimalikult üksikasjalik konkreetne ülevaade oma ülesannetest eksameile valmistumisel ja nende läbiviimisel. Võrdlemisi hiljuti püüdsime üksikasjaliselt kirjeldada eksameile valmistumise perioodi ülesandeid², mistõttu piirdume siinkohal üldiste põhiküsimustega, üksikprobleemidest puudutades ainult neid, mis vajavad erilist esiletõstmist.

Eksameile valmistumise perioodi algul koolitöötaja vaatab läbi kirjanduse, mis käsitleb eksameid ja neile valmistumist. Ei või kuidagi loota sellele, et kunagi on see või teine dokument või kirjutus läbi loetud. Alati enne suurele vastutusrikkale ülesandele asumist on kasulik ja tarvilik veel ja veelkord uurida kirjandust.

Eksameile valmistumisel on põhi- ning lähtedokumentiks haridusministeeriumi eksamijuhendid. Vastavalt elu edasiminekuiga esilekerkivaile uutele vajadustele neid juhendeid sageli, õieti iga aasta, muudetakse. Muutused juhendeis tingivad vastavaid ümberkorraldusi ka eksameile valmistumise senises praktikas. Nii näiteks varem oli eksami piletite koostamine (välja arvatud lõpuklassid) koolide endi ülesandeks. Tänavu aga saadetakse kõik piletid keskusest. Seega langeb ära piletite koostamine koolides. Muudatuste tõttu tuleb uusi juhendeid väga teraselt uurida, et midagi ei jääks kahe silma vahele. Selle vältimiseks on kasulik lugeda vanu ja uusi tekste paralleelselt ja erinevus üles märkida. Mõnes koolis ilmnenu eksamijuhendi puudulik tundmine on täiesti lubamatu. Eksamijuhendite põhjalik tundmaõppimine on koolitöötajate ja inspektorite auküsimus.

Peale eksamijuhendi vajavad hoolikat rakendamist kõik ametlikud nõuded õppe- ning kasvatustöö kohta, mis on väljendatud UK(b)P ja EK(b)P Keskkomitee määrustes³ kui ka haridusministeeriumi ja teiste haridusala organite juhendeis. Neil nõudeil on suur tähtsus õppekursuse kordamise organiseerimisel. UK(b)P KK 14. aug.

¹ Märkmeid selle kohta leidub artiklis „Koolitöötajate ülesandest eksamite perioodil“. „Nõuk. Õpetaja“ 1946, nr. 16.

² Eksameile valmistumisest koolis. „Nõuk. Kool“ 1946, nr. 4, lk. 213—228.

³ Raamatust „Abiks õpetajale“ (Käise ja Golanti toimet.), mis neid ära toob, peaks sageli järele vaatama.

1946. a. otsus ajakirjade „Zvezda“ ja „Leningrad“ kohta ja sm. Ždanovi kõne samal teemal on veelkordseks meeldetuletuseks kommunistliku kasvatus tugevdamise kohta ka koolides. Eksameile valmistumisel leiab see nõue konkreetse teostuse sellega, et korratavast õppematerjalist tehakse enam maailmavaatelisi järeldusi, näidatakse materjali seoseid sotsialistliku ehitustööga, sealhulgas 4. viisaastaku ülesannetega, meie suure kodumaa saavutustega ja tuleviku-perspektiividega, seejuures märkides ka ENSV kohalikke ülesandeid.

Kolmandaks vaadatakse läbi ja kasutatakse metoodilisi nõuandeid pedagoogika õpikuis ja mitmesugustes pedagoogilistes väljaannetes, eriti eksamite ja kordamise küsimuste alalt.⁴

Neljandaks nõuandvaks allikaks on oma kooli ja isiklikud materjalid õpilastööde, pedagoogiliste päevikute, hinneteraamatu, mitmesuguste märkmete jms. kirjaliku andmestiku näol, kui ka mälestused, mis pole kirja pandud. Oma kogemusi ei tohi kuidagi alahinnata. Ainult nendele toetudes on võimalik üldiste näpunäidete õige ning eluline rakendamine oma kooli konkreetseis tingimustes kui ka teiselt poolt — nende tingimuste kohandamine teooria nõudeile. Oma tööd tuleb pidevalt uurida, mõtestada, teda jälgides, ise arvustades ja teistel arvustada lastes, hinnates, tagasivaateid tehes, aktiivselt võidelda tema parendamiseks. Selle isikliku töö materjalid, kogemustest kristalliseerunud üldistused peavad saama aktiivselt kasutatavaks varustuseks ka õppetöö hea lõpu kujundamisel.

Viiendaks allikaks, mida eksameile valmistumise perioodil kuidagi ei tohi unustada, on nõukogude kirjandus, erialalised kui ka üldised ajalehed ja ajakirjad. Nendest ammutavad pedagoogid jooksvat aktuaalset materjali õppeainete kordamiseks, et seda siduda kaasajaga, tegelikkusega, sotsialistliku ehitustööga. Nii näiteks kordamise perioodil võib eduga kasutada hiljuti ilmunud silmapaistvat teost „Saksa fašistlik okupatsioon Eestis 1941—1944“, et veelkord konkreetselt näidata noortele, millises hirmsas surmaohus oli meie rahvas ja kuidas teda juhmalt laastati. Sel õudsel taustal saab eredalt selgeks Nõukogude Eesti Punaarmee poolt päästmise täielik suurus ja suure nõukogude kodumaa vennaliku abi iseloom ning ulatus. Samuti tahaksime siinkohal tähelepanu juhtida meie ajakirjade enamale kasutamisele õppetöös, milleks eriti sobiv koht on

⁴VNFSV haridusministeeriumi metoodilise kirja põhjal koostatud kirjutus „Õppematerjali kordamisest koolis“ (Nõuk. Õpetaja 1946, nr. 13 ja 14); Joh. Käis, „Kuidas õpetusega kindlaid teadmisi ja oskusi saavutada.“ (Nõuk. Kool 1945, nr. 3/4); H. Tulp, „Kordamisest ja kontrollküsimustest maateaduses.“ (Nõuk. Õpetaja 1946, nr. 18); A. Pint, „Õpilaste teadmiste kontrollimine ja hindamine“... (sealsamas, 1945 nr. 8); A. Levšin, „Õpetage lapsi õppima“ (sealsamas, 1945, nr. 12) H. Maran, „Aastahindest“ (sealsamas, 1945, nr. 16); A. Aret, „Kuidas valmistuda eksameile?“ (sealsamas, 1945, nr. 16); A. Aret, „Eksamite metoodikast koolis.“ (Nõuk. Kool 1946, nr. 5, lk. 287—298); E. Laas, „Vestluseks lastevanematega režiimist kodus õppeaasta lõpuperioodil“ (Nõuk. Õpetaja 1946, nr. 18); A. Aret, „Suuliste eksamite metoodikast“ (sealsamas, 1945, nr. 17); A. Aret, „Mõningaid küsimusi ühenduses eksamitega“ (sealsamas, nr. 18).

just kordamine, kus katketega uusimaist ajakirjanumbreist saab mõndagi käsiteldavat küsimust huvitavalt, eluliselt illustreerida.

Tuleb pidada vägagi kasulikuks koolis sisse seada album või mapp teemale „Eksamid“, kuhu pidevalt koondatakse vastavaid kirjutusi ajalehist, bibliograafilisi märkmeid ja annotatsioone, märkmeid eksameilt jne. Vanemate liiduvabariikide koolides ja metoodilistes kabinetites leiame eksamate kohta käiva kirjanduse hoolikalt koostatud kogusid paljude aastate pideva töö viljana. Metoodiliste albumite ja mappide koostamine peaks palju enam levima ja saama üldiseks. Hoolikad tähelepanekud eksameile valmistumise perioodist, samuti ka eksameist on väärtusliku kogemuse allikaks.

Eelkirjeldatud allikaist ammutatud nõuanded ning äratused aitavad õpetajal õigesti kujundada IV õppeveerandi tööd, õpilasi edukalt ette valmistada eksameile ja eksameid teostada vastavalt kõigile kaasaegsele ideelis-poliitilisile ja organisatoorilis-metoodilisile nõudeile, vältildes eelmisel õppeaastal tehtud vigu ja — vaatamata ranglele nõudlikkusele õppeaasta- ja eksamihindest — saavutada õpilasil paremaid hindet ja vähendada istumajääjate ning järeleksamate saajate arvu.

IV õppeveerandi õppetöö peasisuks on kursuse k o r d a m i n e. Sellega paralleelselt toimub mõnda aega veel kursuse lõpuosa läbivõtmine. Ei saa rangelt nõuda ega pole alati vajalikki (näit. vähese tundide arvuga ainetes), et kogu kursus oleks juba IV veerandi alguseks läbi võetud.

Kordamine kui niisugune peab toimuma kogu õppeaasta vältel, nagu seda õigusega rõhutab Ušinski. Selle nõude ignoreerimine tasub end eksameil valusasti kätte. Edu eksameil on võimalik ainult täisväärtusliku õppetöö puhul kogu õppeaasta vältel, millesse kuulub alaline hool ka varemõpitu kindla valdamise eest, põhjalik töö.

Kordamiseks valitakse kursusest kõige olulisemad küsimused. Kogu kursust „kogu tema detailidega üldse ei suuda korrata“, märgib I. K. Novikov, üks nõukogude silmapaistvamaid koolimehi.⁵ Mis on oluline ja mis on mitteoluline, on vägagi raske küsimus. Õnneks siiski teaduse ja õppeaine struktuuri ja teisest küljest õppekava hea tundmine osutab siin tõhusat abi. Kordamise perioodil õpitud materjali süstematiseerimise protsessis selgub see õpilasile küllaldaselt määral, kusjuures mõõduandvaks teguriks on aga õpetaja juhtiv osa, ta arusaamine.

Peale olulise ja mitteolulise eraldamise on õpetajal kordamise perioodil tarvilik teada materjali eri osade raskust õpilastele, et vastavalt sellele doseerida aega nende läbivõtmiseks. Novikov soovitab⁶ kogu korratav materjal jaotada kahte rühma: koduseks kordamiseks (kergemad küsimused) ja tundides kordamiseks (raskemad ning keerukamad).

⁵ И. К. Новиков. Подготовка школы к экзаменам. „Народное образование“ 1946. № 1—2, стр. 44.

⁶ Sealsamas.

Õpetajal tuleb õppematerjali kordamist hoolega plaanida. Peale selle tuleb tal õpilasi juhtida nende koduse ettevalmistuse plaanimisele, mis oleneb tugevasti individuaalsetest erinevustest teadmistes, õppimisvõimes jm. Novikov juhib tähelepanu ühele kasulikule võttele⁷: õpilasil tuleb lasta tunniks valmistumisel koostada oma vastuse lühike kirjalik kava. See õpetab sügavamalt orienteeruma materjalis ja tõstab meeldejäämist.

Õpetajail tuleb silmas pidada, et küsitlemine eksameil mõnes suhtes peab erinema küsitlemisest jooksvas õppetöös. Viimases on lubatud nn. pealejuhtivad küsimused, teatav etteütlemine jms., mis on õigustatud sellega, et õppetunnilise küsitluse ülesandeks on osalt mitte ainult kontroll, vaid ka vähemselgete küsimuste selgitus. Eksamil aga tuleb sellest hoiduda. On tarvilik, esijoones III ja IV veerandeil, lasta õpilasi harjuda eksamiküsimuste kontrolliva rangusega. IV klassis tuleb erilist rõhku panna eksaminõuete selgitamisele.

IV veerandil tiheneb õppetöö kontroll, et välja selgitada õppeaasta üldhinnet. Ometi ei tule noortele liiga teha.

Peaksime veelgi resoluutsemalt võitlema kirjalike kontrolltööde kuhjumise vastu viimaseile õppenädalale enne eksameid, neid võimalikult ettepoole asetada (aprillis) ja üldse mõistlikult jaotada. Klassi- ja õppeala juhatajail on suured ülesanded sel alal ja üldse õppekoormuse reguleerimisel.

Kordamise perioodil korraldatavad konsultatsioonid ei pea muutuma tavalisteks lisatundideks niikuinii raskel ajal ega õpilaste dresseerimiseks eksamipileteile vastamiseks. Kõige produktiivsemad on konsultatsioonid üksikute õpilastega, kuna siin on võimalik maksimaalne individuaalne käsitus. Ometi ei tuleks siiski eitada ka grupilisi konsultatsioone, kui rühmal õpilasil on olulised ühised selgust vajavad küsimused. Õpetajal peab olema õigus oma äranägemisel õpilasi kohustada konsultatsioonile tulema. Eksamite perioodil konsultatsioone organiseerida ei tuleks, küll aga tuleks õpilastel lubada tulla eksamite vaheajal kooli õpetaja juurde selgitusi küsima, milleks on teada antud ajad, mil õpetaja koolis võib õpilastega vestelda.

Väga oluline on kooli eksameile valmistumise ülesandeid kooskõlastada kommunistlike noorte ja üldse kõikide organisatsioonide tegevusega, millest koolinoored osa võtavad. Mõnel pool on juhtunud, et mõned organisatsioonid, milledes koolinoored töötavad väljaspool kooli, just eksameile valmistumise raskele ajale määrasid mitmesuguseid ülesandeid õpilasile, mille tagajärjel kannatas niihästi nende ülesannete täitmine kui ka ettevalmistus eksameile, nii et noored selle üle isegi ajalehes kaebust tõtsid. Eksameile valmistumise perioodil tuleb koolivälisest tööst õpilastega nõnda plaanida ja teostada, et ta ei muutu kuidagi noorte aja ja energia liiga suureks kulutamiseks. Täiesti loobuda igasugusest koolivälisest tegevusest pole muidugi otstarbekohane.

⁷ Sealsamas, lk. 45.

Küsimus on vaid õigest keskteest. Igal juhul aga peaks eksameile valmistumise perioodil noori võimalikult vabastama k o h u s t u s l i k e s t ülesandeist väljaspool õppetööd.

Suurt abi selle küsimuse lahendamisel osutavad kommunistlike noorte organisatsioonid.

Eksamielsesel perioodil koolitöötajate osavõtu võimalused ühiskondlikust tööst kahanevad tugevasti. Kohalikud organisatsioonid arvestavad seda. „On äärmiselt tähtis, et kõik pedagoogid oleksid kohal ega tõmmataks mitteõppeliste ülesannete täitmisele,“ rõhutab „Utšitskaja Gazeta“ (1946, nr. 23, juhtkirjas).

Kooli administratsioon ja pedagoogiline kollektiiv peavad pidama tihedaid sidemeid lastevanematega ja seltskonnaga. Kodude külastamine, kõnelused lastevanematega ja õpilastega, sideme pidamine kohalike partei, nõukogude, ametiühingute, kommunistlike noorte ja muude organisatsioonidega aitab kaasa õpilastele võimalikult soodsate tingimuste loomiseks edukaks ettevalmistustööks eksameile ja eksamite heaks kordaminekuks.

Tublit abi osutavad ka ajalehed, avaldades pedagoogide sulest⁸ juhendeid õpilastele ja õpilaste⁹ kirjutusi oma kogemustest. Antakse nõu ka lastevanemaile õpilaste koduse režiimi korraldamises¹⁰. Ka ringhääling ja traathäälingud löövad kaasa.

Ajalehed, ajakirjad ja raadio elav tähelepanu eksameile aitab süvendada rahvahulkades teadvust kooli ja hariduse kõrgest elulisest väärtusest, milline teadmine tõstab valmisolekut kooli abistada, parendada ta majanduslikku baasi. Seega avalikkuse tähelepanu tõmbamine eksameile on suure tähtsusega ülesanne.

Lõpuks paar sõna kooli eksameile valmistumise plaanimisest. Eksameile valmistumise küsimused võetakse kooli IV veerandi tööplaani. See peab valmis olema juba aprilli esimesel nädalal. Kooli administratsioon võib valmistada ka eri plaani eksameile valmistumise kohta, mis muidugi peab olema kooskõlas kooli muude ülesannetega sel perioodil.

Plaanimine (nii siin kui ka üldse) võib toimuda tehniliselt selliselt, et plaanija esialgu kirjutab ülesanded, mis meenuvad ja mis leiab dokumentidest jm. materjalist, kitsastele paberiribadele (ca 1 cm), igale ribale ühe ülesande, kinni pidades plaani lahtreist (plaani vorm vt. „Nõukogude Koolis“ 1946, nr. 4, lk. 228). Kui ülesande ribad on kogunenud nii palju, et enam midagi ei leia lisada, seatakse nad järjekorda teostamise aja alusel ja kleebitakse paberile. Muudatusi on kerge teha ribade lahti-loomise ja taaskleepimise teel. Mustandis valminud plaani on kasulik anda läbi vaatamiseks kaastööliste. Võetakse kuulda ka õpilaste soovet¹¹. Peale kooli üldplaani peab eksamitele valmistumine olema ka kõigis teistes koolis koostatavais plaanides.

⁸ Näit. dir. J. Hansschmidt kirjutus „Kõik jõud eksamite ettevalmistamiseks“ („Noorte Häääl“ 1946, nr. 89); A. Aret, „Koolinoored eksamiperioodi eel“ (sealsamas, nr. 111).

⁹ Rein Uuemõis, „Terav silm“ (sealsamas, nr. 89).

¹⁰ Vt. E. Laas, „Vestluseks lastevanematega režiimist kodus õppeaasta lõpuperioodil“ (Nõuk. Õpetaja, 1946, nr. 18).

¹¹ И. Новиков, Op. cit., lk. 47.

Väga vastutusrikkaks ülesandeks koolis on eksamite plaani koostamine eksamijuhendite nõuete kohaselt. Oleks tarvilik, et vilunud koolimehed jutustaksid kogemustest sel alal, aitaksid viljastada teooriat, millel oleks aeg „laskuda“ enam selliste praktiliste küsimuste lahendamisele. Ja üldse tuleks pedagoogilisel teadusel enam tegelda eksamite küsimustega. Siin võivad koolitöötajad-praktikud suurt teenet osutada sellega, et nad ise hoolega jälgivad oma tööd, selle raskusi, probleeme, lahendusi, neid kirja panevad ja teevad kättesaadavaks metoodilistele organitele, kes materjalid läbi töötavad, üldistavad ja metoodiliste nõuannete kujul levitavad üldiseks kasutamiseks. Lõpetame lootusega, et niisugust materjali koolides kogutakse.

PROF. J. M. POLJAKOVI „DARVINISMI KURSUS“, I OSA.

RK „Teaduslik Kirjandus“, Tartus, 1946.

Prof. J. M. Poljakovi „Darvinismi kursus“ on parimaid õpperaamatuid darvinismi alal NSV Liidus. ENSV Teaduslik Kirjandus on teinud tänuväär töö, leides võimalusi kirjastada selle teose, mis on esimene ulatuslik darvinismi käsitlev õppe-käsiraamat eesti keeles.

Hinnates Poljakovi teost, peab kõigepealt märkima tema erilist osatähtsust darvinismi propageerimisel meie õpetajaskonna ja noorsoo maailmavaate kasvatamisel ning kujundamisel ENSV-s. Darvinismi kursuse autor seab oma töös ülesandeks tutvustada õppivat noorsugu evolutsiooni ideede ajalooga, Darwini eelkäijatega ja anda ülevaade Darwini õpetusest, darvinismi teoreetilisest ja praktilisest tähtsusest, võitlusest darvinismi eest ja darvinismi õpetuse arenemisest 19. sajandil. Seejärel käsitletakse lühidalt kaasaegse darvinismi aluseid ja kritiseeritakse darvinismi-vastaseid õpetusi. Üldiselt on autor mainitud ülesannetega toime tulnud.

Darvinism on õpetus organismide arenemise seaduspärasustest, on suuremaid loodusteaduslikke õpetusi. Ta rajab aluse õigele materialistlikule vaatele elava looduse tekkimisest ja arenemisest, olles ühtlasi marksismi-leninismi üheks loodusteaduslikuks aluseks.

Darvinismi kursuse autor jälgib töös evolutsiooni-ideede arenemist ja näitab, et paljud ideed, mis said oma täieliku põhjenduse ja arenduse Darwinilt, esinevad teisel kujul, idudena Darwini eelkäijail.

Teose esimene peatükk on pühendatud antiikse Kreeka ja Rooma filosoofia arenemise iseloomustusele. Meile näib, et tähendatud peatüki sisu ei ole otseses seoses darvinismi küsimustega ja oleks võinud olla lühem. Sedasama võib mainida ka teise peatüki kohta, kus iseloomustatakse keskaja mõtlejate vaateid organismide tekkimisel. Ka selle peatüki sisu oleks võinud autor koondada miinimumini.

Kolmas peatükk, võrreldes eelmistega, on koostatud sisu ja mahu poolest hästi. Temas antakse asjalik ülevaade bioloogiliste teaduste arenemisest 16.—18. sajandil. Autor tutvustab lugejaid Bock'i, Caspar Bauhin'i, Andreas Cesalpino, Jungiuse, Tournefort'i, Ray'i, Karl Linné jt. poolt rajatud taime ja looma süstemaatika arenemise alustega.

Autor käsitleb anatoomia, füsioloogia ja embrüoloogia teaduste arengut ja nende alade tähtsamaid esindajaid, nagu Leonardo da Vinci, Andreas Vesalius, Servet, Harvey jt. Autori poolt on põhjalikult käsitletud bioloogia teaduste eriti mikroskoopilise anatoomia areng väljapaistvate esindajate näol, nagu Malpighi, Leeuwenhoek, Swammerdam, seoses mikroskoobi avastuse ja kasutusele võtmisega. Raamatus pakutakse lugejaile kõiki olulisi 16.—18. sajandi avastusi, mis võimaldasid evolutsiooni teooria tekkimist, kuid ühes sellega näidatakse ka nende filosoofide ja naturalistide tähtsat puudust — metafüüsilist maailmavaadet. See metafüüsiline maailmavaade on iseloomustatud looduse muutmatuse käsitluses. „Selle vaateviisi järgi,“ kirjutab Engels, „jääb loodus, kuidas ta ka oleks tekkinud, kui ta kord juba on olemas, alati muutmatuks seni kui ta eksisteerib“... „Maa jääb igavesti või alates oma loomispäevast (sõltuvalt vaateviisist) ühesuguseks muutmatuks. Nüüdsed „viis maailmajagu“ olid olemas alati, neil olid alati ühed ja samad mäed ja orud, sama kliima, sama taimestik ja loomastik. Taimede ja loomade liigid määrati jäädavalt nende tekkimisel, võrdne tekitas alati võrdse. Eitati igasugust muutumist ja arenemist looduses“ (Marx ja Engels, XIV, lk. 478—479).

Neljas peatükk on pühendatud evolutsiooniõpetuse elementidele, mis peegeldub Linné, Buffon'i, Erasmus Darwin'i, Diderot jt. teadlaste töödes, kelle ideed mõnes osas rääkisid vastu metafüüsilistele maailmavaadetele.

Viienda peatüki pühendab autor tervelt Lamarck'i evolutsiooniõpetusele, kuna Lamarck esimesena rajas evolutsiooni hüpoteesi.

Samuti on väga sisukas kuues peatükk, kus antakse ülevaade bioloogiliste teaduste arenemisest 19. sajandi esimesel poolel, ning valgustatakse Geoffroy Saint-Hilaire'i, Cuvier, Richard Owen'i, De Candolle'i, Hofmeister'i, Schleiden'i, Schwann'i, R. Mayer'i, Helmholtz'i, Claude Bernard'i, J. Müller'i, E. von Baer'i, Charles Lyell'i jt. töid, millised valmistasid pinda darvinismile.

Autor rõhutab, et ülalmainitud töödega suurendati, laiendati orgaanilise ilma ühtsuse mõistet ning orgaaniliste vormide loomulikke sidemeid ja liikide muutuvuse mõistmist. Eri peatükis (VIII pt.) peatutakse evolutsiooni ideede arenemisel 19. sajandi esimesel poolel. Retsenseeritava raamatu põhilisteks peatükkideks on VIII—XIII, millised pühendatakse Charles Darwin'i elule ja loomingule. Autor iseloomustab siin põhjalikult sotsiaalseid majanduslikke tingimusi ajastul, mil elas ja töötas Darwin. Suure menuga tutvustatakse Darwini õpetuse põhijooni koduloomade ja kultuurtaimede tekkimisest, nende muutuvusest, pärilikkusest ja kunstlikust valikust.

Tuginedes Darwini õpetusele kirjutab autor, et „koduloomad ja kultuurtaimed põlvnevad mitmesugustest metsikuist vormest ning on inimese poolt muudetud temale tarvilikus suunas“ (lk. 222). Seoses eelmisega esitab autor näiteid: „Ürgveise (tarva) lehm (nagu mõned praegused tõuta lehmad) andis arvatavasti 600—700 liitrit piima aastas. Praegusaegsed rekordsed piimasaagid on aga järgmised: Cherry (piima šort-horn) andis 1939. a. 18 889 kg piima, Johanna-Ester (holstein-friisi tõug) andis 1939. a. 18 784 kg, Daam (punakirju ungari tõug) andis 1935. a. 20 293 kg, Poslušnitsa (Šveitsi tõug) andis üle 16 000 kg jne.

Metsik bankiva kana muneb aastas 6—10 muna. Parimad praegusaegsed rekordkanad munevad üle 350 muna aastas. Metsik part muneb aastas 5—10 muna, parimad praegusaegsed munejad parditõud annavad aastas kuni 250 muna“ (lk. 234—235).

Suurt huvi pakub Darwini õpetus muutuvusest ja pärilikkusest autori esi-

tuses. Ta mainib, et „Darwin rõhutab korduvalt, et nimelt organismi ja keskkonna koostegvus, keskkonna mõju ning organismi elutingimuste muutumine osutuvad tugevaks põhjuseks mitmesuguste variatsioonide tekkimisel“ (lk. 236). See põhimõte on leidnud rakendust uuemaaja uuringutes, eeskätt Mitšurini ja akadeemik Lössenko töödes. Autor kordab veenvalt Darwini mõtet loomuliku valiku tähtsusest. „Kui aeglaselt ka toimuks valikuprotsess, ometi kui nõrk inimenegi on suutnud saavutada kunstliku valiku teel nii suuri tulemusi, ei näe ma piire neile muutustele, sellele organismide vastastikuse kohastumise ilule ja keerukusele, samuti kui nende kohastumisele elu füüsiliste tingimustega, mis võivad teostuda pika aja vältel loodusliku valiku mõjul, s. o. kõige rohkem kohastanute säilimise mõjul“ (lk. 274). Loomuliku valiku teooria alusel lahendas Darwin materialistlikult otstarbekohasuse probleemi organismide kohanemisest keskkonna tingimustele. Rõhutatakse lahknemise ehk divergentsi printsiibi tähtsust ja liikide muutumist looduses. Loodusliku valiku teel saavutatakse edu organismile, sest et „mida mitmekesisemad on mingisuguse liigi järglaste ehitus, üldine laad ja harjumused, seda kergemini võivad nad vallutada mitmekesisemaid ja arvukamaid kohti looduse majapidamises ning järelikult, seda kergemini nad rohkenevad arvuliselt“ (Darwin).

Darwini õpetus tunnuste lahknemisest andis algeid liigi probleemi lahendamisele, näitas, et liigid on looduses reaalselt olemas ja samal ajal pole olemas ülepääsemataid piire liikide vahel ega ka liikide ja teisendite vahel. Teisendid lähevad üle alaliikideks, ning edasi liikideks ja selgelt väljendunud teisendit võib seetõttu nimetada tekkivaks liigiks.

Kolmeteistkümnnes peatükk selles raamatus on pühendatud Darwini õpetuse hinnangule marksismi-leninismi vaatekohalt, mis on võrreldes teiste peatükkide sisuga koostatud nõrgemalt. Samuti peab tähendama, et autor mitte küllaldaselt ei kritiseeri ebaõiget Darwini ülehendamist organismide olelusvõitluses, kus Darwin lähtus Maltuse õpetusest.

Väga oluline on ka raamatu neljateistkümnendas peatükis käsitletud darvinismi põhiprobleemi edasiarendamine ja Darwini õpetuse kaitsmine 19. sajandil Alfred Wallace'i, Thomas Huxley, Ernst Haeckel'i, Fritz Müller'i jt. töödes.

Viieteistkümnnes peatükk käsitleb darvinismi probleemi läbitöötamist ja võitlust selle õpetuse eest Venemaal.

Üldiselt on raamat vastuvõetav ja vajalik lugejaskonnale, eeskätt õppivale noorsoole.

A. Marland.

Toimetuse kolleegium: J. Seilental (vastutav toimetaja), J. Käis, E. Murdmaa, A. Pint, A. Raud, S. Vapper. Toimetus: Tallinn, Tõnismägi 11. Ladumisele antud 22. märtsil 1947. Trükkimisele antud 10. aprillil 1947. Paber 67×95 cm ¹/₁₆. Trükiarv 2970. Trükitähti poognas 47 100. Trükipoognaid 4,0. Arvestuspoognaid 4,58, MB-02680. Tellimise nr. 452. Trükikoda „Punane Täht“, Tallinn.

Ilmub 1 kord kuus. Uksiknumbri hind 5 rubla. Tellimishinnad: 6 kuud — 30 rubla, 12 kuud — 60 rubla.

Väljaandja: RK Ajalehtede Kirjastus, Tallinn.

На эстонском языке. „Ньюкогуде Коол“ (Советская школа)
орган Мин. Просв. ЭССР.